

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR
ENSTİTÜSÜ

**OYUN TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN
NÜKLEER ENERJİ POLİTİKALARINDA ULUSAL
GÜVENLİK BOYUTU VE BÖLGESEL GÜÇ ETKİLERİ:
İSRAİL VE İRAN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA KÜRŞAT ŞAHİNER

GÜVENLİK ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

Ankara, 2024

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR
ENSTİTÜSÜ

**OYUN TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN
NÜKLEER ENERJİ POLİTİKALARINDA ULUSAL
GÜVENLİK BOYUTU VE BÖLGESEL GÜÇ ETKİLERİ:
İSRAİL VE İRAN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA KÜRŞAT ŞAHİNER

GÜVENLİK ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

Prof. Dr. Fatih Cemil ÖZBUĞDAY

Tez Danışmanı

Ankara, 2024

ONAY SAYFASI

Mustafa Kürşat ŞAHİNER tarafından hazırlanan “**Oyun Teorisi Bağlamında Türkiye’nin Nükleer Enerji Politikalarında Ulusal Güvenlik Boyutu ve Bölgesel Güç Etkileri: İsrail ve İran Analizi**” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Çalışmaları Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ				Kurumu	İmza
Prof. Dr. Fatih Cemil ÖZBUĞDAY				AYBÜ/Siyasal Bilgiler Fakültesi/İktisat	
Kabul		Ret			
Prof. Dr. Mustafa KİBAROĞLU				MEF Üniversitesi/Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	
Kabul		Ret			
Doç. Dr. İbrahim DEMİR				AYBÜ/ULİSA/Güvenlik Çalışmaları	
Kabul		Ret			

Tez Savunma Tarihi: 08.05.2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Çalışmaları Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. İbrahim DEMİR

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 08.05.2024

Mustafa Kürşat ŞAHİNER

Cumhuriyet'in 100. Yılına

TEŐEKKÖR

Lisans öğrenimimden bugüne kadar birçok süreçte yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Fatih Cemil ÖZBUĞDAY'a, ihtiyaç olunan her durumda tecrübesi ve birikimiyle desteğini esirgemeyen Doç. Dr. İbrahim DEMİR'e, değerli vaktinden ayırıp jürimde yer alan, hem bilgilerimin hem de tezimin olgunlaşmasına ve akademik kariyerimin bundan sonraki sürecine çok önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Mustafa KİBAROĞLU'na, kıymetli dostlarıma; ve nihayet bu günlere gelmemde bana her türlü imkanı ve desteği sunan sevgili aileme çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı	3
1.2. Araştırmanın Problemi	4
1.3. Araştırmanın Amacı ve Sorusu	5
1.4. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları.....	6
1.5. Araştırmanın Önemi	7
1.6. Yöntem ve Literatür	8
2. KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE	12
2.1. Güvenlik Kavramı	12
2.1.1. Ulusal Güvenlik.....	12
2.1.2. Bölgesel Güvenlik	13
2.2. Stratejik Bir Güç: Enerji.....	14
2.2.1. Nükleer Enerji	14
2.3. Bir Karar Verme Modeli: Oyun Teorisi	15
2.3.1. Nash Dengesi.....	16
2.3.2. Oyun Ağacı.....	17
2.4. Türkiye, İsrail ve İran İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı.....	17
2.4.1. Türkiye-İsrail İlişkileri	18
2.4.2. Türkiye-İran İlişkileri	23
2.4.3. İsrail-İran İlişkileri	26

3. TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL GÜVENLİK POLİTİKALARI.....	30
3.1. Türkiye’nin Bölgesel Güvenlik Tehditleri ve Uyguladığı Politikalar.....	30
3.1.1. Birinci Dönem (1948-1959)	31
3.1.2. İkinci Dönem (1960-1979).....	32
3.1.3. Üçüncü Dönem (1980-2001).....	33
3.1.4. Dördüncü Dönem (2002-2023)	35
4. TÜRKİYE, İSRAİL VE İRAN’IN NÜKLEER ENERJİ POLİTİKALARI.....	38
4.1. Türkiye’nin Nükleer Enerji Politikaları	38
4.1.1. Akkuyu Nükleer Güç Santrali	40
4.1.2. Sinop ve İğneada Nükleer Santrallerinde Son Durum	41
4.2. Türkiye’nin Nükleer Enerji Hamlesinin Bölgesel Güvenlik Politikalarıyla İlişkisi	43
4.2.1. Ekonomik Faktörler.....	44
4.2.2. Caydırıcılık.....	46
4.2.3. Terör Tehdidi.....	48
4.3. İsrail’in Nükleer Enerji Politikaları.....	49
4.4. İran’ın Nükleer Enerji Politikaları.....	52
5. OYUN TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN NÜKLEER ENERJİ POLİTİKALARININ İSRAİL VE İRAN AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	56
5.1. Oyunlar ve Stratejiler	56
5.1.1. Oyunların Gösterimi.....	57
5.2. Nükleer Enerji Politikaları Bağlamında Türkiye, İsrail ve İran Oyunu	60
5.2.1. Türkiye, İsrail ve İran Oyunlarının Kapsamlı Gösterimi	61
5.2.2. Türkiye, İsrail ve İran Oyunlarının Normal Form (Stratejik) Gösterimi	64
5.2.3. Türkiye-İsrail-İran Üç Oyunculu Oyun.....	69
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	73
6.1. Sonuç.....	73

6.2. Öneriler.....	75
7. KAYNAKLAR	77

ÖZET

Uluslararası ilişkiler, ulusal güvenlik ve dış politika bağlamında klasik yaklaşımlarla ortaya konulan teori ve stratejilerin veriye dayalı olmamasından dolayı yetersiz olduğu görülmektedir. Bu nedenle, devletlerin küresel ve bölgesel politikaları; ekonomi, siyaset, askeri güç, toplumsal yapının yanı sıra, enerji, gıda, sağlık gibi farklı parametreler üzerine kurulu bir sistemi zorunlu kılmaktadır. Doğal kaynakların giderek azalması, dünya nüfusunun artmasına bağlı olarak arz-talep dengesindeki bozulmalardan dolayı alternatif kaynak arayışı, mevcut kaynak kullanımının ekosistem ve uluslararası güvenlik bakımından kritik önemi, ülkelerin güvenlik politikalarında enerjiyi ön plana çıkarmıştır. Arzdaki açığı kapatma hedefiyle keşfedilen nükleer enerji teknolojisi, temiz ve verimli bir kaynak olmasının yanı sıra yüksek yok etme gücüne sahip silah üretme yeteneği kazandırdığı için devletler tarafından caydırıcı bir savunma mekanizması olarak kullanılmaktadır.

Nükleer enerji alanında ilk çalışmalarına 1968 yılında başlayan Türkiye bu yarışa, Akkuyu Nükleer Güç Santrali'yle dahil olmuştur. Bu girişimiyle Türkiye enerji alanında dışa bağımlılığını azaltma yönünde önemli bir başlangıç adımı atmış olacaktır. Ancak nükleer teknolojinin güvenlik alanında kullanılabilme potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda bölge ülkeleri arasındaki güç rekabetini arttırması beklenmektedir. Türkiye'nin böyle bir teknolojiye sahip olması, ortak geçmişinde var olan çekişmelerin de etkisiyle özellikle İsrail ve İran ile ilişkisine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu yeni denklem, Türkiye'nin birtakım siyasi, ekonomik, güvenlik odaklı baskı, ambargo ve caydırıcı politikalara maruz kalma riskini beraberinde getirmektedir. Nicel verilerle desteklenmeksizin salt güvenlik yaklaşımlarıyla bu risklerin açıklanması yeterli değildir. Bu nedenle çalışma, konuya ilişkin nitel yöntemler kapsamındaki teorik çıktıların yanı sıra, nicel yöntemlerden olan oyun teorisi bağlamında Türkiye'nin nükleer enerji politikalarının İsrail ve İran ile olan ilişkilerine yansımalarının değerlendirildiği ve yine bu çerçevede güvenlik odaklı yaklaşımların incelendiği bir araştırma sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, İran, İsrail, Nükleer Enerji, Oyun Teorisi, Türkiye

ABSTRACT

National Security Dimension And Regional Power Effects In Türkiye's Nuclear Energy Policies In The Context Of Game Theory: Israel And Iran Analysis

It seems that the theories and strategies put forward with classical approaches in the context of international relations, national security and foreign policy are insufficient because they are not data-based. Therefore, global and regional policies of states; it necessitates a system based on different parameters such as economy, politics, military power, social structure, as well as energy, food and health. The gradual decrease in natural resources, the search for alternative resources due to the deterioration in the supply-demand balance due to the increase in the world population, and the critical importance of existing resource use in terms of the ecosystem and international security have brought energy to the forefront in the security policies of countries. Nuclear energy technology, discovered with the aim of closing the gap in supply, is used by states as a deterrent defense mechanism, as it provides the ability to produce weapons with high destructive power, as well as being a clean and efficient source.

Türkiye, which started its first studies in the field of nuclear energy in 1968, joined this race with the Akkuyu Nuclear Power Plant. With this initiative, Türkiye will take an important initial step towards reducing its foreign dependency in the field of energy. However, considering the potential of nuclear technology to be used in the field of security, it is expected to increase the power competition between the countries in the region. Türkiye's possession of such technology has added a new dimension to its relations, especially with Israel and Iran, with the influence of the conflicts in their common past. This new equation brings with it the risk of Türkiye being exposed to some political, economic, security-oriented pressure, embargo and deterrent policies. It is not enough to explain these risks with pure security approaches without supporting quantitative data. For this reason, the study aims to present a research that evaluates the reflections of Türkiye's nuclear energy policies on its relations with Israel and Iran in the context of game theory, one of the quantitative methods, as well as theoretical outputs within the scope of qualitative methods on the subject, and examines security-oriented approaches within this framework.

Key Words: Iran, Israel, Game Theory, Nuclear Energy, Security, Türkiye

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1 Türkiye'nin Elektrik Üretiminde Kaynakların Payları (%)	39
Şekil 4.2 Türkiye'nin Yüksek Teknoloji İhracatı (Milyar \$).....	44
Şekil 5.1 Oyun Ağacı Örneği.....	59
Şekil 5.2 Türkiye'nin Stratejilerine Göre İsrail ile Oyun Ağacı.....	63
Şekil 5.3 İsrail'in Stratejilerine Göre Türkiye ile Oyun Ağacı.....	63
Şekil 5.4 Türkiye'nin Stratejilerine Göre İran ile Oyun Ağacı.....	64
Şekil 5.5 İran'ın Stratejilerine Göre Türkiye ile Oyun Ağacı.....	64
Şekil 5.6 Türkiye-İsrail-İran Oyununun Oyun Ağacı.....	70

TABLolar DİZİNİ

Tablo 5.1 Normal (Stratejik) Biçim Oyun Gösterimi.....	58
Tablo 5.2 Stratejilerin Gösterimi.....	61
Tablo 5.3 Türkiye-İsrail Oyunu Fayda Tablosu	62
Tablo 5.4 Türkiye-İran Oyunu Fayda Tablosu.....	62
Tablo 5.5 Türkiye-İsrail Oyunu.....	65
Tablo 5.6 Türkiye-İran Oyunu	66
Tablo 5.7 İran'ın Türkiye-İsrail Nash Dengesinde Tercihleri.....	70

1. GİRİŞ

Güvenlik kavramı, insanlık tarihinin başından beri fiziki, toplumsal ve politik tehditlere karşı önlem alma ihtiyacının ortaya çıkmasıyla var olmuştur. Bu noktada, yüzyıllar boyunca yaşanan olaylar çerçevesinde ve farklı disiplinler perspektifinde değerlendirildiğinde yüzlerce tanıma rastlamak mümkündür. Dedeoğlu'na (2003) göre güvenlik kavramı en temel ifadesiyle varlığını koruma ve sürdürme kaygısıdır. Devletler açısından düşünüldüğündeyse, egemenliğini ve bütünlüğünü ihtiyaç duyduğu şeyleri sağlayarak ve bunları diğer ele geçirmek isteyenlerden koruyarak sürdürme çabasıdır (Dedeoğlu, 2003, s. 9). Brauch ise güvenliği, ‘sosyal bilimlerde genel çerçeve ve boyutlara tekabül eden, bireylere konulara, toplumsal adetler ile değişen tarihsel şartlara ve durumlara uyarlanan temel bir kavram’ olarak tanımlamıştır (Brauch, 2008; Bakan ve Şahin, 2018, s. 136). Bu nedenle güvenlik, sabit veya tek tip bir kavram değil, değişken ve çok boyutlu bir olgudur. Fiziki güvenlik; yaşanan yerin güvenlik seviyesine, kullanılan teknolojiye, sahip olunan kaynaklara ve uyulması gereken yasalara göre, toplumsal güvenlik; insanların toplumda sahip oldukları haklara, eşitliğe, adalet duygusuna, aidiyet hissine, sosyal destek ağlarına ve toplumsal değerlere göre, politik güvenlik; ülkelerin coğrafi konumlarına, komşu ülkelerle ilişkilerine, siyasi ve askeri olaylara, ulusal strateji planlarına, uluslararası kuruluşlara üyeliklerine ve küresel gelişmelere göre değişiklik göstermektedir. Güvenlik anlayışına dair bu başlıklar, devletlerin tarihi, siyasi, kültürel ve ekonomik faktörlerine bağlı olarak alt başlıklar halinde daha detaylı değerlendirilebilmektedir. Bu doğrultuda iki önemli kavram karşımıza çıkmaktadır; ulusal güvenlik ve bölgesel güvenlik.

Ulusal güvenlik kavramı ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’de hazırlanan Ulusal Güvenlik Anlaşması’yla (National Security Act) literatüre kazandırılmıştır (Birdişi, 2011). Anlaşmada sadece bir kavram olarak dile getirilen ulusal güvenliğin tanımı yapılmamıştır. Baylis’e (2008) göre ulusal güvenlik, devletlerin kendilerine yönelik tehditlerle mücadele etmek için geliştirmeleri gereken askeri imkân ve kabiliyetler üzerine eğilimleridir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu Ve Milli

Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu'na göre ise Milli Güvenlik (Ulusal Güvenlik); Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasını, ifade etmektedir. Dolayısıyla ulusal güvenlik kavramı, devletlerin kendi topraklarını, halklarını, kurumlarını ve değerlerini korumak için aldıkları önlemler bütünüdür. Tüm bu tanımlardan hareketle, bölgesel güvenlik ulusal güvenliğin ayrılmaz bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır.

Kopenhag Okulu'nun geliştirdiği kurama göre, bölgesel güvenlik kompleksi, iki veya daha fazla devletin karşılıklı olarak etkilendiği yoğun çatışma-iş birliği dinamikleri, coğrafi ve tarihsel yakınlık ve jeopolitik rekabet ilişkileri gibi değişkenlere dayanır (Akbayır & Savaş, 2021, s. 226). Yani bölgesel güvenlik, devletlerin hem kendi ulusal güvenliklerini hem de bölgedeki barış ve istikrarı sağlamak için ortak çıkarlarını ve değerlerini paylaştıkları varsayımını ortaya koymaktadır. Bu durumda devletlerin güvenlik sorunlarının sadece kendi sınırları içindeki dinamiklerle değil, aynı zamanda komşu veya yakın devletlerde yaşanan gelişmelerle etkileşim halinde olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, Türkiye'nin ulusal güvenliği, Suriye'deki iç savaş, Irak'taki terör örgütleri, İsrail'in Doğu Akdeniz politikası, İran'ın nükleer programı, Rusya'nın askeri müdahaleleri gibi bölgesel tehditlerden etkilenmektedir. Türkiye'yi, merkezinde bulunduğu Ortadoğu coğrafyasında karşı karşıya kaldığı bu tehditler açısından değerlendirdiğimizde en önemli güvenlik başlıklarından birinin de enerji olduğu görülmektedir.

Enerji kaynakları ülkelerin kalkınma, refah ve güç seviyelerini belirleyen temel unsur olmakla beraber, bu kaynaklara sahip olmak, ülkelerin ulusal çıkarlarını korumak, bölgesel veya küresel etkinliklerini artırmak için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu anlayış çerçevesinde Türkiye, bölgedeki enerji kaynaklarına ve pazarlara erişim sağlamak, enerji arz güvenliğini artırmak, enerji çeşitliliğini geliştirmek ve enerji koridoru olmak için çeşitli projeler yürütmektedir. Bu projelerin başında, enerjide talep artışının karşılanması, dışa bağımlılığın ve çevresel olumsuz etkilerin azaltılması amacıyla nükleer enerji gelmektedir. Bu bağlamda, Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin (NGS) inşası sürmekte olup ilk reaktörün 2024 yılında faaliyete alınması hedeflenmektedir.

Türkiye, Ortadoğu’da hem siyasi güvenlik hem de enerji güvenliği açısından önemli bir konumda bulunmaktadır. Türkiye’nin, enerji talebini karşılamak için nükleer enerjiyi aktif kullanmaya başlamasıyla birlikte, bölgedeki nükleer faaliyet kaynaklı tehditlerin yanı sıra bu politikalarına karşı komşu ülkelerin farklı yaptırımlarından doğrudan etkilenmesi beklenmektedir. Bu hususta, coğrafi yakınlıklar, geçmişte yaşanan siyasi krizler, enerji politikaları ve stratejik yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda özellikle şu iki devleti işaret etmek mümkündür: İsrail ve İran. 1968 yılında imzalanan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi (NSYÖ) Antlaşması’na göre Türkiye, nükleer enerjiyi barışçıl amaçlarla kullanmayı ve uluslararası kurallara uymayı taahhüt etmiştir. Ancak, Türkiye’nin nükleer enerji kapasitesinin varlığı ve bu kapasitenin getireceği yeni teknolojiler, İran ve İsrail’in bölgedeki üstünlüklerini zayıflatabilecek bir unsurdur.

Böyle bir durumda Türkiye, İsrail ve İran’ın rekabet denkleminde galip çıkabilmesi için bölgesel ve küresel çıkarlarını gözetmesi, iş birliği fırsatlarını değerlendirmesi, güvenlik ve istikrarlarını sağlaması gerekmektedir. Şüphesiz bu karmaşık durum çok farklı stratejik hamleleri beraberinde getirecektir. Bu noktada, yaşanabilecek muhtemel senaryoları literatürdeki en etkili karar verme modellerinden biri olan “oyun teorisi” ile analiz etmek yapılacak yorumları nicel verilere dayandırarak açıklamayı mümkün kılacaktır.

1.1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Çalışmanın konusunu; Türkiye’nin nükleer enerji politikalarını İsrail ve İran’ın nasıl karşılayacağı ve bu bağlamda oluşabilecek yeni bölgesel güç etkilerinin oyun teorisi bağlamında tartışılması oluşturmaktadır. Türkiye’nin nükleer enerjiye sahip olması, bölgede barış ve istikrarın sağlanması için bir fırsat olabileceği gibi bu durum; İsrail ve İran penceresinden tehdit unsuru olarak algılanabilme potansiyeliyle bölgede gerilim ve çatışmanın artmasına, ulusal güvenlik sorunlarının çıkmasına neden olabilecek boyuttadır. Bu nedenle çalışmanın daha iyi sonuçlar sunabilmesi için Kavramsal ve Tarihsel Çerçeve bölümünde tezde kullanılacak kavramların tanımlarıyla beraber Türkiye, İsrail ve İran ilişkilerinin tarihi dönüm noktaları ele alınmıştır.

Çalışmanın Türkiye'nin Bölgesel Güvenlik Politikaları bölümünde; Türkiye'nin hem enerji ithalatçısı hem de enerji transit ülkesi olmasına ek olarak nükleer enerjiye sahip olmasının mevcutta oldukça zor olan bölgesel güvenlik stratejilerini nasıl etkileyeceği incelenmiştir.

Çalışmanın Türkiye, İsrail ve İran'ın Nükleer Enerji Politikaları bölümünde; İsrail'in kurulduğu 1948 yılından beri bölgede yaratmış olduğu istikrarsızlığın Ortadoğu'ya etkisi ve nükleer enerji odaklı yaklaşımlarına; dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip ülkelerinden biri olan İran'ın, enerji ihracatının ve nükleer programının bölgedeki güç etkisine dikkat çekilmiştir.

Çalışmanın Oyun Teorisi Bağlamında Türkiye'nin Nükleer Enerji Politikalarının İsrail ve İran Açısından Değerlendirilmesi bölümünde; Türkiye'nin nükleer enerji santrallerinin faaliyete geçmesiyle elde edeceği stratejik avantajların İsrail ve İran kanadında oluşturacağı tepkiler, ulusal güvenlik odaklı hamlelere dayalı oyun teorik modellerle anlatılmıştır.

Çalışmanın Sonuçlar ve Öneriler bölümünde ise Türkiye'nin nükleer enerji politikalarının İsrail ve İran ile olan ilişkilerine yansımalarının değerlendirildiği ve yine bu çerçevede güvenlik odaklı yaklaşım önerilerinin oyun teorik nicel bulgulara dayandırılarak ifade edildiği bir kısım sunulmuştur. Stratejik durumların matematiksel bir biçimde yakalanmaya çalışıldığı, literatürde eşine az rastlanır bu tez çalışmasının hem Türk Dış Politikasına hem de akademik camiaya önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

1.2. Araştırmanın Problemi

Ortadoğu; coğrafi, kültürel, dini ve ekonomik özellikleri nedeniyle tarihin her döneminde cazibe merkezi olmuş, geçmişte ve günümüzde bölgede hakimiyetini kurmak isteyen devletlerin güç mücadelesine tanıklık etmiştir. Bugün için Ortadoğu'yu asıl önemli kılan ise 1800'lerin sonlarına doğru keşfedilen petroldür (Yılmaz, 2016, s. 101). Petrol ve doğalgaz, bölge ülkelerinin ekonomik refahını, siyasi istikrarını ve uluslararası nüfuzunu artırmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla Ortadoğu'nun enerji kaynakları,

bölgede çeşitli çatışma ve rekabetlere neden olmakta, bölge ülkeleri arasında sınır anlaşmazlıkları, paylaşım sorunları, fiyat belirleme politikaları ve üretim kotaları gibi konularda sert sorunları beraberinde getirmektedir. Bu denklemde Türkiye, İsrail ve İran bölgede hem rekabet hem de iş birliği içinde olan üç güçlü aktördür. Bu üç ülkeyi aynı noktada birleştiren en önemli stratejik enerji hamlelerinden biri ise nükleer güç unsurudur. Türkiye, enerji ihtiyacını karşılamak için Akkuyu’da ilk nükleer enerji santralini faaliyete geçirecektir. Doğalgaz rezervi sıralamasında %16 ile Rusya’dan sonra en büyük paya sahip olan İran’ın nükleer silah geliştirmeye çalıştığına dair şüpheler vardır. (Altay ve Nugay, 2013, s. 12). İsrail’in 1970’lerin başlarından beri nükleer silaha sahip olduğu bilinmekle birlikte kendisi bunu resmi olarak açıklamamakta ve bu konuda belirsizlik politikası izlemektedir (Ami, 2009, s. 6; Süvari, 2017, s. 185). Sonuç olarak bu ülkelerin nükleer enerji odaklı stratejik çatışmaları, Ortadoğu’nun siyasi, ekonomik ve güvenlik dinamiklerini şekillendirmektedir.

Bu bağlamda araştırmanın temel problemini Türkiye’nin nükleer enerji politikalarının İsrail ve İran ile olan ilişkilerini ve buna bağlı olarak bölgesel güvenlik politikalarını *nasıl* etkileyeceği oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Sorusu

Araştırmanın amacı; Türkiye’nin nükleer enerjiye sahip olmasıyla birlikte elde edeceği güç neticesinde İsrail ve İran ile yeni oluşacak bölgesel ilişkilerini ve çatışma alanlarını incelemek, bu üçlü arasındaki nükleer enerji odaklı rekabetin gelecekteki olası senaryolarını oyun teorisi bağlamında açıklamaktır.

Çalışmanın sorusu şu şekildedir:

1. Türkiye, İsrail ve İran’ın bölgesel güvenlik politikalarında nükleer enerji odaklı yaklaşımları birbiriyle olan ilişkilerine ne kadar etki etmektedir?

1.4. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Türkiye'nin nükleer enerji politikalarında ortaya koyacağı stratejik yaklaşımlar neticesinde, bölgesel güçlerle bir çatışma düzleminde karşı karşıya gelmesi varsayım olarak kabul edilmektedir. Bölgede özellikle İsrail ve İran ile olan ilişkiler incelendiğinde geçmişten günümüze inişli çıkışlı bir seyir söz konusudur. Bu ilişkileri etkileyen pek çok faktör vardır: tarihi miras, kültürel farklılıklar, mezhep ayrılıkları, bölgesel çıkarlar, uluslararası konjonktür, enerji politikaları, güvenlik endişeleri ve daha fazlası. Bu noktada çalışmanın nükleer enerji politikaları ve buna bağlı güvenlik etkileri başlıklarına eğilmesi temellendirme açısından kısıtlılık oluşturacaktır.

Bir başka varsayım ise ikili stratejik iş birliklerinin ortaya çıkmasıdır. Türkiye'nin İsrail ve İran ile olan ilişkileri her dönemde aynı karmaşıklık ve değişkenlik parametrelerini içermemektedir. Türkiye ve İsrail ilişkileri 1949 yılında İsrail'i tanıyan çoğunluğu Müslüman ilk ülkenin Türkiye olması nedeniyle ılımlı bir politik zemin oluşturmuştur. Ancak günümüzde aynı siyasi düzlemin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Öte yandan Türkiye ve İran halkları, her ne kadar mezhepsel farklılıklar barındırsa da, asırlardır birlikte yaşadıkları bu coğrafyada tarihi ve kültürel ortaklığın getirdiği bağlar neticesinde devamlı ilişki içerisinde olmuştur. Ancak, İran'ın 1979 yılında İslam Devrimi'ni yaşaması iki ülke arasındaki ilişkileri değiştirmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin İsrail ve İran için ayrı ayrı iş birliği ya da çatışma hususuna yaklaşması siyaset, ekonomi, toplumsal yapı ve güvenlik gibi birçok başlıkta ayrıntıların analizini gerektirmektedir.

Çalışmanın çerçevesine etki edecek bir diğer önemli nokta ise zaman sınırlamasıdır. George Jellinek'e göre devlet, 'Egemenlik gücüyle aslen donatılmış, belli bir toprak parçası üzerinde yerleşik bir millet birliği'ni ifade eder (Gözler, 2007, s. 4). O halde İsrail'in, 14 Mayıs 1948 tarihinde devlet olduğunun ilan edilmesiyle devleti oluşturan öğelere sahip olduğu ve kendi bölgesel ve ulusal politikalarına yön verebilecek güce ulaştığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla tarihsel ve kavramsal çerçeve tartışılırken ve politik yaklaşımlardan bahsedilirken üç ülke ilişkilerinin belirtilen tarihten sonrası dikkate alınarak değerlendirilmesi söz konusudur.

Bu bağlamda araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Çalışma, İsrail ve İran'ın bölgedeki güvenlik politikalarında Türkiye'nin nükleer enerji hamlesinin ne kadar etkili olduğu ile sınırlıdır. Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Rusya ve Avrupa Birliği'nin bu bölgedeki hiçbir siyasi ve askeri yaklaşımı çalışmaya dahil edilmemiştir.
2. Bölgede 1948 yılından önce yaşanan herhangi bir siyasi ve askeri gelişme bu çalışmada ele alınmamıştır.
3. Türkiye, İsrail ve İran'ın bölgesel güvenlik politikalarına ilişkin incelemede temel olarak oyun teorisi bağlamı esas alınacak olup uluslararası aktörlerin ve birtakım kuruluşların varlığından kaynaklı olabilecek etkiler ele alınmayacaktır. Aksi halde bu durum çalışmanın temel amacından sapmasına neden olup çalışmanın probleminden uzaklaşma riskini barındırmaktadır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Çalışmanın içeriği üzerine yapılan araştırmalarda ve literatür taramalarında Türkiye, İsrail ve İran'ın birlikte konu edildiği ve nükleer enerji politikaları çerçevesinde bölgesel güvenlik boyutuna odaklanıldığı bir başka örneğe rastlanmamıştır. Ortadoğu'da var olabilecek tüm gelişmeleri uyguladıkları ve uygulayacakları stratejilerle doğrudan etkileme gücüne sahip olan bu üç ülkenin her hamlesi bölgedeki barış ve istikrarın sağlanması için önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktada araştırmanın literatüre kazandıracağı yeni başlığın, Ortadoğu'da güç dengesi değişimlerinin hangi yönde oluşabileceğini anlamlandırması beklenmektedir.

Öte yandan güvenlik kavramına dair klasik yaklaşımlarla ortaya konulan teori ve stratejilerin veriye dayalı olmamasından yetersizlik oluşturması ve bu yaklaşımların bazı riskleri açıklamayı mümkün kılmaması hususlarından dolayı çalışmada en etkili karar modellerinden birisi olan oyun teorisi kullanılmıştır. Literatürde yapılan inceleme sonucunda uluslararası ilişkiler ve güvenlikle ilgili tez, makale, akademik araştırmalarda oyun teorisinin yok denecek kadar az tercih edildiği görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın oyun teorisi bağlamında benzer çalışmalara ilham olacağı düşünülmektedir.

1.6. Yöntem ve Literatür

Bir bilimsel araştırmada neden-sonuç ilişkisinin net bir şekilde ortaya konması ve çalışmanın ana fikrinin okuyucuya doğru aktarılması için kullanılan iki temel yöntem vardır; nitel ve nicel araştırma. Aydın'a (2018) göre nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür. Nicel araştırma ise, konuyu sayısal verilerle ifade eden ve araştırma sorularına nesnel ve mantıksal cevaplar vermek için bu verileri istatistiksel hesaplar, test ve deneylerle analiz eden bir araştırma yöntemidir.

Çalışmada, literatür taraması ve uluslararası kurum, kuruluşların raporlarının incelenmesi yoluyla nitel araştırma yönteminden; stratejik hamlelerin anlamlandırılması, analizi ve karar yönünün belirlenmesi için oyun teorisi yoluyla nicel araştırma yönteminden faydalanılacaktır.

Bir akademik araştırmanın önemli aşamalarından biri, önceki çalışmaları gözden geçirmesi ve bu çalışmaları kendi tez konusuyla sentezleyerek literatürdeki eksikleri ortaya koymasıdır. Akademik araştırmalarda literatür taraması olarak adlandırılan bu süreç araştırma konusu ile ilgili daha önce yayınlanan eserlerin araştırılması, bulunması, incelenmesi, okunması, tasnif edilmesi, özetlenmesi ve sentez edilmesi gibi çalışmaları içermektedir (Demirci, 2014, s. 73). Diğer bir açıdan değerlendirildiğinde ise veri analizine dayalı bir çalışmada açıklayıcı yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Aktörlerin stratejik davranışlarını ve sonuçlarını analiz etmek için matematiksel modelleri kullanarak hareket eden oyun teorisi araştırmayı bu açıdan güçlü kılacaktır.

Çalışmaya ilişkin Türkiye, İsrail ve İran'ın bölgesel güvenlik politikalarında nükleer enerji konusunu ele alan makale ve tez çalışmaları için tarama gerçekleştirilmiştir. Türkiye-İsrail ya da Türkiye-İran ilişkilerinin nükleer enerji programları çerçevesinde incelendiği ve bunun oyun teorisi bağlamında sunulduğu yazı, tez, makale ve araştırmalar ihtiyatla aranmıştır.

Tez konusunun içeriğini oluşturan Türkiye, İsrail ve İran üçgeninde bölgesel güvenlik, nükleer enerji politikaları, bu üç ülkenin Ortadoğu'daki yeri ve önemi genel ifadeleriyle

YÖK Tez Merkezi ve kütüphanelerde yapılan inceleme neticesinde araştırma konusuyla ilişkili bulunan yüksek lisans ve doktora tezleri, makale ve kitaplara ait yayınlara aşağıda yer verilmiştir:

Yazıcı (2014), *A Game Theoretic Analysis of the Strategic Options Available for Israel in Response to Iran's Nuclear Program* başlıklı yüksek lisans tezinde, İran'ın nükleer programına yanıt olarak İsrail'in kullanabileceği dört stratejik ihtimali değerlendirmektedir: Bunlar kontrol stratejisi, caydırıcılık stratejisi, güvence stratejisi ve caydırıcılık ve güvence stratejilerinin birleşimi. Oyun teorisi yaklaşımıyla ise bu stratejilerin avantajları ve sınırlamalarının neler olduğu, hangisinin İsrail için en iyi seçenek olabileceği sorularına cevap vermeyi amaçlamıştır.

Ürküt (2013), *İran Nükleer Programının Uluslararası Aktörlerin Tehdit Algılamalarına Ve Türk Dış Politikasına Etkisi* başlıklı yüksek lisans tezinde, uluslararası aktörlerin İran nükleer programı karşısında aldığı tutumu anlamlandırmayı ve Türkiye'nin bu soruna yaklaşımını geçmişten çıkarılan dersler çerçevesinde geleceğe yönelik değerlendirmelerle ele almayı amaçlamıştır.

İnce (2023), *İsrail'in Enerji Güvenliği Stratejisi* başlıklı yüksek lisans tezinde, İsrail'in enerji güvenliğini sağlamaya yönelik stratejilerini incelemiş ve bu stratejilerin özellikle bölge ülkeleriyle olan ilişkilerine nasıl etki ettiğini cevaplamaya çalışmıştır.

Kamburoğlu (2011), *Nükleer Kriz Süreci'nin Türkiye-İran İlişkileri'ne Etkisi* başlıklı yüksek lisans tezinde; Pehlevi Hanedanlığı döneminden günümüze Türkiye-İran ilişkileri, Nükleer Kriz Süreci'nin tarihsel gelişimi, bu sürece taraf olan ülkeleri ve bu kriz sürecinin Türkiye-İran ilişkileri'ne etkisini incelemiştir.

Pekar (2023) *Nükleere Yeni Giren Bir Ülke Olarak Türkiye'nin Nükleer Güç Programı* başlıklı makalesinde; Türkiye'nin enerjiye genel bakışını, ülkenin enerjide ithalat bağımlılığına odaklanarak değerlendirmiş, kaynaklara göre enerji arzının genel bir analizinin ardından, Türkiye'nin nükleer enerji programının mevcut durumunu tarihsel bir perspektifle sunmuştur. Nükleer enerjiyi ilk kez uygulayan ülke olarak Türkiye için iç hukuk hukukunun geliştirilmesinin ve uluslararası nükleer hukuka uyumun büyük önem taşıdığını vurgulamıştır.

Udum (2008), *Enerji Güvenliği ve Bölgesel Güvenlik Sorunları Arasında Türkiye'nin Nükleer Enerji Planları* başlıklı makalesinde; Türkiye'nin nükleer enerji girişimlerine, uluslararası ve bölgesel güvenlik meselelerine karşı Ankara'nın tehdit algılamalarını inceleyerek açıklık getirmeye çalışmıştır.

Bahgat (2005) *Nuclear Proliferation In The Middle East: Iran And Israel* başlıklı makalesinde, İran ve İsrail'deki nükleer silahların yayılmasını incelemektedir. Her iki ülkenin motivasyonu ve kapasitesi analiz etmeyi, İsrail'in, düşmanlarının nükleer silahlara sahip olmasını engelleme yönündeki askeri doktrinini ve İran'ın nükleer tesislerine karşı önleyici bir saldırı olasılığını tartışmaktadır.

Türkçe dizinde ve uluslararası açık kaynaklarda yapılan literatür taramaları sonucunda konuyla ilgisi olan tez ve makale çalışmaları içeriklerine dair kısa özetleriyle sunulmuştur. Yapılan araştırmada tezin Türkiye, İsrail, İran arasındaki nükleer enerji odaklı güvenlik politikalarını oyun teorik bir modelle açıklayan tek çalışma olduğu görülmekle birlikte bu üç ülkenin bir arada incelendiği bir tez çalışmasına ya da akademik bir içeriğe rastlanmamıştır. Ayrıca, İsrail'in nükleer enerji politikalarına dair Türkiye ile olan bölgesel ilişkilerine değinen hiçbir kaynak göze çarpmamıştır.

Çalışmayı önemli kılan bir diğer nokta ise uluslararası ilişkiler literatüründe oyun teorisinin yöntem olarak kullanıldığı tez ve makale çalışmasının az sayıda olmasıdır. Aşağıda buna örnek olabilecek, tez konusundan farklı başlıklarda bazı kaynaklar paylaşılmıştır:

Başar (2015), *Doğu Akdeniz Doğal Gazının Türkiye-İsrail Etkileşimi Bağlamında Oyun Teorisi İle Analizi* başlıklı yüksek lisans tezinde; İsrail-Türkiye boru hattı projesinin oluşumuna yönelik devletlerin ön görülen strateji seçimlerini hem Klasik Tutuklunun İkilemi oyunu hem de Axelrod'un Tutuklunun İkilemi oyununa göre incelemiş, Tutuklunun İkilemi türü bir ilişkide Türkiye-İsrail enerji iş birliğinin yapılıp yapılamayacağını, oyun teorisinin temel argümanlarına göre analiz etmiştir.

Sarı (2018), *The Strategic Interaction Between Turkey and Iran in the Syrian Crisis: A Game Theoretical Analysis of the Time Frame from 2011 to 2015* isimli makalesinde, belirtilen zaman dilimi çerçevesinde bağımsız değişken olarak Türkiye ve İran'ın bölgesel

emelleri ile bağımlı değişken olarak bu iki ülkenin Suriye krizindeki çatışan politikaları arasındaki nedensel ilişkiyi açıklığa kavuşturmak amacıyla bir oyun teorik modelleme gerçekleştirmiştir.

Özkaya & Bakkaloğlu (2023), *Askeri Açıdan Denk Olmayan İki Ülke Savaşının Oyun Teorisi ile Modellenmesi* başlıklı makalesinde, askeri açıdan biri güçlü diğeri zayıf olan iki ülke arasında yaşanan maddi ve manevi kayıplara neden olan savaşa dönüşmüş bir uluslararası çıkmazı matris girdili matris oyunları ile modelleyerek ideal stratejileri belirlemiş, ardından iki ülke arasında yaşanan bir savaş oyunu teorisiyle sunmuştur.

Şahiner & Özbuğday (2022), *Oyun Teorisi Bağlamında Suriye İç Savaşı'nın Geleceği* isimli makalesinde, tarihteki iç savaş örneklerini inceleyerek Suriye İç Savaşı'nın farklı parametrelere dayandığını ifade etmiş ve savaşın hangi tarafın galibiyetiyle sona erebileceğine dair yaklaşımları oyun teorisiyle anlatmaya çalışmıştır.

Güner (2003), *Oyun kuramı ve uluslararası politika* başlıklı makalesinde, oyun kuramının uluslararası ilişkilerde kullanılmasının daha önceden bilinen ya da bilindiği düşünülen sorunlara açıklık getirebilecek modellemeleri ortaya koyacağını ifade etmiştir.

2. KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE

2.1. Güvenlik Kavramı

Güvenlik, temel olarak yaşamın ve yaşamsal öğelerin her türlü tehlikeli durumdan korunmasını ifade etmektedir. Ullman'a (1983) göre güvenliğin daha kapsamlı bir tanımına doğru ilerlemenin yolu şu soruyu sormak olabilir: "Daha fazla güvenlik elde etmek için nelerden vazgeçmeye hazır olmalıyız?". Bu sorunun cevabı kişisel, toplumsal, ulusal ve uluslararası düzeyde değişiklik göstermektedir. Bazı durumlarda güvenliği sağlamak için, özgürlük, mahremiyet, hak ve çıkarlardan vazgeçmek gerekebilir. Fakat bu tavizlerin sınırları, ölçüleri ve gerekçeleri tartışılmalı, diğer denge unsurlarıyla bağlantısı göz önünde bulundurulmalıdır. O halde devletlerin güvenlik seviyesini arttırmak için savaş, çatışma, yaptırım, göç gibi tehlikelerden korunmak amacıyla, bazı çıkar, ittifak, değer ve normlardan vazgeçmesi; silahlanma, askeri üs kurma, müttefik değiştirme, anlaşma feshetme gibi stratejiler izlemesi beklenmektedir. Ancak, bu vazgeçişler, barış, iş birliği, kalkınma, insan hakları gibi hedefleri engelleyebilmekte, devletlerin caydırıcı güç unsuru olarak kullandığı mekanizmalarına son verebilmektedir. Bu da tehdit, saldırı, yalnızlaşma, ambargo gibi ciddi risklere yol açmaktadır. Bu nedenle güvenlik, birinin diğerinden ayrılamayacağı normlara bağlı, çok yönlü ve dinamik bir kavramdır.

2.1.1. Ulusal Güvenlik

Ulusal güvenlik, bir devletin egemenliğini, toprak bütünlüğünü, siyasi istikrarını, ekonomik kalkınmasını ve sosyal uyumunu koruma ve savunma yeteneğini ifade eder. Baldwin (1997), The Concept of Security başlıklı makalesinde ulusal güvenliğin tanımı için siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne dikkat çekerken başka bazı değerlerin de tamamlayıcı olduğunu dile getirmiştir. Wolfers (1952) ise güvenliğin nesnel ve öznel boyutları arasında ayrım yapmıştır. Öyleyse ulusal güvenlik kavramı, devletler tarafından

edinilmiş askeri ve siyasi değerlere gelebilecek zarar endişesiyle tanımlanamayacak kadar geniştir.

Toplumun güvenliği öncelikli olarak yaşamın devamlılığını sağlayıcı unsurlar üzerine kuruludur. Bu nedenle bir devletin iç ve dış tehditlere karşı aldığı önlemlerin yanı sıra insanların, sosyal, ekonomik, kültürel ihtiyaçlarını tesis edebilecek kapasiteye sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla devletin kaynak üretimi ve yönetimi noktasında stratejik güçlülüğünü ortaya koyması beklenmektedir. Bu boyutuyla ulusal güvenlik enerji, sağlık, eğitim, gıda gibi halkın refahını ve yaşam kalitesini doğrudan etkileyen başlıkları kapsamaktadır. Devletin ulusal güvenliği sağlamak için bu gibi unsurlara yatırım yapması, alternatif kaynaklar ortaya koyması, arz güvenliğini arttırması, kalite ve standartlarını yükseltmesi, uluslararası ilişkilerini geliştirmesi oldukça önemlidir.

2.1.2. Bölgesel Güvenlik

Bölgesel güvenlik, aynı coğrafi bölgede yerleşik devletlerin birbiriyle olan iş birliklerini ve çatışmalarını siyasi, askeri, ekonomik, tarihi, kültürel gibi birçok açıdan ele alan ve bunları güvenlik odaklı ilişkilendiren bir kavramdır. Bu bağlamda Kopenhag Okulu'nun en önemli iki ismi Barry Buzan ve Ole Wever tarafından ortaya konan bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımı güvenliğin bölgesel dinamiklerini tanımlamaya çalışmaktadır. Buzan (1983), *People, States and Fear* isimli kitabının ilk baskısında bölgedeki ülkelerin ulusal güvenliklerinin birbirine bağlı olduğunu ve bölge dışından gelecek tehditlerden ziyade bölge içinde birbirlerinin çıkarlarına zarar verecek tehditlere odaklandıklarını varsaymaktadır.

Diğer bir açıdan bölgesel güvenlik anlayışında ortak fayda ve işlere yönelik konsorsiyum oluşumlarına rastlamak mümkündür. Bu teşkilatların kuruluş amaçları ekonomik iş birliği, güvenli bölge oluşturma, tarihi ve kültürel etkileşim gibi ögelere dayanmaktadır. Teşkilata ye ülkelerin, bölgede barışın, istikrarın sağlanması için ortak politikalar sergileme eğilimi ve güç birliği oluşumu bölge dışı ülkelerden gelebilecek tehditlere karşı koyabilmede büyük rol oynamaktadır. Ancak bu örgütlenmeler, iyi yönetilemediği ya da kuruluşun kapsam ve sınırları doğru belirlenemediği takdirde bazı

dezavantajların yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Özellikle siyasi ve askeri çıkarların çatıştığı, hammadde ve enerji kaynaklarının paylaşılamadığı durumlarda örgütlerin dağılması, hatta bölgesel güvensizlik yaratması söz konusudur.

2.2. Stratejik Bir Güç: Enerji

Enerji, insanların ve toplumların hayat kalitesini yükselten, huzur ortamını, güvenliğini ve gelişimini sağlayan, beraberinde devletlerin ulusal ve uluslararası arenada güç, etki, rekabet ve iş birliği yeterliliğini belirleyen temel bir kaynaktır. Enerjinin, ekonomik, siyasi, sosyal, çevresel, teknolojik ve askeri alanlarda oynadığı rol, hem üretim hem de tüketim açısından oldukça önemlidir. Enerjiyi stratejik bir güç yapan ise, devletlerin ve toplumların siyasi istikrar, güvenlik, egemenlik, bağımsızlık, bölgesel ve küresel etki, liderlik, ittifak ve çatışma yönetimi kapasitesini etkiliyor olmasıdır. Bu nedenle enerji kaynağına olan ihtiyacın günden güne biraz daha arttığı konjonktürde, devletler için güçlü bir enerji kaynağına sahip olmak, kalkınma programları arasında çeşitlilik alternatifi sunması ve stratejik hamlelerin etkisini arttırması açısından paha biçilemezdir.

2.2.1. Nükleer Enerji

Nükleer enerji, bilinen evrendeki bütün maddelerin mikro yapı taşı olan atomun parçalanması veya birleştirilmesi ile oluşan tepkime sonucunda çıkan ürüne denir (Karataşlı vd., 2016, s. 105). Nükleer enerjinin keşfedildiği yıllardan beri dünya gündeminde yerini korumasının nedeni, her geçen gün enerjiye olan ihtiyacın artması ve nükleer enerjinin bu ihtiyacı karşılayabilecek verimlilikte olmasıdır. Nükleer enerjinin kamuoyunda sonuç gelmeyen tartışmaları beraberinde getirmesi ise avantajlarının yanı sıra tehdit oluşturabilecek bazı dezavantajlara sahip olmasıdır.

Nükleer santraller yüksek verimde enerji sağlaması ve hammadde maliyetinin oldukça düşük olmasıyla birlikte temiz enerji sınıfında kabul edilmektedir. Avrupa Komisyonu, *Questions and Answers on the EU Taxonomy Complementary Climate Delegated Act Covering Certain Nuclear and Gas Activities* başlıklı raporda, komisyonun hazırlık

alışmaları kapsamında talep ettiği uzman görüşü doğrultusunda nükleer enerjinin düşük karbonlu olduğunu vurgulamıştır. Yine aynı raporda, nükleer enerjinin üretilen büyük miktardaki elektriğe kıyasla düşük miktarda atığa neden olduğu ve bunun, Avrupa Birliği'nin önce 2030 sonra 2050 yılları için koyduğu iklim ve evre hedeflerine uyumluluk gösterdiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla önümüzdeki yıllarda nükleer enerjinin güven ortamını yeniden oluşturması ve tam anlamıyla sürdürülebilir enerji kaynağı kategorisine dahil olması muhtemeldir.

Nükleer teknoloji, yaşamın ve toplumların varlığını sürdürebilmesinde yüksek önem derecesine sahip bir enerji kaynağını sunarken, ABD'nin 1945'te Hiroşima ve Nagazaki kentlerine attığı atom bombalarıyla insanlığa ağır bir imtihan yaşatmıştır. Bu nedenle nükleer enerjinin varlığı ve gücü her dönemde sorgulanmış, canlı hayatını doğrudan tehdit etmesi ve kalıcı hasarlar bırakabilecek sonuçlar doğurması sebebiyle tartışılagelmıştir. Yine bu kapsamda nükleer enerjinin beraberinde getirdiği en büyük risk; kaza, arıza veya saldırı durumunda evre ve insan sağlığı açısından oluşabilecek geri dönülmez neticelerdir. Bu da tesislerin güvenli ve etkili bir şekilde çalışması için çok fazla teknik uzmanlığı, altyapı ve düzenleme ihtiyaını gerektirir. Aynı zamanda nükleer santraller, binlerce yıl boyunca tehlikeli kalabilen ve dikkatli bir şekilde depolanması ve imha edilmesi gereken radyoaktif atıklar üretmektedir.

Sonuç olarak nükleer enerji, bu avantaj ve dezavantajlarının varlığıyla, sağlayacağı yüksek faydanın yanında kalıcı risk unsurlarının bulunması ve tarihte bıraktığı kötü izler nedeniyle devletler nezdinde bölgesel ve küresel güvenlik tehdidi olarak algılanabilmektedir.

2.3. Bir Karar Verme Modeli: Oyun Teorisi

İlk örneklerine 17.yüzyıl'da rastlanan oyun teorisi, bireylerin, toplumların, devletlerin veya çıkar odaklı grupların verdikleri kararlar doğrultusunda stratejik bir şekilde hamle yaparak kendileri için en krlı durumu oluşturma çabalarını matematiksel olarak inceleyen bir bilim dalıdır (Demirci, 2019, s. 530-549). Oyun teorisi, bir oyunun oyuncularını, stratejileri, eğilimleri, kazançları, kararları ve dengeleri gibi ana kavramlar üzerine

kuruludur. Bu teori, oyunların çeşitli türlerini ve özelliklerini sınıflandırıp analiz ederken; oyunlar, bilgi durumuna, oyuncu sayısına, dönemin gereklerine, kazanımlara ve kayıplara, denge durumu ve diğer kriterlere göre farklı şekillere ayrılabilir. Tüm bu değerlendirmelerin sonucunda ortaya çıkan sonuç karar vericiye yapılacak olan hamlenin sonuçları ve etkileri hususunda tavsiyelerde bulunmaktadır.

Oyun teorisi sıklıkla iktisat alanında kullanılmış, firmaların piyasa şartlarına ve birbirlerine karşı olan fiyat, maliyet, büyüme, rekabet odaklı politikalarını belirlemelerinde yol gösterici olmuştur. Ancak son yıllarda, oyun modeli sonuçlarının sağladığı yüksek başarı yüzdesi araştırmacılar tarafından fark edilmiş ve oyun teorisi tüm disiplinlerde kullanılarak etki alanını genişletmiştir. Özellikle uluslararası ilişkiler alanında devletlerarası iş birliği, çatışma ve stratejik hesaplaşmaların açıklanmasında temel teorilerin yetersiz kaldığı çıkmazları veriye dayalı ve rasyonel bir biçimde ortaya koymuştur. Özdamar (2007), bunu *Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları* başlıklı makalesinde oyun kuramının araçsal akılcılığı ve formel metotları kullanmasının uluslararası ilişkilerin stratejik doğasını anlamaya nasıl ve ne kadar yardımcı olduğunu yazından örnekler vererek tartışmıştır.

2.3.1. Nash Dengesi

Oyun teorisinin en önemli uygulamalarından biri olan Nash Dengesi, 1950’de John Nash’in PNAS (*Proceedings of the National Academy of Sciences*) dergisine, n kişilik oyunlar için denge kavramını tanımlayan ve karakterize eden tek sayfalık makalesi *Equilibrium Points in N-Person Games* ile verdiği katkıyla var olmuştur (Holt & Roth, 2004, s. 3999-4002). Sonrasında “Nash Dengesi” olarak isimlendirilen bu kavram, başta iktisat ve diğer bilimlerde geniş çapta yer bulmuş, merkezinde Nash dengesinin yer aldığı oyun teorisi ise sosyal bilimlerin en tercih edilen teorilerinden biri haline gelmiştir.

Nash dengesi, herhangi bir oyuncunun, diğer oyuncuların stratejilerinden bağımsız olarak, sadece kendi stratejisini değiştirerek faydasını maksimize edemeyeceği stratejilerin toplamıdır (Genç & Kadah, 2018, s. 433). Aynı zamanda bireylerin davranışlarını oyundaki diğer oyuncuların davranışlarına göre ayarladıkları, kendilerine fayda sağlayacak strateji

seçimlerini aradıkları dinamik bir uyum sürecinin potansiyel istikrarlı noktası olarak da yorumlanmaktadır. Kavrama göre, iki oyuncu arasında faydanın maksimize olduğu bir denge noktasının mutlaka bulunduğu ve her oyuncuya verilen tavsiyenin, diğer oyunculara verilen tavsiyelere en iyi yanıt olduğu savunulmaktadır.

2.3.2. Oyun Ağacı

Oyun ağacı, oyun teorisinde bir oyunun oyuncularını, stratejilerini, kazançları ve dengeleri gibi temel kavramlarını görsel olarak gösteren analiz tekniğidir. Oyun ağacı, bir oyunun başlangıç noktasından son noktasına kadar olan tüm olası hamleleri ve sonuçlarını dallanma şeklinde gösterir. Ağaca benzeyen bu şeklin kökü; oyuncuların başlangıç hallerini, dalları; oyuncuların seçebilecekleri stratejileri, düğümler; oyuncuların karar verme noktalarını ve son olarak ağacın yaprakları da oyunun son durumunu ve oyuncuların kazançlarını temsil etmektedir. Bu yöntem sayesinde, oyunun czm için farklı alternatifler oluşturulurken oyuncuların rasyonel, stratejik ve etkili kararlar almaları sağlanmaktadır.

2.4. Türkiye, İsrail ve İran İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Ortadoğu, yaşanan savaşlar, gler, siyasi ckişmeler, yerin altında ve üstünde barındırdığı zengin kaynaklar ve atılan her bir adımda farklılaşan etnik yapısıyla her dönemde dünya tarihine yön vermiştir. Dursun'a (2010) göre, "Ortadoğu olarak isimlendirilen bölge, tarihin başlangıcı olarak kabul edilen yazının bulunmasından bu yana insanlığın meydana getirdiği medeniyetlerin beşiği olmuş, diğer bölgelerdeki medeniyetlerin dünyanın başka yerlerine yayılmasında bir tür kavşak ve intikal noktası olarak rol oynamıştır." Bu derin geçmiş, emsalsiz özellikler ve coğrafi konum Ortadoğu'yu tarihin ilk dönemlerinden bu yana dünyada hakimiyetini sağlamak peşinde koşan glerin ilk hedefi haline getirmiştir. Bölgede hem coğrafi hem de siyasi açıdan stratejik bir konuma sahip Türkiye, İsrail ve İran ise bu muadelenin her zaman merkezinde olmuştur.

Türkiye, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında, İsrail, Akdeniz ve Kızıldeniz arasında, İran ise Basra Körfezi ve Hint Okyanusu arasında yer almaktadır. Bu

lkeler, aynı zamanda, Ortadoğu’da siyasi, askeri, ticari, ekonomik, kültürel yönden ve nüfus potansiyeli açısından önemli bir gizilgce sahiptir. Dolayısıyla Türkiye, İsrail ve İran bölgede söz sahibi olmak için, hem birbirleriyle hem de diğer bölge ülkeleri ve küresel glerle farklı dönemlerde farklı ilişkiler geliştirmişlerdir. Bu ilişkiler ideolojik, politik, ekonomik ve dini yaklaşımlara bağlı olarak farklı zamanlarda iş birliği; dönem dönem yaşanan askeri ve istihbari faaliyetler sebebiyle çatışma ve rekabet olarak gerçekleşmiştir.

2.4.1. Türkiye-İsrail İlişkileri

Türkiye-İsrail ilişkileri 1948 yılında İsrail’in kurulmasıyla başlamış, Türkiye’nin 1949 yılında İsrail’i tanıyan Müslüman nüfus yoğunluklu ilk ülke olmasıyla hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir. Türkiye’nin dış politikada Ortadoğu’ya dair alakasının arttığı bir zaman diliminde devletleşen İsrail, Batılı lkeler ile askeri ve ekonomik iş birliğini arttırma politikası nedeniyle Demokrat Parti tarafından, sürece önemli katkılar sunabilecek bir ülke olarak görülmüştür (Baş, 2018, s. 19). İsrail ise Ortadoğu’daki coğrafı konumu nedeniyle Arap lkelerinin baskı ve tehdidine maruz kalacağı düşüncesiyle Türkiye’nin bölgedeki varlığını önemsemiştir. Bu bağlamda Türkiye-İsrail ilişkilerini dört ana dönemde incelemek mümkündür.

2.4.1.1. Birinci Dönem (1948-1978)

Belirtilen yıllar arasında Türkiye ve İsrail, Soğuk Savaş’ta Batı bloğuna bağlı olan ve Ortadoğu’da istikrarı sağlamaya çalışan ülkeler olarak öne çıkmaktadır. Ancak İsrail’in Arap devletleriyle gerginliği devam ederken, Türkiye’nin hem Batılı ülkelerle hem de Arap devletleriyle iş birliği anlaşmaları yapma politikasında istenilen ortam oluşmamıştır. Bu nedenle yönünü belirlemesi gereken Türkiye, fikre olumsuz tepkilere rağmen 24 şubat 1955 tarihinde Bağdat’ta, Bağdat Paktı’nı kuran Türkiye-Irak Karşılıklı İşbirliği Antlaşması’nı imzalamıştır (Bostancı, 2013, s. 176). Sonrasında 1958 yılında Irak’ta gerçekleşen darbe neticesinde Irak’ın çekileceği bu antlaşma, Türkiye-İsrail ilişkilerinde ciddi soru işaretlerine neden olmuş, İsrail kanadında Türkiye’nin Ortadoğu’da aleyhine hamleler sergileyebileceği

düşüncesini oluşturmıştır. Bu süre içerisinde ikinci bir Arap-İsrail karşılaşması olarak nitelendirilen Süveyş Krizi ilişkileri kopma noktasına getirmiştir.

Irak'ta gerçekleşen darbenin ardından bölgesel ve uluslararası arenada tekrar birbirine yakınlaşan Türkiye ve İsrail çeşitli alanlarda iş birlikleri gerçekleştirmiş, Ortadoğu'daki Arap bloklaşmasına karşı diplomatik adımlar atmıştır. 1960 yılında Türkiye'de askeri darbe yaşanmış olmasına rağmen yapılan anlaşmalar neticesinde Türkiye ve İsrail stratejik çalışmalarını 1967'deki Arap-İsrail çatışmasına kadar devam ettirmiştir. 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi'ne değin geçen sürede Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu ile baş etmesi ve bu durumda Arap devletlerinin desteğine ihtiyaç duyması İsrail ile olan ilişkilerinde inişli çıkışlı bir seyir göstermiştir.

2.4.1.2. İkinci Dönem (1979-2001)

Bu dönemin başlangıcında Ortadoğu'da dengeleri ve devletlerin birbirine yaklaşımını değiştiren birkaç olay bulunmaktadır. 1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi'yle Batı karşıtı, İslamcı ve anti-Siyonist bir rejime dönüşen İran, Türkiye ve İsrail tarafından tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. 31 Temmuz 1980'de İsrail tarafından Kudüs'ün başkent ilan edilmesi, 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen askeri darbe ve ardından Genelkurmay Başkanı Kenan Evren başkanlığında ve kuvvet komutanlarının katılımıyla oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi'nin Kudüs kararına tepki olarak, 26 Kasım 1980'de İsrail ile ilişkilerini sınırlandırarak karşılıklı temsil düzeyini düşürmesi Türkiye-İsrail ilişkilerinde yeni bir dönemi aralamıştır. Diyalogun tamamen sona ermesine oldukça yaklaşılacak bu sürecin devamında İsrail'in bölgede izlediği emrivaki politika, Kudüs hamlesi ve 1982'de Lübnan'ı bombalaması Ortadoğu'daki gerilimi tırmandırmıştır. İsrail'in Lübnan hareketinde, İsrail'e karşı Türkiye kökenli terör örgütlerinin direnişte oldukları tespit edilmiş, esir alınan teröristlerin Türkiye'ye iadesi söz konusu olmuştur (Özcan, 2005, s. 39).

Yaşanan bu olaylar Türkiye-İsrail ilişkilerinin hızla gelişeceği 90'lı yılların ilk yarısına bir geçiş dönemi niteliğindedir. Bu iyileşmenin başlangıcını Soğuk Savaş takiben ortaya çıkan Körfez Krizi oluşturmaktadır. 1990 yılında meydana gelen kriz sonrası yaşanan savaş, her iki tarafında aynı safta yer alması sonucunu beraberinde getirmiştir (Eminoğlu, 2016, s.

94). Bu yakınlaşmayı askeri anlaşmalar, ticaret hacmindeki artış ve karşılıklı stratejik jestler izlemiştir. Eminoğlu'na (2016) göre, “Türkiye-İsrail yakınlaşmasındaki en önemli neden, kesinlikle Türkiye ve İsrail’in, stratejik anlamda bölgelerinde kendilerini yalnız hissetmeleri ve etraflarının düşman devletlerce çevrili olduğunu düşünmeleridir.” Bir tarafta İslam Devrimi ile demokratik bir hukuk devleti yapısından oldukça uzaklaşmış İran’ın, diğer tarafta Türkiye’ye karşı terör örgütlerine yardım ve yataklık yapan Suriye’nin bulunması bu ifadeyi güçlendirmektedir.

90’lı yılların sonlarına gelindiğinde yaşanan gelişmeler Türkiye’nin güney komşularına karşı olan tedirginliğini oldukça azaltmıştır. Uzun yıllardır terör nedeniyle gerilen ilişkiler Suriye’nin teröre karşı somut adımları ve soruna çözüm olabilecek net hamleleriyle yeniden canlanmıştır. Ayrıca İran’la yakınlaşmaya başlayan Türkiye, Arap coğrafyasıyla da ilişkilerini iyileştirmek için gayret göstermiştir. Bu zaman diliminde, her ne kadar Türkiye’nin Arap-İsrail barış sürecine katkı çabası söz konusu olsa da bu durum İsrail ile olan dostane ilişkileri olumsuz etkilemiştir.

2.4.1.3. Üçüncü Dönem (2002-2010)

Bu tarihi aralığın başlangıcına etki eden en önemli olay, öncesinde çok ciddi bir siyasi ve ekonomik buhran içerisinde bulunan Türkiye’de, 3 Kasım 2002’de gerçekleşen ve Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarıyla sonuçlanan genel seçimlerle yeni bir dönemin başlamasıdır. Türkiye’nin Ortadoğu politikası, AK Parti’nin 2002 yılında iktidara gelmesiyle birlikte, hem bölgesel hem de küresel düzeyde önemli bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim süreci, Türkiye’nin bölgedeki rol, vizyon, strateji, aktör, enstrüman ve hedeflerinde farklılaşmaları beraberinde getirmiştir. Bu minvalde AK Parti kurucularının siyasi İslamcı bir gelenekten beslenmesi, İsrail ile yakınlaşma fikrinin Türkiye’nin İslam dünyasından uzaklaşmasına neden olabileceği görüşü ve bunun Türkiye’nin ulusal çıkarları ile örtüşen bir durum olmaması Türkiye-İsrail ilişkilerinin soğumasına neden olmuştur (Eminoğlu, 2016, s. 97).

Türkiye, Filistin davasına verdiği desteğin oldukça arttığı bu dönemin özellikle ilk üç yılında Filistinlilere yönelik şiddet hareketlerinin sunduğu fırsatlar çerçevesinde İsrail’i söylem olarak güçlü bir şekilde eleştirse de, askeri anlaşmalara ket vurabilecek ve ilişkileri

olumsuz etkileyebilecek somut adımlardan kaçınmıştır (Balcı, 2011, s. 117-136). Hatta 2005 yılında, Türkiye ve İsrail arasında, ticaret, enerji, turizm, kültür gibi alanlarda iş birliği anlaşmaları imzalanmış, aynı yıl İsrail Cumhurbaşkanı Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Sabah, 2005).

Sonrasında İsrail'in Lübnan'a ve Filistin'e saldırıları, Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerin yeniden çıkmaza girmesine neden olmuştur. Türkiye, İsrail'in saldırılarını sert bir şekilde eleştirmiş, Lübnan halkına insani yardım göndermiştir. Tüm bunlar yaşanmış olsa da Türkiye'nin 2007 yılında Filistin-İsrail arasındaki kolaylaştırıcılık ve taraflar arasında anlaşma zemini oluşturma rolü devam etmiştir. Ancak 2008 yılının Mayıs ayında Türkiye'nin bölgedeki arabuluculuk faaliyetleri sürerken İsrail'in Gazze'ye düzenlediği "Dökme Kurşun Operasyonu" Filistin-İsrail barış görüşmelerini sona erdirmiştir (Boran, 2020, s. 34). Adeta pamuk ipliğine bağlı bir duruma gelen Türkiye-İsrail ilişkileri Ocak 2009'da Davos'ta organize edilen Dünya Ekonomik Forumu'na katılan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın "Gazze: Ortadoğu'da Barış Modeli" adlı oturumda İsrail'in Gazze saldırılarını kınaması, programa katılan İsrail Cumhurbaşkanı Peres'i sert bir ifadeyle eleştirmesi, ardından oturum başkanının Erdoğan'ın konuşmasını sürekli bölmesi üzerine Erdoğan'ın "one minute" çıkışında bulunması ve paneli terk etmesiyle Türkiye-İsrail ilişkileri daha da gerilmiştir (Sariaslan, 2019b, s. 1075; Özdemir & Akbaş, 2020, s. 59).

Devam eden aylarda Türkiye-İsrail ilişkilerini normale dönüştürecek bir gelişme olmadığı gibi 2010 yılında, Türkiye'nin de desteklediği Gazze'ye insani yardım götüren Mavi Marmara gemisi, İsrail askerleri tarafından baskına uğramış, dokuz Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Bu olay, Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerin kopma noktasına gelmesine neden olmuştur. Türkiye, İsrail'den özür, tazminat ve ambargonun kaldırılmasını talep etmiş, ancak çağrısına olumlu yanıt alamamıştır.

2.4.1.4. Dördüncü Dönem (2011-2023)

2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta başlayan protestolarla ortaya çıkan ve 2011 yılında Akdeniz'in güney ülkelerinin tamamına yayılan Arap Baharı, Türkiye ve İsrail'in konuyla ilgili farklı politikalar gütmesi nedeniyle ilişkilerin istikrarsızlığını devam

ettirmiştir. İsrail'in Gazze'ye saldırılarının şiddetle sürmesi ve iki ülkenin birbirine ağır ithamları diplomatik bir zeminde bir araya gelinmesini oldukça zora sokmuştur.

Tarihler 2013 yılını gösterdiğinde ise İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ı arayarak özür dilemesi bir normalleşme sürecinin başlangıcına işaret etmektedir. Netanyahu'nun bu özre gerekçesi; Suriye'de Arap Baharı kaynaklı krizin şiddetlenmesi ve kimyasal silahların teröristlerin eline geçme riskinden dolayı iki ülke arasında iletişimin önemli olduğudur (NTV, 2013). Ayrıca bu görüşmenin ana ayrıntılarından biri, Mavi Marmara baskınından dolayı Türkiye'nin talep ettiği tazminatın İsrail tarafından kabul edilmesidir (Güranlı, 2013; Turan & Örki, 2017, s. 21).

Boran'a (2020) göre, "Türkiye-İsrail ilişkilerini birebir olarak Filistin meselesine veya ümmetin davasına bağlamak doğru olmadığı gibi, farklı dönemlerde Başbakanlık Danışmanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık yapmış Ahmet Davutoğlu'nun Türk Dış Politikası'nda oluşturduğu doktrinleri ile birlikte Türkiye'nin bölgedeki Osmanlı mirası söylemleri, aktif dış politika ve bölgesel güç olma isteği İsrail'i açıkça rahatsız etmektedir." Türkiye'nin bu bölgesel etki stratejisi ve güç unsurları çerçevesinde iki ülkeyi karşı karşıya getiren önemli noktalardan biri enerjidir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'deki doğalgaz rezervleri, bölgede jeopolitik ve ekonomik bir rekabete neden olmakta, yeni krizlerin kapısını aralamaktadır. Türkiye'nin petrol ve doğalgaz rezervlerinde dünyanın merkezi olan Ortadoğu ve Kafkasya'ya coğrafi yakınlığı, Avrupa'ya enerji arzını sağlayan transit bir ülke konumunda olmasına imkan vermektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz gazının Türkiye'deki mevcut boru hatlarından tüketici pazarlara ulaştırılması en ekonomik ve güvenli yöntem olarak görülmektedir (Saçı, 2020, s. 149). Ancak durumdan memnun olmayan İsrail'in girişimleriyle 14 Ocak 2019'da kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na davet edilmeyen Türkiye'nin bölgedeki doğalgaz rezervleri üzerinde söz sahibi olması engellenmeye çalışılmaktadır. Oysaki İsrail'in Avrupa'ya herhangi bir gaz ihracı gerçekleştirmesi için Türkiye'nin kıta sahanlığından geçmesi gerekmektedir. Türkiye ise Doğu Akdeniz'de hak ve çıkarlarını korumak için kendi doğalgaz arama ve sondaj faaliyetlerini sürdürmekte, kurulan forumu hiçbir şekilde tanımadığını ifade etmektedir. Buna karşılık İsrail, Türkiye'nin Akkuyu'da faaliyete geçireceği nükleer santralin güvenliğini ve çevresel etkilerini sorgulayarak tartışmaları farklı bir boyuta taşımaktadır.

Tüm bu durumlar yaşanırken 2022 yılında resmi ziyaret için Türkiye'ye gelen İsrail Cumhurbaşkanı Herzog, iki ülke arasında diyalogun geliştirilmesi mesajını vermiş, geldiği uçakta yazan barış, gelecek, iş birliği sözcükleriyle yeni bir dönemin inşasına dikkat çekmiştir (TRTHABER, 2022). Bu ziyaretin yansımalarının uzun dönemde olumlu olacağı beklenirken 2023 Ekim ayında İsrail ve Filistin arasında baş gösteren ve dünya kamuoyunda derin yankılar uyandıran şiddetli çatışma Türkiye-İsrail ilişkilerinin tekrar bozulmasına neden olmuştur.

2.4.2. Türkiye-İran İlişkileri

Türkler ve Persler, İslamiyet öncesi dönemden beri hem kültürel hem de siyasi açıdan etkileşimde bulunan ve günümüzde birbiriyle olan ilişkilerini iki komşu ülke olarak devam ettiren milletlerdir. İki halkın İslam dinini kabul etmesiyle birlikte, Türklerin batıya doğru göçü ve İran coğrafyasında kurdukları devletler, iki millet arasındaki ilişkileri derinleştirmiştir. Ancak çalışmanın başlangıcında belirtilen sınırlılıklardan dolayı tarihsel çerçevede 1948 yılından sonraki Türkiye-İran ilişkileri incelenecektir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği yılların ardına denk gelen bu dönemde savaşın küresel ve bölgesel ölçekteki izlerinin yavaş yavaş silinmesini takiben devletlerin siyasi tutumlarını gözden geçirdiği ve yeni düzene uyumlu politik yaklaşımlar sergilediği görülmektedir. Dünya genelindeki bu stratejik değişim algısı Türkiye-İran ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir (Mangör, 2020, s. 168). Fakat iki ülkenin 1948'den günümüze kadar uzanan ilişkilerinde fikir ayrılıklarının olduğu ve diyalogun oldukça azaldığı evreler bulunmaktadır. 75 yıllık bu süreci olayların etkilerine ve birbiriyle olan bağlantılarına göre üç ana başlıkta incelemek mümkündür.

2.4.2.1. Birinci Dönem (1948-1978)

İki ülkenin bu dönemin başlangıcında etki yaratan durumları şöyle özetlenebilir: İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Türkiye'nin dış politikasını belirlemesindeki en önemli etken, boğazlar üzerinde ayrıcalık ve toprak isteklerinde bulunan Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye

karşı olan düşmanca tutumudur (Çelik, 2019, s. 476). Bu tehdit sadece Türkiye için söz konusu değildir. Savaş sırasında Büyük Britanya'ya bağlı birliklerle birlikte, Sovyetler Birliği'nin İran'ı işgali söz konusudur (Benhür,2015, s. 75). Kuşkusuz bir diğer önemli nokta İran'da 1950'li yılların başında Başbakan Muhammed Musaddık'ın petrolde millileşme çabasının Türkiye kanadında olumsuz değerlendirilmesidir. İran yönetiminin Sovyetler Birliği'ne yakınlaşabilecek başka çalışmalarının da varlığı Türkiye için bölgede kriz tehdidi oluşturmuştur. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin de hoşuna gitmeyen bu durum, 1953'ün Ağustos ayında CIA'in Musaddık'a darbesiyle son bulmuştur. Darbenin ardından iki ülke arasında düzelmeye başlayan ilişkiler, Sovyetler Birliği'ne karşı birlikte hareket etme eğilimi göstermiş ve Batı bloğuna yakınlaşmayı sağlamıştır. Sonrasında 3 Kasım 1955'te İran, Soğuk Savaş döneminde bölgede komünizme karşı bir savunma ve iş birliği örgütü olarak kurulan, Türkiye'nin de üyesi olduğu Bağdat Paketi'ne katılmıştır. Türkiye ve İran arasındaki olumlu havanın yarattığı gelişmeler bununla sınırlı kalmamıştır. 1956 yılında devlet yetkilileri, akademisyenler ve iş insanlarının önderlik ettiği, kültür ve eğitim odaklı faaliyetler yürütmeyi hedefleyen "Türk-İran Dostluk Cemiyeti", 1967 yılında sonradan "Türkiye-İran Dostluk ve Kültür Derneği" adını alacak olan "Türk-İran Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği" kurulmuştur (Erdal, 2020, s. 471).

1960 yılında Türkiye'de yaşanan askeri darbe iki ülke ilişkilerini kısa bir süreliğine düzensizleştirse de İran'ın Milli Birlik Komitesi'yle ilgili olumlu iradesi ilişkilerin normal seyrinde ilerlemesini sağlamıştır. 1971'de Türkiye'de tekrar bir askeri müdahalenin olması, Kıbrıs Sorunu ve sağ-sol çatışmalarının ortaya çıkması, İran'ın bölgedeki etkinliğinin artmasına zemin oluşturmuştur. Bu zaman diliminde yakın coğrafyadaki ülkelerle ilişkilerini geliştirdiği görülen İran, Ortadoğu'da stratejik ortak konumuna gelmiştir. Belli bir süre bölgede güçlü izlenimi veren İran, 1979'da gerçekleşen İslam devrimiyle daha sonraları CENTO (Central Treaty Organisation/Merkezi Antlaşma Teşkilatı) adını alan ve merkezi Ankara'ya taşınan Bağdat Paketi'nden da ayrılarak Türkiye ile ilişkilerini güvensiz ve oldukça resmi bir çerçevede yürütmeye başlamıştır.

2.4.2.2. İkinci Dönem (1979-2001)

İki ülke açısından da büyük kırılmalarla başlayan bu dönem; İran'da Şah rejiminin sona ermesi ve İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, Türkiye'de 12 Eylül 1980'de yaşanan askeri darbe sonucu siyasi ve ekonomik krizin başlamasıyla ciddi sorunları beraberinde getirmiştir. Rejim değişikliğiyle Batı'ya tamamen sırtını dönen ve İslam devrimini ihraç etmeyi amaçlayan İran'ın yayılmacı politikaları, Türkiye'yi rahatsız etmeye başlamıştır. Nitekim Türkiye bu rahatsızlığında haklı çıkmış, 1980 yılında 8 yıl sürecek Irak-İran Savaşı patlak vermiştir. Türkiye bu savaşta tarafsızlığını ilan ederek savaş esnasında her iki devletle de ekonomik münasebetleri devam ettirmek için elinden gelen gayreti göstermiştir (Yücealtay, 2022, s. 31).

Elik'e (2014) göre ikili çekişmelerde ortaya çıkan problemleri anlamlandıran 1980 ve 1990'lardaki krizler, Türk-İran ilişkilerindeki ana dinamikleri ifade etmektedir. Türkiye ve İran arasında kağıt üzerinde görünmeyen ancak krizleri besleyen soğuk savaşın iki temel başlığı vardır: siyasi İslam ve laiklik. 1980'li yılların başına gelindiğinde iki ülkenin farklı istikametlerde yaşadığı gelişmeler bunu açıkça göstermektedir. Bu anlaşmazlık Irak-İran savaşının bitmesini takiben Kuzey Irak özelinde kendini göstermiştir.

1990'larda Kürt grupların aralarındaki niza durumunda Türkiye ve İran'ın farklı partileri desteklemesi bölgede doğrudan olmasa da yoğun bir Türk-İran mücadelesinin var olmasına neden olmuştur (Aktaş, 2018, s. 166). İran, Şii grupları güçlendirerek Irak'ta etkisini arttırırken, Türkiye zaman zaman Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne destek vermiştir. Sonuç olarak bu tarihsel dönemde bölgesel gelişmelere bağlı farklı stratejiler uygulandığından iki ülkenin ortak bir kanaatinin oluşmadığı görülmektedir.

2.4.2.3. Üçüncü Dönem (2002-2023)

Türkiye'de AK Parti'nin iktidara gelmesiyle bölgesel stratejik yaklaşım "komşularla sıfır sorun" üzerine kurulmuştur. Daha teknik bir tanımla ifade etmek gerekirse sıfır problem siyaseti, "Türkiye'nin etrafı sürekli düşmanlarla çevrilidir" psikolojisinden ve buna bağlı gelişen defansif anlayıştan kurtulup, bütün komşuları ile ilişkilerini iyi seviyeye getiren bir ülke olma" fikri üzerine inşa edilen bir yaklaşımdır (Davutoğlu, 2004a; Yeşiltaş & Balcı,

2011, s. 17). Buna paralel olarak, Türkiye'nin yeni Ortadoğu politikasının en hissedilir olumlu etkisi İran ile ilişkilerinde yaşanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 2003 yılında Irak'a müdahalesi sırasında Türkiye toprakları üzerinden bir koridor oluşturmak istemesi ve tezkerenin meclise sunulması İran tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir (Genççiftçi, 2015, s. 113). Ancak tezkerenin reddedilmesi İran'ın tutumunu değiştirmiş, ardından terörle mücadelede askeri iş birliğiyle başlayan sıcak ilişkiler, İran'ın tepkiyle karşılanan uranyum zenginleştirme çalışmalarına Türkiye'nin korumacı yaklaşımı ve bu sorunu uluslararası arenada diplomatik yollarla çözümüleme önerisiyle devam etmiştir (Kahraman, 2013, s.105; Büyükgenç, 2020, s. 78).

2005 yılında Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesiyle İran'ın nükleer çalışmalara yeniden yoğunlaşması Batı ve İsrail karşıtı politikasını canlandırırken Türkiye'nin nükleer kriz konusunda baskılanan İran'a barışçıl amaçlarla nükleer enerjiye sahip olma konusunda destek vermesi 2011 yılına kadar sorunsuz bir komşuluk ilişkisi sağlamıştır (Kırgöz, 2016, s. 90). Sonrasında Suriye iç savaşında izlenen farklı stratejiler, Irak'ta IŞİD'in ortaya çıkışı, Yemen'de Husilerin yükselişi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki politikaları iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir. Türkiye, Arap Baharı'nda demokratikleşme ve insan hakları savunuculuğu yaparak Suriye'de muhalifleri desteklerken, İran, statükocu bir tutum sergileyip Esad rejimini desteklemiştir. Buna bağlı olarak İran Irak'ta Şii milisleri güçlendirirken, Türkiye Irak'ta Amerika Birleşik Devletleri ile iş birliği yolunu seçmiştir.

Özetle, 2002'de başlayan AK Parti dönemiyle Türkiye-İran ilişkileri, bölgesel ve küresel gelişmelerin etkisinde hem iş birliği hem de çatışma potansiyeli taşımaktadır. İki ülkenin birbirine yaklaşımında her zaman önem arz eden bu konular, bölgede barış ve istikrarın sağlanması, ülkeler arasında diyalog ve diplomasi ilişkilerinin geliştirilmesi ve ortak çıkarların gözetilmesi hususlarında her daim dinamikliğini korumuştur.

2.4.3. İsrail-İran İlişkileri

Ortadoğu'da birçok medeniyet doğmuş, yükselmiş ve son bulmuştur. Ancak hiçbiri, 1948 yılında kurulan İsrail kadar büyük bir tartışma ve gerilim yaratmamıştır. Özellikle İran,

İsrail'in egemenliğinden her dönemde rahatsız olmuş, 1979'da yaşadığı İslam devriminin ardından İsrail'i net bir şekilde tehdit olarak görmeye başlamıştır. İki ülke arasındaki siyasi, ekonomik, askeri ve ideolojik ilişkilerin bölgesel ve küresel gelişmelere göre farklılık gösterdiği zamanlar söz konusudur. Bu minvalde İsrail-İran ilişkilerini olayların etki sınırlarına göre üç dönemde incelemek mümkündür.

2.4.3.1. Birinci Dönem (1948-1978)

İran, İsrail'i Türkiye'den sonra egemen bir devlet olarak tanıyan ikinci Müslüman ülkedir. Yeni kurulan bir Yahudi devleti için küresel ve bölgesel aktörler tarafından tanınmak ve destek almak önem arz etmekteydi. Bu sayede İsrail dış politikası, başlangıçtan beri ara vermeden bölgesel devletlerce tanınmayı sağlayarak karşı karşıya kaldığı siyasi izolasyon duvarını yıkmaya çalışmıştır (Maher, 2020, s. 227).

İyi başlamış gibi görünen İsrail-İran ilişkileri çok zaman geçmeden İran'da yaşanan askeri darbe ile kısa bir süre bozulmuştur. İran Başbakanı Muhammed Musaddık İsrail'i, kendi hükümetine karşı yapılan askeri müdahalede, darbeye sebep olan Amerikalıları ve İngilizleri desteklemekle suçlamıştır. Ardından İran'da Batı yanlısı bir politika izleyen Şah rejiminin yönetsel etkinliğiyle İsrail ile bağlar korunmuş, dış politikanın temelini oluşturan "reel politik" teriminin özgün bir yorumuyla iki ülke arasındaki bu yakınlık gizli tutulmuştur (Rezaei & Cohen, 2014, s. 443; Maher, 2020, s. 227). Bu yakınlaşmadan rahatsızlık duyan Humeyni'nin özellikle 1960'lı yılların başında Şah'a açık muhalefetinin yansımasıyla İsrail ile ilişkiler kopma noktasına gelmiştir (Taflioğlu, 2013, s. 640). Ancak Humeyni'nin bu tutumu sürgüne gönderilmesine neden olmuş ve İsrail ile ilişkiler hem askeri hem de sivil alanda önemli bir boyut kazanmıştır (Mehdevi, 1380). Diğer bir yandan İran, Arap milliyetçiliğinin yayılmasına engel olma konusunda İsrail ile aynı menfaatleri paylaşmaktaydı. Arap devletlerinin bu ideolojide oldukça ısrarcı olduğunu Fars Körfezi'nin adını Basra Körfezi olarak değiştirme mücadelesinde görmek mümkündür. Dolayısıyla bu durum İsrail'in Arap düşmanlarını saf dışı bırakma stratejisinin bir bileşeni olarak İran ve Arap olmayan ülkelerle diplomatik paylaşımlarını arttırmıştır.

2.4.3.2. İkinci Dönem (1979-1990)

Ayetullah Humeyni'nin 1979'daki İslam devrimiyle Şah rejiminin sona ermesi ve İran dış politikasının değişmesi üzerine bölgede yeni bir rekabet ortamı oluşmuştur. Humeyni yönetiminin ilk adımı; Batı ve İsrail ile tüm iletişimi keserek, bundan sonra "ne batı ne de doğu" (Parsı, 2007, s. 89) söylemiyle, sert ve kapalı bir politika izleneceğini ve İslami yönetimin gerekliliği olarak Müslüman devletler ile daha yakın ilişki kurulacağını duyurmak olmuştur (Nia, 2010; Oruç, 2016, s. 13). Şah yönetimiyle iyi ilişkiler kuran İsrail yeni yönetimin bu kararından rahatsız olmakla birlikte petrol ihtiyacını karşılama hususunda endişeye düşmüştür.

Bu noktada İran resmi olarak tüm ilişkileri koparmış olsa da İsrail bölgede İran gibi bir partneri kaybetmek istemediğinden İsrail dışındaki en büyük Yahudi nüfus olan İran Yahudileri kanalıyla iletişimi devam ettirmeye çalışmıştır. Bu girişim ilk meyvesini İran-Irak Savaşı sırasında İsrail'in Humeyni ordusunu askeri anlamda desteklemesiyle vermiştir. İsrail'in bu desteği sağlamasındaki temel amaçlardan biri de İran ile ilişkisini iyileştirme gayretinin yanı sıra küresel ilginin Filistin sorunundan bu yöne kaymasını ve Arap ülkeleri arasındaki anlaşmazlıklar sayesinde kendisine bu ülkelere yönelen tehditleri azaltmaktır (Oruç, 2016, s. 14).

2.4.3.3. Üçüncü Dönem (1991-2023)

İsrail-İran ilişkilerinin üçüncü ve son dönemi Körfez Savaşı'nın bitiminden günümüze kadar süren ve iki ülke arasındaki düşmanlığın ve çatışmanın oldukça tırmandığı bir süreçtir. İran'ın devrimin ardından İsrail'e karşı sertleşen tavırları artık İsrail tarafında da aynı düzeyde cevap bulmaya başlamıştır. Ancak iki ülkeyi zaman zaman reel politik düzlemde adeta bir '*soğuk barış*'ı andırırçasına iş birliği içerisinde görmek mümkündür.

1990'ların başında İran İsrail'i tanımamakla birlikte, bölgedeki Arap ülkeleriyle olan çatışmalarında İsrail'in gizli destekçisi olmuştur. Bu dönemde, iki ülke arasında ortak bir tehdit algısı bulunmamaktadır. Fakat Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte bölgedeki en güçlü ülke haline gelen İsrail, Irak ile yaptığı sekiz yıllık savaştan yorgun ve yıpranmış çıkan İran için '*küçük şeytan*' (Green, 2018) olarak nitelendirilmiştir. 90'ların ortalarına

gelindiğinde ise ilişkilerin seyri kötüleşmeye başlamış ve İsrail'in İran'ın nükleer programını engellemeye çalışmasına, İran'ın İsrail'e karşı Hizbullah, Hamas ve İslami Cihad gibi silahlı grupları desteklemekle karşılık vermesi bölgede istikrarı bozmuştur.

2000'li yıllarda, İsrail ve İran arasındaki ilişkiler daha da gerilemiştir. Tırmanan gerilimin nedenleri arasında, İsrail'in Lübnan, Suriye ve Gazze'ye saldırıları, İran'ın nükleer programının ileri bir seviyeye gelmesi, İsrail'in İran'ın nükleer tesislerine siber saldırıları, İran'ın İsrail'e karşı intihar saldırıları, İsrail'in İran'ın bilim adamlarına suikastları ve İran'ın İsrail'e yönelik casusluk faaliyetleri sayılabilir. Bu dönemde, iki ülke arasında açık bir savaş riski görülmekle beraber İsrail, İran'ın nükleer silah edinmesinin önüne geçmek için askeri bir müdahaleye hazırlanmıştır. İran ise İsrail'e karşı misilleme yapmak için bölgedeki müttefiklerini harekete geçirmiştir.

2010'lu yıllarda, İran'ın nükleer politikasına ilişkin Amerika Birleşik Devletleri'nin rıza göstermesi, İsrail'in İran ile dolaylı yoldan iletişim kurması, İran'ın İsrail ile doğrudan savaşmaktan kaçınması, İsrail'in İran'ın bölgedeki etkisini kabullenmesi, İran'ın İsrail'in güvenlik endişelerini anlaması ve İsrail'in İran'ın ekonomik sıkıntılarını dikkate alması hususlarından dolayı İsrail ve İran arasındaki ilişkiler bir miktar yumuşama göstermiştir. Bu dönemde, iki ülke arasında ortak bir menfaat algısı oluşmuş ve İsrail ve İran, bölgedeki istikrarsızlık, terörizm, radikalizm ve göç gibi sorunlara karşı iş birliği yapmaya başlamıştır.

Günümüze yakın yıllara gelindiğinde ise, İsrail ve İran arasındaki ilişkilerin hangi yönde seyredeceğine dair henüz netlik bulunmamaktadır. Bu belirsizliğin nedenleri arasında, İsrail'in İran'ın nükleer programını durdurmak için yeni yaptırımlar uygulaması ve son dönemde yaşanan İsrail-Filistin çatışmalarında İran'ın Hamas'ı destekliyor olması gösterilmektedir. Dolayısıyla yakın gelecekte iki ülke arasında yeni bir krizin yaşanması muhtemeldir.

Okyar'a (2018) göre, anayasal düzenleri ve şer'i devlet idareleri nedeniyle öteki kavramına muhtaç İran ve İsrail Ortadoğu'nun birbirini tamamlayıcı iki önemli devleti ve erkidir. İkili ilişkileri bir dikotomiye (*kamuoyuna açık kaynaklar üzerinden takip edilebilen ilişkiler daima düşmanca bir tavır ile devam etmekte iken kamuoyuna açık olmayan kaynaklar üzerinden sürdürülen ilişkiler*) bürünen bu iki ülke için kazan-kazan ilkesi gibi karşılıklı çıkar stratejileri her daim söz konusudur.

3. TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL GÜVENLİK POLİTİKALARI

Türkiye’nin bölgesel güvenlik politikaları, siyasi anlamda istikrarlı ve demokratik bir yapıya kavuşmamış, terör, darbe, iç savaş, ayrılıkçılık, mezhep çatışması, insan hakları ihlalleri, göç gibi pek çok sorunu barındıran Ortadoğu coğrafyasında her dönem zorluklara ve risklere karşı dayanıklı olmak mecburiyetindedir. Bölge, aynı zamanda dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olması nedeniyle lokal güçlerin yanı sıra tüm dünyanın dikkatini çekmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin siyasi, askeri, ekonomik, beşeri ve coğrafi planlarını kurarken bölgesel iş birlikçilerini rahatsız edebilecek durumların ortaya çıkmaması için ince bir titizlikle hareket etmesi gerekmektedir. Türkiye’nin nükleer enerji hamlesi tam da bu titizliğin üst seviyelerde seyretmesini gerektiren hem stratejik hem de jeopolitik bir adımdır. Bu hamlenin enerji bağlamındaki olumlu etkilerini maksimum fayda seviyesine getirebilmek için komşu ülkelerle dengeleri bozabilecek konuların mutabakatı oluşturulmalıdır. Aksi takdirde yeni bölgesel güvenlik sorunlarının baş göstermesi kuvvetle muhtemeldir.

3.1. Türkiye’nin Bölgesel Güvenlik Tehditleri ve Uyguladığı Politikalar

Türkiye’nin bölgesel güvenlik politikalarına dair bir perspektif sunabilmek için, karşılaştığı tehditleri, izlediği stratejileri ve uzun vadeli hedeflerini temel unsurlarıyla anlamak gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından yaşanan gelişmeler, 1960 sonrasında Türk Dış Politikası’nın Batı’ya eleştirel yaklaşımı, 1980 sonrası dönemde terör ve su sorunu, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle de günümüze kadar uzanan iç ve dış siyasi gelişmeler, bölgesel ve küresel dinamikler, terör unsuru, enerji kaynakları, müttefiklik ilişkileri ve uluslararası kuruluşlardaki konumu Türkiye’nin bölgesel güvenlik politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda Türkiye’nin bölgesel güvenlik

politikaları çalışmanın sınırlılıkları da göz önünde bulundurularak özellikle İsrail ve İran odaklı olayların etki ve sonuçlarına göre dört ana başlıkta incelenecektir.

3.1.1. Birinci Dönem (1948-1959)

İkinci Dünya Savaşı'nın küresel boyutta bıraktığı derin izlerin ardından Fransa ve İngiltere'nin Ortadoğu'dan çekilmesiyle Türkiye'nin bölge ülkeleriyle iletişiminin güçlenmesi beklenirken tam tersi bir durum meydana gelmiştir (Şahin, 2010, s. 12). Türk Dış Politikası'nın Arap coğrafyasından uzaklaşması ve Batı'ya gereğinden fazla yakınlaşması Ortadoğu ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Kürkçüoğlu, 1972, s. 249). Arap ülkeleriyle hal böyle iken İran'ın bu süreçte bölgede komünizme karşı duruşu ve Bağdat Paktı'na üyeliği, Türkiye'nin ardından İran'ın da İsrail'i tanıyan ülkelerden biri olması Ortadoğu'da yeni bir denklemi ortaya koymuştur. Bu denklem sadece stratejik yönüyle değil, jeokültürel etkileriyle de yeni bir düzeni işaret etmektedir. İran'ın, İsrail'i tanınmasında en büyük husus SSCB destekli Arap yayılcılığı olmuşken (Şenel, 2014, s. 174), ayrıca İran'ın İsrail'e petrol sağlaması, İsrail'in de İran'a istihbari bilgi, silah temini ve ABD ile ilişkilerinde rehberlik yapması gibi karşılıklı çıkarlar söz konusudur (Neff, 1991, s. 24). Bölgede Türkiye, İran ve İsrail dışında Arap geleneğinin, İsrail ve Lübnan (Bu dönemde Lübnan'da Müslüman ve Hristiyan nüfus neredeyse eşittir.) dışında ise İslam dininin hâkimiyeti söz konusudur. Ayrıca etnik farklılıklara ek olarak mezhepsel ayrılıkların bulunması Türkiye'nin izlediği bölgesel güvenlik politikalarını daha da önemli hale getirmiştir.

Öte yandan 1952'de Türkiye'nin NATO üyeliğinin bir sonucu olarak, Kuzey Atlantik bölgesinden başlayıp büyük bir yay çizerek İran'a kadar uzanan şerit, SSCB'ye karşı güçlü bir savunma hattı haline gelmiştir (Bulut, 2008, s. 46). Türkiye bu güvenlik konforunu korumak için Batı'nın önemli önceliklerinden olan İsrail'in güvenliğinin sağlanması kriterine uygun hareket ederek İsrail ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. Ancak bu Batıcı politikalar, Arap dünyasında yükselen Arap milliyetçiliğinin etkisiyle Filistin toprakları üzerinde kurulan İsrail devletine dair sert tepkilerin yanında Türkiye'ye karşı öfkenin yükselmesine neden olmuştur (Sinkaya, 2011, s. 84). Dolayısıyla 1950'li yılların sonuna doğru Türkiye'nin

Ortadoğu'daki etkisi Arapların hakimiyet alanının genişlemesiyle zayıflamış, bu durum bölgesel bir güvenlik sorununa zemin oluşturmuştur.

3.1.2. İkinci Dönem (1960-1979)

1960'ta Türkiye'de gerçekleşen askeri darbenin ardından dış politikada ve bölgesel güvenlik stratejilerinde paradigma değişikliği gerçekleşmiştir. Bu dönemde baş gösteren Kıbrıs Sorunu'na Batı'dan istediği desteği alamayan Türkiye, Arap devletlerine yaklaşıma başlamıştır. Bununla birlikte 1967'de çıkan Arap-İsrail Altı Gün Savaşı'nın oluşturduğu ortam ve iç siyasette popülerleşen partilerin İsrail'e olumsuz yaklaşımı Arap devletleriyle ilişkilerin iyileştirilmesinde mantıklı bir perspektif ortaya koyarken, İsrail'e karşı tutumu iyice sertleştirmiştir (Karakaya, 2023, s. 187). Bu savaşın sonuçlarından biri olarak kısa zaman sonra patlak veren 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda Türkiye, İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesini isterken, Filistin meselesine daha farklı yaklaşmış ve önceleri Filistin halkının meşru hakları kavramına bağlı kalan ancak bağımsız bir Filistin Devleti kurulmasına sıcak bakmazken zamanla fikrini değiştirmiştir (Balcı, 2015, s. 84). Ayrıca bu dönemde ciddi bir petrol krizi baş göstermiş ve Arapların petrol ambargosu uygulama ihtimaline karşı Türkiye Arap devletleriyle ilişkisini sıcak tutmuştur.

Ortadoğu'da siyasi ortam gerginliğini korurken Türkiye bu dönemde siyasi ve askeri gücünün neredeyse tamamını Kıbrıs Sorunu'na harcamıştır. Çünkü adada iki halk arasında yaşanan problemler NATO üyesi iki ülke Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin gerilmesine neden olmaktaydı (Çelebi & Çelik, 2020, s. 174). Bu sorun 1960 yılında İngiltere'nin garantör ülke olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla belli bir süreliğine çözülmüştür. Ancak bu çözümün uzun vadeli bir etkisinin olmayacağı daha ilk günden anayasa ve anlaşmaların ihlaliyle kendini göstermiştir. Sonrasında artan silahlı çatışmalar anlaşma zemininden giderek uzaklaşılmasına sebep olurken konu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne gelmiştir. Konsey uzun toplantıların ardından *"Kıbrıs'ta durumu kötüleştirecek davranışlardan kaçınılması, bu amaçla bir Birleşmiş Milletler Barış Gücü kurulması, bir arabulucunun tayin edilmesi ve Kıbrıs Hükümeti'nden şiddet ve kan dökülmesini önleyecek her türlü tedbirin alınması"* başlıklarında gerekli görülenlerin yapılmasını istemiştir. Fakat yıllar içerisinde gerçekleştirilen birçok uluslararası girişim ve anlaşmaya rağmen Kıbrıs'ta

huzur bir türlü sağlanamamıştır. Bu nedenle öncelikle Kıbrıs'taki Türklerin can ve mal güvenliğini sağlamayı amaçlayan Türkiye, Zürih ve Londra Antlaşmalarını işaret ederek Kıbrıs'a tek başına müdahale etmiştir (Çelebi & Çelik, 2020, s. 180). Şüphesiz bu müdahalede Türkiye'nin en önemli hedefleri arasında Akdeniz'deki hakimiyetini güçlenerek sürdürmek ve bölge eksenli kurgulanan uluslararası yeni stratejilerde kendisinin bulunmadığı her türlü anlaşma, fırsat ve ortaklıklara karşı vazgeçilmezliğini göstermek vardır.

Kıbrıs Sorunu yaşanırken İsrail ve İran'ın konuya dair tutumlarının Türkiye'nin uyguladığı politikalar çerçevesinde şöyle olduğu tahmin edilmektedir: Türkiye, Kıbrıs Sorunu'nda ABD ve Batı'dan beklediği desteği alamamıştır. Bu nedenle Arap devletleriyle yakın ilişkiler kurmuş, uluslararası arenada haklı davasına kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Arap devletleriyle olan bu yakınlaşma Türkiye'yi İsrail'den uzaklaştırmıştır. Fakat yine de ilişkilerin tam anlamıyla kopması söz konusu değildir. Bu bakımdan İsrail'in Batılı devletleri daima yanında görmek istemesi bilinse de Türkiye gibi bir müttefiki tamamen kaybetmeye razı olmayacağından Kıbrıs Sorunu'na net yargılarla yaklaşmadığı düşünülmektedir. İran tarafında ise 1965 yılı Aralık ayında gerçekleştirilen ve Türkiye'nin Kıbrıs politikasının gündem olduğu BM genel oturumunda Türkiye'ye somut bir destek söz konusudur. Dolayısıyla İslam devriminden önceki süreçte İran'ın, Kıbrıs Sorunu'nda Türkiye'nin yanında olduğu varsayımı kabul edilmektedir. Kıbrıs Barış Harekati'nin gerçekleştirildiği sırada ise Batı'nın İran'dan petrol satın alımlarını kesebileceği ihtimalinin, İran'ın Türkiye'ye açık desteğini reel politik bir yaklaşımla engellediği düşünülmektedir.

3.1.3. Üçüncü Dönem (1980-2001)

Türkiye'de 1960 darbesinden sonra hem bölgesel hem de ulusal düzeyde yaşanan sorunların yorgunluğu geçmeden 1980 yılında yeniden bir askeri müdahale yaşanmıştır. Ardından 1982'de yeni anayasanın oluşturulması ve 1983'te sivil hükümetin seçilmesiyle ekonomide liberal adımlar atılmaya başlanmıştır. Dönemin başbakanı Turgut Özal, liberalizmi ekonomi alanında; serbest ticaret, ortak pazar, girişim özgürlüğü, rekabet, özelleştirme, siyasi alanda ise din ve vicdan özgürlüğü, adalet terimleriyle uygulamaya çalışmıştır (Haydaroğlu & Tatlısu, 2016, s. 35). Aynı zamanda bu yaklaşım Türk Dış

Politikası'na küresel ve bölgesel ölçekte olumlu yansımıştır. Buna bağlı olarak Türkiye'nin Ortadoğu politikasında da hissedilir derecede denge ve güven odaklı bir yönelim görmek mümkündür.

Türkiye 1988'de '*sürgünde Filistin devletini*' ilk tanıyan ülke olurken İsrail'e de sırtını dönmemiştir. 1986'da İsrail'e elçi atanarak iyi niyet gösterilmiş ve iş birliğine açık bir tavır sergilenmiştir (Dursun, 2008, s. 426). Yine bu yumuşak siyasal hava Türkiye-İran ilişkilerinde analiz edilebilmektedir. İran'daki İslam Devrimi'nden sonra Türkiye-İran ilişkilerinin kötüleşmesi beklenirken Türkiye'nin yeni rejimi tanıması ve iki ülke arasındaki ticaret hacmini arttırmak istemesi Ortadoğu'da iyi bir ortaklık kurulmasını sağlamıştır. Bu başlıklardan hareketle bahsi geçen yıllarda Türkiye'nin bölgede güvensizlik oluşturabilecek hamlelerden uzak durduğu ve denge politikası izlediği görülmektedir.

Bu dönemde Kıbrıs Sorunu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin resmen kurulması ve uluslararası arenada tepkilere neden olmasıyla güncelliğini korurken, Türkiye'yi zor durumda bırakan, iç ve dış güvenliğini doğrudan tehdit eden bir başka unsur PKK terör örgütüdür. Suriye'nin örgüte açık desteği; terörizmin '*bir ülkenin başka bir ülkenin güç kaybetmesi ve huzur ortamının bozulması için kullanılan dış politika aracı*' olmasına net bir örnek teşkil etmektedir. İran devriminden sonra Türkiye'nin, Türkiye'deki İslamcı hareketlerin rejimin laikliğini riske atabilecek kadar güçlenme çekincesi varken, bölgede bir de başka bir komşu ülke destekli terör tehlikesinin baş göstermesi güvenlik sorunlarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu noktada İran ile ilişkilerinde güvenlik temelli iş birliği politikalarını ilk sıraya koyan Türkiye, hem kendi güvenliğini hem de petrol boru hatlarının korunmasını sağlamak için (*Türkiye ve İran topraklarından geçmesi istenen bazı boru hatları PKK'nin aktif olduğu bölgelerden geçmektedir.*) Irak'ın kuzeyindeki PKK üstlerine operasyon düzenlemiştir (Büyükdeniz, 2022, s. 59).

Ayrıca Filistinlilerin o dönemdeki hedefinin, PKK'lıları Güney Lübnan'a konuşlandırıp İsrail askerlerine karşı savaşmalarını sağlamak olduğu bilinmektedir (Tektaş, 2019, s. 21). 1982 yılında İsrail'in Lübnan'ın güneyini işgal girişiminde PKK, Filistinliler ile beraber İsrail'e karşı çatışmalara katılmıştır. Çatışma kayıtlarında 12 PKK'lının adının yer aldığı görülmektedir (Tektaş, 2019, s. 21). Dolayısıyla PKK terör örgütü bu dönemde sadece Türkiye'de değil, bölge ülkelerinin tamamında güvenlik endişesi yaratmıştır.

Tüm bu gelişmeler neticesinde, Türkiye'nin güvenlik algısı ve çıkarları Soğuk Savaş sonrasında yeniden şekillenmeye başlamıştır. 1990'ların başında Türkiye'nin güvenlik riskleri azalmayıp; tam tersine, ülkenin coğrafi konumu nedeniyle daha da çeşitlenmiştir. Bölgedeki tüm krizlere etkilenebilir mesafede olmasından dolayı karmaşık bir hal alan güvenlik tehditleri, Türkiye'yi Soğuk Savaş dönemine göre çok daha stratejik ve kapsamlı güvenlik politikaları üretmek zorunda bırakmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını temellendiren sorunları; terörizm, istikrarsızlık ve çatışma ortamı, kitle imha silahlarının yayılması, enerji güvenliği, ülkenin siyasi düzenine zarar verebilecek ekonomik ve sosyal problemler şeklinde sıralayabiliriz (Bakan, 2007, s. 35).

Tümlü'ye (2022) göre, Türkiye'yi kaos ortamında bırakmak ve bölgesel olarak zayıflatmak amacıyla PKK'nın düşük maliyetli bir araç olarak kullanılması, İran'ın çoklu bir yapıya sahip faydacı dış politikasının bir ayağı olarak açıklanmaktadır. Buradan hareketle güçsüz bir Türkiye fikrinin, iki ayrı uçta düşüncelere sahip İran ve PKK'yı bir araya getirmiş olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de terör saldırılarının oldukça arttığı bu zaman diliminde yaşananlar, Güneydoğu'da 2002 yılına kadar sürecek olağanüstü hal uygulamasına neden olmuştur. Ülke içinde ise aşırı sol ve milliyetçi harekete mensup grupların birbiriyle münakaşaları, PKK sempatisi örgütlerin bombalı eylemleri, suikastları ve onlarca yasadışı faaliyeti ekonomik ve siyasi olarak da işlerin yolunda gitmediği Türkiye'yi istikrarsız ve huzursuz bir ortama sürüklemiştir.

3.1.4. Dördüncü Dönem (2002-2023)

2002 yılında AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesi Türkiye'nin hem siyasi hem de ekonomik peyzajında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bir yandan NATO üyesi olarak Batı ile ilişkilerini sürdüren Türkiye, bir yandan da komşularla *sıfır sorun* politikası çerçevesinde bölge ülkeleri ile iletişimini olumlu yönde geliştirmeye çalışmıştır. Bu dönemde bölgesel güvenlik ve ekonomik entegrasyonun elde edilmesi Türk Dış Politikası'nın Ortadoğu vizyonunun en önemli ögesi olmuştur (Sinkaya, 2011, s. 92). Bu minvalde AB ile ilişkileri pozitif yönde seyreden ve bölgede denge siyasetini oldukça etkili uygulayan Türkiye, ABD'nin Suriye ve İran için birtakım isteklerine olumlu yaklaşmazken, yine ABD liderliğindeki Büyük Ortadoğu Proje'sini desteklemekten geri durmamıştır (Bağcı

ve Sinkaya, 2006, s. 25). Ancak Irak Savaşı sırasında ABD'nin Türkiye üzerinden Irak'a geçişini sağlayacak tezkerenin meclisten geçmemesi iki ülke ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. Bu durum Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'ye olan tutumlarının olumlu seyretmesine etki etmiş, Türkiye'nin bölge ülkelerinin lehine olabilecek hamlelerde bulunması yönünde beklentiyi arttırmıştır.

Bu yeni misyon Türkiye'nin bölgede barış ve huzuru sağlayabilecek doğal adımlar atmasını sağlamıştır. Nitekim İsrail-Suriye ilişkilerinin iyileştirilmesinde Türkiye'nin arabulucu rolü buna örnektir. Fakat yıllardan beri süregelen Filistin meselesi, bu dönemde de İsrail'in Gazze saldırılarının devam etmesi nedeniyle Türkiye-İsrail ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Bundan sonraki süreçte Türkiye'nin Arap devletleriyle temaslarında Filistin'in özgürleşmesinden sıklıkla bahsetmesi konuya aktif bir taraf olduğunu gösterir niteliktedir (Sinkaya, 2011, s. 94). Dolayısıyla bu yıllarda başlayıp Türkiye'nin güney sınırına kadar dayanan Arap Baharı hareketlerinin Türkiye'yi güvenlik boyutlu etkileme ihtimali artmıştır. Çünkü bölgede Arap olmayan ülkeler; Türkiye, İsrail ve İran'ın geçmişte Arap milliyetçiliğine karşı iş birliği içerisinde olduğu bilinmektedir ve Arap Baharı'nın seyrine yeni bir iş birliğiyle müdahale edilmesine en çok Türkiye'nin ihtiyacı söz konusudur. Fakat Suriye İç Savaşı'nda İran ve Türkiye'nin zıt görüşlerinin olması ve Filistin meselesinde Türkiye'yle karşı karşıya gelen İsrail'in Arapların kendi arasında yaşadıkları bu kargaşadan faydalanmayı düşünerek gelişmelere karşı mesafesini koruması buna müsaade etmemiştir. Sonuç olarak, geçmişten daha farklı parametreler üzerine kurulu ve daha güçlü bir ayaklanma hareketinin baş gösterdiği Arap Baharı Türkiye için bölgede ciddi güvenlik tehditlerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu tehditlerin başında yıllar içerisinde sayısı milyonları bulan mültecilerin Türkiye'ye göç etmesi ve farklı terör gruplarının güney sınırlarına yerleşmesi gelmektedir. Türkiye bu tehditleri engellemek için günümüzde hala devam eden sınır ötesi harekâtlar ve operasyonlar düzenlemektedir.

Bu dönemde Türkiye'nin güncel güvenlik sorunları arasında Doğu Akdeniz'deki münhasır ekonomik bölge tartışmaları yer almaktadır. Sorun, bölgede bulunan doğalgaz ve petrol kaynaklarına erişim hakkıyla ilgilidir. Türkiye, bölgede en uzun kıyı şeridinde sahip olmasına rağmen, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından münhasır ekonomik bölge sınırlandırmasında dikkate alınmamaktadır. Bu denklemde İsrail, Türkiye ile bozulan ilişkilerinin ardından bölgede stratejik iş birliğini ikame edebilmek, enerji

güvenliğini sağlamak ve Doğu Akdeniz'deki doğalgazın Avrupa'ya aktarılmasında Türkiye'yi saf dışı bırakmak için Yunanistan ve GKRY yanında yer almıştır. İsrail'in güvenliği açısından Akdeniz, en az kara sınırlarının güvenliği kadar önem taşımaktadır (Koç, 2022, s. 24). Çünkü İsrail, enerji kaynaklarına hakimiyetin yanı sıra, Arap devletleriyle çevrelenmiş topraklarını Doğu Akdeniz'de güvenli deniz sahası oluşturarak korumak amacındadır.

Öte yandan İran bu özel bölgede farklı emeller üzerine planlar ortaya koymaktadır. Bölgenin güçlü aktörlerinden biri olmak isteyen İran'ın mevcuttaki doğal kaynaklarını ve siyasi rejimini ihraç çabaları Akdeniz'e dair eğilimini önemli ölçüde etkilemiştir. İran istediğini almak için bölgede konuşlanmış terör grupları ve illegal örgütlerle iş birliği yapmaktan çekinmemektedir. Ancak İran bu süreçte Türkiye'nin zararına olabilecek hamlelerden uzak durmak zorundadır. Çünkü Türkiye bugüne kadar İran'ın barışçıl amaçlı nükleer politikalarını desteklemiştir. Bölgede birçok konuda yalnız kalan İran'ın Türkiye'nin bu desteğinden mahrum kalmak istemeyeceği tahmin edilmektedir.

Günümüzde yaşanan gelişmeler ve Türkiye-İsrail-İran üçgenindeki stratejik yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda, mevcutta barış ve huzur ortamına kavuşamayan Ortadoğu'nun güvenli ve istikrarlı bir siyasal düzene geçebilmesinin giderek zorlaştığı görülmektedir. Son dönemde İsrail'in Gazze'ye olan saldırılarının Türkiye'de sert tepkilerle karşılık bulması, İran'ın İsrail'e karşı Hamas'ı desteklemesi ve bu iki ülkenin Suriye topraklarında sıklıkla karşı karşıya gelmesi Türkiye'nin bölgesel güvenliğini olumsuz etkilemektedir.

4. TÜRKİYE, İSRAİL VE İRAN'IN NÜKLEER ENERJİ POLİTİKALARI

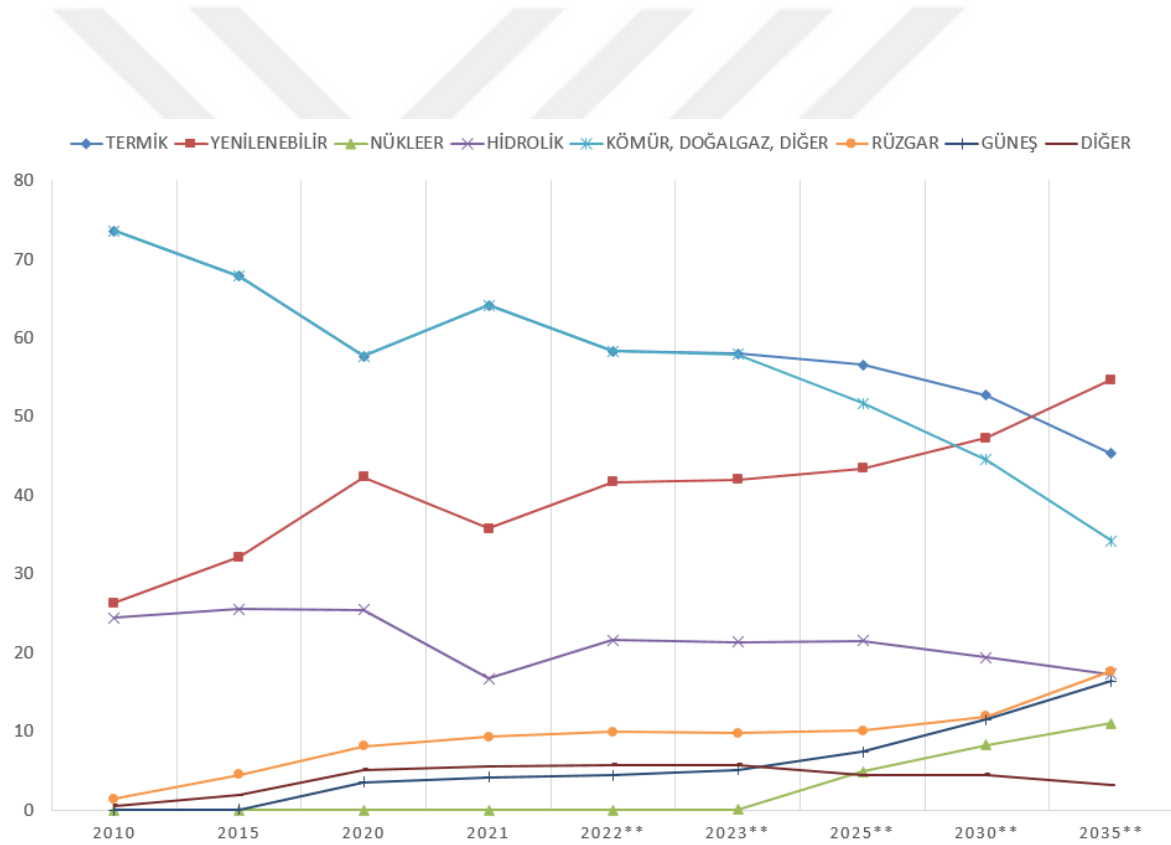
4.1. Türkiye'nin Nükleer Enerji Politikaları

Türkiye'nin nükleer enerji çalışmaları sanıldığı gibi son dönemlerde gündem olmamıştır. Bu süreç 1950'li yıllardan beri devam eden, ancak birçok engel ve zorlukla karşılaşılan uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Türkiye, sanayi, teknoloji ve savunma politikaları çerçevesinde artan enerji ihtiyacını karşılamak ve bölgesel etkinliğini daha da yukarılara taşımak için güçlü bir enerji kaynağına sahip olmak istemektedir. Ayrıca Türkiye ihtiyacı olan petrol ve doğalgazın oldukça büyük bir bölümünü ithal etmektedir. Dolayısıyla enerjide ciddi bir dışa bağımlılık söz konusudur. Bu durum, hem küresel hem de bölgesel anlamda atılacak stratejik ve politik adımlara karşı tehdit unsuru olarak kullanılmaya oldukça açıktır.

Türkiye, barışçıl nükleer enerjinin geliştirilmesini, Eisenhower'ın 1953 yılında BM Genel Kurulu önünde yaptığı "Barış İçin Atom" girişimi konuşması ve "atom enerjisinin barışçıl amaçlarla kullanılması" konusunda düzenlenen 1. Cenevre Konferansı'ndan hemen sonra 1955 yılında düşünmeye başlamıştır (Kıbaroğlu, 1997, s. 34). 1961'de Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'nde, eğitim ve temel araştırmalar için kurulan 1 MW gücünde bir deney reaktörü işletmeye alınmıştır. Elektrik üretimi amacıyla tasarlanan nükleer santralle ilgili ilk fizibilite analizleri 1968 yılında başlatılmıştır. 1972-1974 yıllarında yapılabilirlik etütleri ve yer araştırmaları değişen koşullara göre yenilenmiş, 1976 yılında Silifke'nin batısındaki Akkuyu mevkiinde ilk kuruluş yeri olarak seçilmiştir. Yapılan geniş ve kapsamlı araştırmalar neticesinde Başbakanlık Atom Enerjisi Komisyonu'ndan yer lisansı sağlanmıştır. 1977 yılında ihale için gerekli evrakların hazırlanmasının ardından, bir Fransız ve üç İsviçreli firmadan oluşan konsorsiyum ve iki yarı özel İsveçli firmanın katılımıyla 600 MW nükleer santralin inşası, yakıt hizmetleri ve yatırım finansmanı

konusunda görüşmelere başlanmıştır. Ancak bu müzakereler 1980 yılında Türkiye'de yaşanan askeri darbeye kesintiye uğramıştır (Kıbaroğlu, 1997, s. 35).

1980'li yıllarda da nükleer santral kurma girişimlerini ısrarla sürdüren Türkiye, farklı dönemlerde konuda uzmanlaşmış ülkelerle görüşmeler sağlamış ancak bir neticeye varamamıştır. 90'lı yıllarda çalışmalar yüklenici firmalarla sözleşme imzalanma aşamasına gelmiş olmasına rağmen çeşitli sebeplerden dolayı anlaşmalar feshedilmiştir. 2000'li yılların başına kadar devam eden bu sancılı süreç 2010 yılında Türkiye ve Rusya arasında Mersin Akkuyu'da bir nükleer santral kurulmasına dair şartları içeren anlaşmanın imzalanmasıyla ilk defa somut bir adımla sonuçlanmıştır.

Kaynak: TCMB Enflasyon Raporu 2023-I, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. * Gerçekleşme tahminidir, ** Program.

Şekil 4.1 Türkiye'nin Elektrik Üretiminde Kaynakların Payları (%)

Tablo 3.1'de görüldüğü üzere Türkiye, gelecek 10 yıl içerisinde yüksek karbon içeren fosil yakıtları büyük oranda azaltmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla önümüzdeki dönem enerji programını önemli kılan husus, enerji arzında çeşitlendirmenin sağlanmasıdır. Bu

kapsamda yenilenebilir enerji kaynaklarının ve nükleer enerjinin etkisini görmek mümkündür. Türkiye'nin son dönemde yaptığı faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda 2030 yılı gelmeden özellikle nükleer santralden sağlanacak elektrik üretimi hedefinin tutturulması ve hatta üzerine çıkılması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim bu durum, ülkenin sanayi ve teknoloji çıktılarının katma değerli, inovatif, yüksek kaliteli olmasını sağlayacak ve Türkiye'yi küresel ve bölgesel tüm hamlelerde daha güçlü kılacaktır.

4.1.1. Akkuyu Nükleer Güç Santrali

Türkiye, nükleer enerjiye Akkuyu'daki santralin ilk reaktörünün 2024 yılında devreye girmesiyle kavuşmayı hedeflemektedir. Son dönemde ilk güç ünitesi için taze nükleer yakıtın sahaya getirildiği bilinmektedir. Oldukça zengin bir kapasiteye sahip olan bu yakıt uranyumdur ve 1 kilogramının yakılmasından elde edilen enerji, kömürden 90 bin kat daha fazladır. Bu veriler doğrultusunda 2025 yılında tam kapasiteyle çalışması beklenen santral, Türkiye'nin elektrik ihtiyacının % 10'unu üretecektir (Apaydın, 2023, s. 63). Ülkenin ilk nükleer santrali olarak planlanan Akkuyu NGS, Rusya'nın devlet şirketi Rosatom tarafından inşa edilmektedir. Santral, 1200 megavatlık dört reaktörden oluşacak ve toplam 4800 megavatlık kurulu güce sahip olacaktır. Maliyeti yaklaşık 20 milyar dolar olan santralin 60 yıl boyunca çalışması beklenmektedir. Bu kullanım süresi gerekli çalışmalar neticesinde 20 yıl daha uzatılabilmektedir.

Akkuyu Nükleer Güç Santrali, projenin başladığı günden beri farklı başlıklarda küresel ve bölgesel tartışmalara konu olmuştur. Bu konuların başında nükleer silahlanma gelmektedir. Oysaki Türkiye, nükleer enerji konusunda uluslararası iş birliği ve entegrasyonu arttırmaya çalışmış, dünya kamuoyunun güvenini kazanmak için çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Kibaroglu'na (2018) göre, Türkiye'nin nükleer silahlara sahip olmak için bir hamlede bulunması taraf olduğu anlaşmalar sebebiyle uluslararası hukuka aykırıdır ve Türkiye'nin bu yönde bir politika izlemiş olduğunu söylemek de mümkün değildir.

İkinci bir tartışma konusu, santrallerin kurulması için yabancı ortaklara bağımlılığın olmasıdır. Bugüne kadar özellikle Batılı ülkelerin kendilerine yeni bir rakip yaratmamak

adına nükleer teknolojiye dair bilgiyi Türkiye ile paylaşmak istemedikleri ortadadır. Türkiye-Rusya arasında imzalanan nükleer anlaşmada “Proje Şirketi elektrik dâhil olmak üzere, NGS’nin sahibidir” ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla ilk defa bir ülke başka bir ülkenin topraklarında NGS sahibi olmakta ve ürettiği fazla elektriği istediği kurum, kuruluş veya ülkeye satabilecek konumdadır. Ayrıca Türkiye, nükleer reaktörlerden 12.35 sent tutar ile elektrik alım garantisi vererek, üstüne düşen sorumluluğu yerine getirmeyi taahhüt etmiştir (Kaya & Göral, 2016, s. 427). Bu durum mevcutta Rusya’dan farklı enerji kaynakları ithal eden Türkiye’nin, enerjide bağımsız olma hedefinin tam tersi istikamettir.

Diğer bir başlık, Türkiye’nin nükleer güvenlik ve atık yönetimi konusunda yeterli önlemleri alıp almadığıyla ilgilidir. Nükleer enerji verimli ve güçlü bir kaynak olmasının yanı sıra yüksek miktarda karbon emisyonunu engellemektedir. İnsan hayatının sağlıklı devamı ve ürün çeşitliliğinin artması açısından bu katkı çok önemlidir. Ancak yeterli önlemler alınmadığı takdirde çevreye ve insana ölümcül riskler oluşturduğu tarihteki örnekleriyle sabittir. Buna ek olarak nükleer enerji santrali kurulduğu bölgede deprem, tsunami ve terör riski taşıyıp taşımadığı sorularını da beraberinde getirmiştir. Yüksek hassasiyet içeren bu konular ancak bilimsel ve teknolojik alt yapının sağlamlığıyla aşılabilecektir.

Günümüzde gelişmiş devletlerin, ekonomik ömrü oldukça uzun olan ve piyasa değişimlerine duyarsız kalabilen nükleer enerjiyi arz güvenliklerine alternatif enerji türü olarak ekledikleri görülmektedir (Kaya & Göral, 2016, s. 427). Çünkü enerji, tüm sektörlerde üretim sürecinin ilk adımından son adımına kadar ana maliyet kalemidir. Sonuç olarak enerjide dışa bağımlılığı oldukça yüksek olan Türkiye’nin, böylesi güçlü bir enerji kaynağını kazanacak olması ekonomik, teknolojik ve stratejiktir.

4.1.2. Sinop ve İğneada Nükleer Santrallerinde Son Durum

Önceki bölümde bahsedildiği gibi Türkiye’nin nükleer enerji faaliyetleri Akkuyu projesiyle sınırlı kalmamıştır. Türkiye’nin enerji programı kapsamında Mersin ile beraber ikinci bir nükleer enerji santralinin kurulmasına uzun yıllar önce karar verilmiştir. Alanda yapılan detaylı çalışmalar, alınan olumlu sonuçlar ve Akkuyu coğrafyasıyla benzer

özelliklerin varlığı Sinop'un tercih edilmesinde etkili olmuştur. 2004 yılında Sinop'ta bir teknoloji merkezi kurulması girişimiyle başlayan çalışmalar, bu alanda yapılan yasal düzenlemeler sonrasında Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) tarafından daha aktif bir hale getirilmiştir. Bu kapsamda TAEK, Sinop merkeze yakın bir noktada kendisine özgülenmiş alan içerisinde araştırma reaktörleri, Ar-Ge ve inovasyon tesisleri ile eğitim alanlarının bulunduğu merkezde tetkikler yürütmüştür. Ardından TAEK Sinop sahası için yapılan bu çalışmaları EÜAŞ'a (Elektrik Üretim Anonim Şirketi) devretmiştir. EÜAŞ, %49 hisse sahibi olarak kurucu kuruluş unvanıyla projenin yürütülmesini sağlamıştır (Apaydın, 2023, s.67). Bu durum yüklenici firmanın, projeye dahil olmasıyla %51 oranında pay sahipliğini ve yönetimi elinde bulundurma yetki ve hakkını ifade etmektedir. EÜAŞ'ın projedeki güncel durumu kurumun talebi üzerine "Kurucu" statüsünün 16 Ocak 2023 tarihinde sonlandırıldığı şeklindedir.

Nihayet 23 Mayıs 2015 tarihinde Sinop ilinde ya da şartların gerektirmesi durumunda başka bir yerde uygulanacak nükleer güç santrali projesi için Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Japonya Hükümeti arasında 3 Mayıs 2013 tarihinde Ankara'da ve 26 Nisan 2013 tarihinde Tokyo'da imzalanan Nükleer Enerji İşbirliği Anlaşması dikkate alınarak Türkiye Cumhuriyeti'nde Nükleer Güç Santrallerinin ve Nükleer Güç Sanayisinin Geliştirilmesi Alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır (Resmi Gazete, 23 Mayıs 2015). Anlaşma kapsamında; saha ve tasarıma dair tüm süreçlerin yürütülmesi, nükleer yakıt tedariki, santralde görev alacak nitelikli personelin yetiştirilmesi, radyoaktif atıkların yönetimi, emniyet, denetim, güvenlik düzenlemeleri ve nükleere dair farkındalık çalışmaları başlıklarında mutabık kalınmıştır. Ancak uluslararası basına yansıyan haberlere göre projede belirlenen sürede istenilen noktaya gelinememesi anlaşmanın iptaline neden olmuştur.

Günümüze kadar geçen zaman içerisinde santralin lisanslanmasına ilişkin hukuki süreçler, standartlar ve kılavuzlar tamamlanmıştır. EÜAŞ'ın projedeki görevinin sona ermesini takiben kurucu statüsüne Türkiye Nükleer Enerji Anonim Şirketi (TÜNAŞ) getirilmiştir. TÜNAŞ tarafından Sinop İnceburun'da saha onayı alınmasına dair başvurular yapılmış, detaylı kontrol ve değerlendirme aşaması devam etmektedir (www.tunas.gov.tr).

Türkiye'nin üçüncü nükleer santralının, Kırklareli ili Demirköy ilçesine bağlı bir sahil beldesi olan İğneada'ya kurulması planlanmaktadır (Akyüz, 2015, s. 529). İğneada bölgesi

tıpkı Mersin ve Sinop gibi deniz kenarında yer alan ve coğrafi özellikleri bu iki proje sahasıyla benzerlik gösteren bir yerleşim yeridir. Bu projede henüz Akkuyu ve Sinop'taki kadar ileri aşama çalışmaları söz konusu değildir.

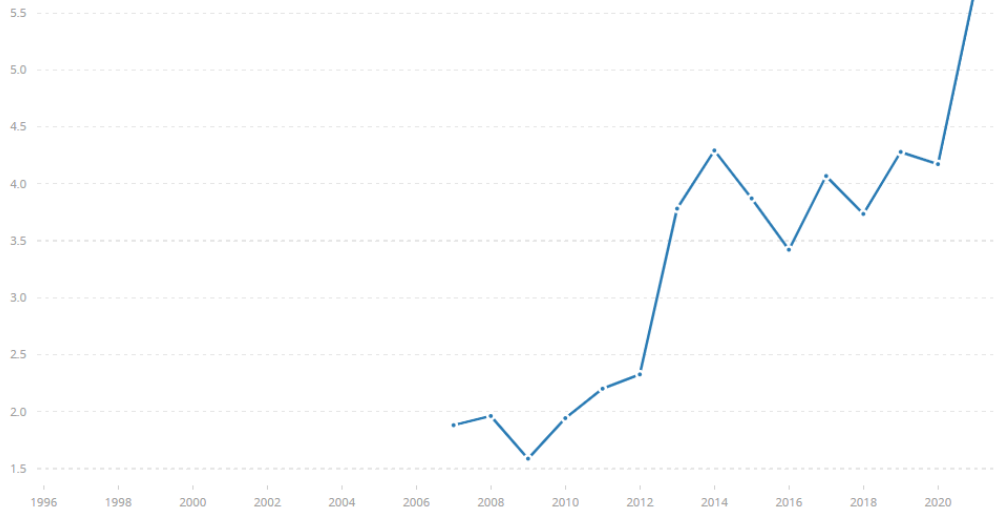
Nükleer enerji alanındaki bu faaliyetlerle Türkiye'nin enerji politikası, hem çok yönlü hem de esnek bir karakter kazanmıştır. Enerji bağımlılığını azaltmanın yanında çevre ve insan sağlığını korumak, iklim değişikliğiyle mücadele etmek ve hatta ilerleyen yıllarda enerji ihraç etmek isteyen Türkiye, yüksek insani değer yaklaşımıyla bölgesel ve küresel siyasete önemli katkılarda bulunabilecek bir aktör olacaktır.

4.2. Türkiye'nin Nükleer Enerji Hamlesinin Bölgesel Güvenlik Politikalarıyla İlişkisi

Türkiye'nin nükleer enerjiyle ilgili çalışmalarının bu denli ilerlemiş olması enerji politikaları kapsamında öncelik verdiği "kaynakları çeşitlendirme" hedefini gerçekleştirmeye olan motivasyonunu göstermektedir. Ayrıca bu çalışmalar, Türkiye'nin enerji arzı vizyonunun arkasında yatan "önce bölgesel sonra küresel bir sanayi, teknoloji ve ticaret merkezi olmak" temel amacına adım adım ilerlediğini destekler niteliktedir. Dolayısıyla nükleer girişim, Türkiye için siyasi ve ekonomik anlamda sayısız avantajı sağlarken bölge ülkeleri için bir rekabet ve endişe kaynağı olmaktadır. Çünkü medeniyetler beşiği Ortadoğu, dünyada tüm kararların burada alındığı, insanlığın, dinlerin, devletlerin burada doğduğu ve sunduğu paha biçilmez doğal kaynaklarıyla bir altın coğrafyadır. Bu nedenle dünyada hegemon olmak isteyen tüm güçlerin rekabet ve mücadele alanı, çatışma ve kriz masası olmuştur. Türkiye bu kıymetli toprakların tam merkezinde, üç kıtayı birbirine bağlayan coğrafi konumu, dinamik, genç ve güçlenen nüfusuyla şüphesiz bölgenin en etkili devletlerinden biridir. Bundan dolayı Türkiye'nin güçlenmesi, bölgesel ve küresel tüm aktörler için arzu edilmeyen bir durum olarak kabul edilmektedir.

4.2.1. Ekonomik Faktörler

Dördüncü nesil nükleer enerji teknolojisinin gelişmişliği, yüksek ısıda, özel soğutuculara ve yakıt ikmali gerektirmeyen teknik donanıma sahip çalışma ortamı sunar (Zhan vd., 2021, s.3). Bu minvalde Türkiye'nin nükleer enerjiyle buluşması, bilim, teknoloji, tıbbi çalışmalar, robotik ve kodlama, yapay zeka, sensör ve kontrol sistemleri, malzeme bilimleri gibi daha nice alanlarda çağ atlamasına yardımcı olacaktır. Ülkenin, son yıllarda savunma sanayiinde göstermiş olduğu gelişme göz önünde bulundurulduğunda nükleer enerjinin getireceği bu yeni bilgiyi teknoloji odaklı disiplinlere aktarabilecek birikim ve alt yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin yüksek teknolojide rekabetini arttıran bu gelişmelere nükleer enerji başlığının eklenmesi, oluşan yeni sektörler ve iş alanlarıyla ekonomik etkilerini hissedilir derecede gösterecektir.

Kaynak: Dünya Bankası

Şekil 4.2 Türkiye'nin Yüksek Teknoloji İhracatı (Milyar \$)

Şekil 3.1'de görüldüğü gibi 2020'den sonraki dönemde Türkiye'nin yüksek teknoloji ihracatı 5.5 milyar \$ üzerine çıkmıştır. Bu ivmelenmeyi sağlayan en önemli sektör savunma sanayiidir. Türk savunma sanayiini böylesine yüksek bir başarı yüzdesine ulaştıran etmenler

Ar-Ge merkezlerinin gelişimi, alt tedarikçilere verilen önem, TSK'nın kalite isteği, yerli üretim vurgusu, verimliliğin ön planda tutulması, araştırma üniversitelerinin sorumluluğu ve nitelikli insan gücünün sektörde istihdam edilmesidir (İstikbal, 2022, s. 57). Benzer bir şekilde nükleer enerji teknolojisinin sağlayacağı perspektif, yeni bir sanayi dönüşümü başlatacaktır. Nükleer teknoloji ile katma değerli üretime fayda sağlayabilecek farklı bilimsel ve teknik alanlarda, alt yüklenici firmalar, start-up'lar, sektörel kümelenme yapıları ve akademik yönelimlerin oluşması beklenmektedir. Ayrıca nükleer kabiliyetin entegrasyonunu etkin bir şekilde görebileceğimiz endüstri alanlarının başında savunma sanayi teknolojileri gelmektedir. Bu etkileşim sonucunda yüksek teknoloji ihracatının kısa zaman içerisinde cumhuriyet tarihinin en yüksek seviyesine gelmesi ve iktisadi verilere olumlu etkileri muhtemeldir.

Nükleer enerjinin bir başka ekonomik etkeni yüksek *dışsallık* düzeyidir. Dışsal ekonomi veya dışsallık, iktisadi bir üretim ya da tüketim faaliyetinin başka bir veya birden fazla üretim ve tüketim faaliyeti üzerinde pozitif veya negatif etkiye neden olmasıdır (Gümüş, 2000, s. 67). Dışsallık sadece üretim ve tüketim süreçlerine değil, düzenli tekrarlayan tüm sistematik hareketlere olumlu ya da olumsuz yansıyabilmektedir. Örneğin; nükleer enerji düşük karbon emisyonu verileriyle, çevre dostu ve tabiatın kanunlarına uygun bir kaynaktır. Ayrıca bilim ve endüstride sağlayacağı teknoloji transferiyle birçok disiplinin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bu iki durum pozitif dışsallık örneğidir. Ancak nükleer enerji santrallerinin kaza, afet, savaş vb. durumlarda oluşturduğu riskler, hava, su, toprak formuna ve insan sağlığına etkisi oldukça uzun sürecek zararlar oluşturabilmektedir. Buna ek olarak nükleerin ileri teknoloji silah yapımında kullanılma ihtimali tüm dünyada endişe uyandırmaktadır. Bu örnekler nükleer enerjinin negatif dışsallığını göstermektedir.

Bilinen bu yaklaşımdan farklı olarak nükleer enerjide dışsallığı bir de bölgesel güvenlik bakış açısıyla değerlendirmek gerekir. Nitekim bu dışsallık, Türkiye için pozitif, bölge ülkeleri için negatif yönlüdür. Çünkü Türkiye'nin nükleer enerji hamlesi, bilim, teknoloji, ekonomi, ticaret, savunma gibi alanlarda rekabet edebilme kabiliyetini arttıracaktır. Dolayısıyla Türkiye, Ortadoğu'da yaşanacak siyasi ve askeri tüm hesapların daha da içerisinde olacaktır. Ancak bu durum, bölge ülkeleri için yeni stratejik yapılarda saf dışı bırakılma ihtimalini doğuracaktır. Çalışmanın tarihsel çerçeve bölümünde bahsedilen olaylar, ülkelerin farklı dönemlerde birbirleriyle olan ilişkileri ve bölgedeki rolleri

değerlendirildiğinde bundan özellikle İsrail ve İran'ın etkilenmesi söz konusudur. Bu negatif etkilenmenin çıktıları şüphesiz Türkiye üzerine oynanacak ve güvenlik tehditleri oluşturacak yeni oyunların kurgulanması anlamına gelmektedir.

Pozitif ve negatif bütün bu ihtimallere rağmen Türkiye'nin, değeri hiçbir ekonomik göstergeyle kıyaslanamayacak kadar önemli olan enerjideki güçlü dönüşümü, başta bölge ülkeleri olmak üzere Ortadoğu'da söz sahibi olmak isteyen devletleri rahatsız etmektedir. Çalışmanın analizine konu olan ve bu rahatsızlığı daima belirgin bir şekilde gösteren İsrail ve İran, Türkiye'nin bölgedeki siyasi, askeri ve ekonomik faaliyetlerine destek vermekten çoğu zaman imtina etmiştir. Çünkü her ne kadar ikili ilişkiler diplomasi çizgisinde yürütülmeye çalışılsa da arka planda üç ülkenin de amacı bölgesel hakimiyetini sağlamaktır. Bundan dolayı Türkiye'nin nükleer enerji politikalarıyla elde edeceği ekonomik güçlülük, İsrail ve İran tarafından Türkiye'nin güvenliğine zarar verebilecek hamlelerle tehdit edilmeye açıktır.

Bu değerlendirmeler sonucunda varılan kanaat, ekonomi ve güvenliğin birbirinden bağımsız düşünülemeyeceğidir. Bu iki kavramın birbiriyle etkileşimi ve toplumun müreffeh bir şekilde yaşamasına verdiği katkı, ulusal istikrarın daimi olmasıyla ilişkilidir (İstikbal, 2022). Ekonomik güç, bir ülkenin askeri, siyasi ve diplomatik gücünü arttırarak enerji, ticaret, yatırım gibi alanlarda rekabet avantajını sağlar ve ülkeyi iç ve dış tehditlere karşı korur. Güvenlik ise, bir ülkenin halkını, sınırlarını, hakimiyet alanını koruyacak önlemleri almasıyla beraber ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmesi, kaynaklarını verimli kullanabilmesi, piyasa güvenliğini sağlayabilmesi, ekonomik iş birliği ve entegrasyonu geliştirebilmesi için gerekli bir koşuldur. Sonuç olarak Türkiye'de nükleer enerji sayesinde oluşacak yeni ekonomik düzenin güçlü ve istikrarlı olabilmesi için güvenlik kavramıyla karşılıklı bağımlılık ilişkisi korunmalıdır.

4.2.2. Caydırıcılık

Uluslararası İlişkiler literatürü incelendiğinde ‘‘caydırıcılık’’ kavramı üzerine geniş ve derin çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ancak bilim, teknik ve akademiye yeni kazandırılan anlayış ve disiplinler, günümüzde caydırıcılık kavramına ilişkin kullanımı ve

gelişimi etkilemektedir. Mehmetcik'e (2015) göre, bu değişimin yönünü ve şeklini tayin etmek ise, konu nükleer caydırıcılık olduğunda, sadece bir akademik mesele olmaktan çok öte bir ölüm-kalım meselesidir.

Temel anlamda caydırıcılık; biri bir şey yapmak isterse, onu zarar vermekle tehdit ederek yapmamaya ikna etme durumudur (Morgan, 1977, s. 26; Koçpınar, 2023, s. 316). Bu basit tanım caydırıcılığı, siyasi bilimlerden uzak kılan, daha çok toplumsal normları oluşturan örf, adet, gelenek ve görenekleri bireylere aktarırken kullanılan ikna yöntemi olarak nitelemektedir. Dolayısıyla anlaşılmalıdır ki caydırıcılık oldukça eski bir kavramdır. Siyasi ve askeri anlamda caydırıcılığın ön plana çıkması ise Soğuk Savaş döneminde nükleer silahların tehdit unsuru olarak kullanımı düşüncesiyle gündem olmuştur. Bu kapsamda 1966 yılında, Schelling'in caydırıcılıkla ilgili, askeri stratejinin artık "askeri başarılar elde etmekten" çok "baskı ve tehdit ile düşmanı caydırma" sanatına dönüştüğü tezi nükleer gücü işaret etmektedir (Schelling, 2008, s. 34; Koçpınar, 2023, s. 316). Nükleer silahların yüksek yıkıcı gücünden dolayı, bu silaha sahip bir ülke, sürpriz bir saldırıyla yok olmasına karşı korunması koşuluyla, daha güçlü bir düşmanı caydırabilir.

Türkiye, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na (NSYÖ) taraftır ve nükleer silah geliştirme gibi bir amacı yoktur. Hatta İran'ın barışçıl nükleer politikalarını küreseldeki sert tepkilere rağmen desteklemektedir. Fakat geçmişte yaşanan atom bombası saldırısı ve nükleer kazalardan kaynaklı acı sonuçlar dünya kamuoyunda yerleşen genel kanının nükleer gücün bilerek ve isteyerek insanlığa zarar verebilecek girişimlerde kullanılabileceği şeklinde yerleşmesine neden olmuştur. Öyleyse her devlet akıllı, kendisine karşı bir başka devletin nükleer silah kullanma cesaretini gösterebileceğini düşünmektedir. Bu noktada İsrail ve İran'ın, Türkiye'ye karşı elde etmek istediği bir üstünlüğü sağlarken nükleer güç tehdidini öne sürmesi, Türkiye'nin nükleer enerji politikalarının ivmelenmesi ve somut çıktılarının söz konusu olmasının ardından istenilen etkiyi yaratmama ihtimaliyle karşı karşıyadır. Oysaki caydırıcılık rasyonel ve inandırıcı olmalıdır. Rasyonel caydırıcılık, karşı tarafın fayda-maliyet hesabı yaparak saldırmaktan kaçınacağını varsaymaktadır. Şartlar sağlandığında, İsrail ve İran'ın nükleer gücü Türkiye'ye karşı tehdit ya da eylem olarak kullanması durumunda maliyet faydanın ötesine geçecektir. Ancak günümüzde Türkiye'nin nükleer çalışmaları, teknoloji transferine ve üretim süreçlerine yansıyamayacak kadar

yenidir. Dolayısıyla mevcut durumun bir asimetric güç unsuru ortaya koyduğunun unutulmamasında fayda vardır.

4.2.3. Terör Tehdidi

Her geçen gün artan dünya nüfusu ve buna ters orantılı olarak seyreden doğal kaynaklar, ülkeleri temiz, verimli ve sürdürülebilir kaynak arayışına yöneltmiştir. Bu doğrultuda, insanların hayat kalitesini, yaşamsal ve çevresel faktörleri, üretimde ve çeşitlilikte sürdürülebilirliği, dolayısıyla ekonomik büyümeyi doğrudan etkileyen enerji kaynaklarına sahip olma mücadelesi sürekli devam etmiştir. Enerjide hakimiyet; siyasette, diplomaside, istihbaratta, teknolojiye ve en nihayetinde devlet politikalarının uygulanabilirliğinde başat bir faktördür. Bunun için enerji, son dönemde ortaya çıkan savaşlar ve çatışmaların ya altında yatan temel sebep, ya da esas amaca ulaşılması için tehdit unsuru olmuştur. Bu tehdit sadece askeri hareketler neticesinde enerji kaynaklarına hakim olmakla ya da diğer ülkeleri engellemekle değil, bu ülkelerin enerji kaynaklarına terörist örgüt ve grupları bazı vaatlerle kontrol edip saldırtmakla gerçekleşebilir. Ayrıca terör örgütlerinin, faaliyet gösterdikleri bölgede hedef alınan ülkenin gücünü zayıflatmak için kendi inisiyatifleriyle eylemler gerçekleştirmesi de mümkündür. Bu nedenle, nükleer santraller, güvenlik açısından hassas hedefler haline gelmektedir.

“Türkiye’nin Bölgesel Güvenlik Tehditleri ve Uyguladığı Politikalar” başlıklı bölümde ayrıntılı olarak verildiği üzere Türkiye, PKK terörüyle uzun yıllardır mücadele etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı ilk silahlı saldırısını 1984 yılında gerçekleştiren PKK, o günden bugüne binlerce askerin şehit olmasına, binlerce sivil vatandaşın yaşamını yitirmesine ve devlet kurumları öncelikli olmak üzere birçok milli değerlerin eylemleriyle tahrip edilmesine neden olmuştur (Balcı, 2013, s. 50-75; Akyüz, 2015, s. 530). Bunun yanında Türkiye için ekonomik değeri olan, milli servet niteliğindeki çok fazla yatırım ve girişime saldırılar gerçekleştirmiştir. Türkiye, PKK’nın yanı sıra, DHKP-C, DEAŞ ve El-Kaide gibi farklı terör gruplarının da tehdidi altındadır. Geçmişte bu terör örgütlerinin toplumsal güvenliği, milli birlik ve beraberliği tehdit eden saldırıları yaşanmıştır.

Tüm bu bilgilere dayanarak diyebiliriz ki, terör örgütleri, nükleer santralleri hedef alarak Türkiye'nin güvenliğini, istikrarını ve prestijini zedeleme düşüncesinden geri durmayacaktır. Öte yandan Türkiye'nin nükleer enerji hamlesinden hoşnut olmayan bölge ülkelerinin “düşmanımın düşmanı dostumdur” politikasını güderek terör örgütleriyle ortak amaçlarda buluşmaları söz konusudur. ABD'nin her sene yayınladığı “terörü destekleyen ülkeler” sıralamasında 1984'ten beri yerini koruyan İran, Türkiye'nin güçsüz kaldığı dönemlerde birtakım çıkarlarını sağlamak için PKK'yı ve farklı uzantılarını birçok kez desteklemiştir (Tümlü, 2022, s. 254). Yine İsrail'in, Kuzey Irak'taki Kürtlerle uzun bir geçmişe dayanan iş birliği, Mossad tarafından bu bölgedeki PKK'lılara eğitim verilmesi ve örgütün silahlandırılması bilinen bir gerçektir (Yesevi, 2020, s. 3).

İsrail ve İran'ın, menfaatleri söz konusu olduğunda terörle olan ilişkilerini Türkiye'ye karşı kullanmakta oldukça cüretkar davrandıkları görülmektedir. Sonuçta nükleer enerji gibi fazlasıyla stratejik bir güce ulaşacak Türkiye'nin, İsrail ve İran tarafından, nükleer santraller hedeflenerek gerçekleştirilebilecek terör saldırıları tehdidine maruz bırakılması yüksek bir ihtimaldir. Nükleer santrallere yönelik böyle bir sabotaj veya saldırının sonuçları, iyileştirilemeyecek hasarları beraberinde getirecektir. Bu tür durumların önüne geçebilmek için, nükleer santrallerin güvenlik önlemlerinin üst düzeyde olması, nükleer atıkların güvenli bir şekilde depolanması, nükleer kazalara karşı acil müdahale planlarının hazırlanmasıyla birlikte, istihbari ve askeri anlamda yüksek seviyeli güvenlik önlemlerinin alınması gerekmektedir.

4.3. İsrail'in Nükleer Enerji Politikaları

İsrail, Müslüman coğrafyasının tam merkezinde, enerji kaynaklarına, ticaret yollarına ve güvenlik meselelerine yakınlığıyla hem siyasi hem de stratejik bir konuma sahiptir. Bu nedenle, İsrail, ulusal ve bölgesel güvenliğini korumak ve esas amacı olan “Büyük İsrail” ideasına kavuşmak için müttefiklik ve iş birliği olanakları sağlayabileceği diplomatik alanların yanı sıra çatışma ortamları da yaratmaktadır. Bazı akademisyenlerin “Büyük İsrail” kavramının dinsel kitaplara dayanılarak ortaya çıktığı iddiasına ek olarak, İsrail'in ilk Başbakanı Ben-Gurion'un 1937'de ülkenin sınırlarını Mukaddes Kitap'tan yararlanarak çizdiği söylenmektedir (Muminov & Keleşoğlu, 2013, s. 73). Dolayısıyla İsrail'in

bulunduğu coğrafyaya çok yüksek önem atfettiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda İsrail, küresel ve bölgesel anlamda dengeleri doğrudan etkileyen stratejilerle Ortadoğu'ya nüfuz etmeye çalışmaktadır.

İsrail devletinin güvenlik endişelerinin ve siyasi hassasiyetinin temelinde din ve milliyetçilikle beraber, Holokost, yani Yahudi soykırımının psikolojik etkileri yatmaktadır (Barnett, 1996, s. 345). Bu bakımdan İsrail'in güvenliği her alanda sağlama arzusu, son derece aktif bir dış politika ve etkili savunma yöntemleri geliştirmesine motivasyon olmuştur. Ayrıca bölgede İsrail ile dini, milli ve tarihi ortaklığa sahip hiçbir ülkenin olmaması İsrail adına Ortadoğu'da hakimiyetin tek seçeneği olarak siyasi, askeri ve ekonomik faaliyetleri işaret etmektedir. Bu minvalde İsrail'in ekonomik etkinliğinin yanı sıra savunma teknolojilerinde sağladığı üstünlük, kendisine yönelik tehditlere karşı gücünü arttırmıştır. İsrail, Ortadoğu'da nükleer silah sahibi olduğu iddia edilen ülkelerden biridir. Hatta İsrail'in nükleer silah kabiliyetine sahip olma fikri, devletin kendisi kadar eski olmakla beraber (Cohen, 1998, s. 9), nükleer silaha sahip olmasındaki ana hedeflerden biri kendisine düşman Orta Doğu coğrafyasında caydırıcılık etkisinin güçlendirilmesidir (Topuz, 2024, s. 67). Ancak İsrail, nükleer silahlarına ilişkin resmi bir açıklama yapmamış, ne kadar silahı olduğunu, nerede sakladığını ve hangi koşullarda kullanacağını belirtmemiştir.

İsrail'in nükleer faaliyetlerine ilişkin tarihsel çerçeve incelendiğinde tüm sürecin büyük bir titizlikle günümüze kadar işlendiği görülmektedir. Savunma Bakanlığı himayesinde 13 Haziran 1952'de kurulan İsrail Atom Enerjisi Komisyonu, nükleer çalışmalarla ilgili tüm aksiyonlar için merkez denetim birimi haline gelmiştir. Takiben nükleer araştırma merkezleri oluşturularak bir nükleer programı taşıyabilecek altyapının sağlanmasında ilk somut adımlar atılmıştır (Evron, 1994, s. 2). 1953 yılında Fransız-İsrail nükleer ortaklık dönemini gözler önüne seren İsrail Atom Enerji Komisyonu ve Fransız Atom Enerjisi Komisyonu arasında teknik bir değişim anlaşması imzalanmıştır (Cochran, 2000, s. 134). İki ülkenin iş birliği yapmasında, ortak stratejik çıkarların birleşmesi önemli bir faktör olmuştur. Fransa ile İsrail arasındaki iş birliği, ilk etapta ticaret odaklı olmasına karşın, zamanla değişen konjonktürel dinamiklerle siyasi bir nitelik kazanmıştır. Fransa, İsrail'e silah sağlarken; İsrail de, Fransa'nın Kuzey Afrika kolonilerindeki istikrarsızlık durumlarında, bölgede bulunan Sefarad Yahudileri ile olan bağlantıları aracılığıyla istihbarat bilgisi temin etme konusunda Fransa'ya destek olmuştur (Farr, 1999, s. 2). Bununla birlikte

her iki ülkenin de Arap devletlerine karşı negatif algısı Ortadoğu özelinde başka bir iş birliği zemini hazırlamış, 1956 Süveyş Kanalı krizinde yaşanan diplomatik başarısızlık, Fransa'nın İsrail ile ortaklığına ve sonucunda İsrail'in nükleer silah programının desteklenmesine sebep olmuştur (Shaker, 1980, s. 797). Fransa'nın ardından ABD ile de nükleer konusunda oldukça yakın temasta olan İsrail, ilk nükleer reaktörünü Eisenhower idaresinin "Barış İçin Atom" Programı kapsamında ABD'den temin etmiştir. Fakat ABD'nin yasa gereği kurduğu reaktörleri düzenli denetleyebilme hakkına sahip olması İsrail'in nükleer silah kapasitesini geliştirme konusunda ABD'nin desteğini göremeyeceğini anlamasına neden olmuş ve yeniden Fransa ile iş birliğini güçlendirmiştir (Cochran, 2000, s. 135). Sonrasında Fransa iş birliğinde Necef Çölü'nde 10-11 kilogram plütonyum üretme yeterliliğine sahip bir reaktör inşa eden İsrail (Schofield, 2014, s. 56), plütonyum temelli bir nükleer silah altyapısı elde etmesini sağlamak için ihtiyaç duyduğu tüm teknolojik bileşenleri içermekle birlikte silah sınıfı plütonyumun çıkarılmasına odaklanmış yüksek düzeyde gizliliği olan bir yeraltı yeniden işleme tesisine sahip olmuştur (Fitzpatrick, 2011, s. 2). Bu durum İsrail'i 1960'ların sonunda dünyanın altıncı nükleer gücü yapmıştır (Paritzky, 2003, s. 389). 1980'lere gelindiğinde ise Orta Doğu'da, yalnızca İsrail nükleer silah üretim yeteneğine sahip bir devlet olarak öne çıkmıştır. 1986'da yaşanan Vanunu Olayı ile deşifre olan İsrail'in nükleer çalışmaları dünya kamuoyundaki belirsizliği ortadan kaldırmıştır. Dimona Nükleer Santrali'nin teknik personellerinden Mordechai Vanunu'nun 5 Ekim 1986 tarihinde London Sunday Times Gazetesi'ne verdiği demeç, İsrail'in tahmin edilenin aksine çok daha büyük bir nükleer silah programı yürüttüğünü açığa çıkarmıştır (Albright, 2015, s. 1; Topuz, 2024, s. 69, 70, 71).

Öte yandan İsrail'in bölgedeki durumunu enerji kaynakları açısından değerlendirmek gerekirse 2000'lere kadar büyük problemlerin varlığı göze çarpmaktadır. İsrail, bahsi geçen yıllarda bölgede gerçekleştirilen petrol ve doğalgaz arama faaliyetlerinin olumlu sonuçlanmasıyla bir nebze rahatlamıştır. Fakat 2015 yılında Financial Times'da yayımlanan veriler, İsrail'in enerji kullanımının %78'inin ithal olduğunu göstermektedir (Şahin, 2021, s.3). Bu nedenle alternatif enerji kaynaklarına duyulan ihtiyaç, İsrail'in dikkatini, Kıbrıs Adası'nın güneydoğusunda kalan deniz alanlarında zengin petrol ve doğal gaz rezervleri tespit edilmesiyle o bölgeye yöneltmiştir. Bu durumda Akdeniz'de en uzun kıyı şeridine sahip olan Türkiye ile, dezavantajlı konuma geleceği için anlaşmaktan yana olmayan İsrail, GKRY ile yakınlaşmıştır. Türkiye ise, kendisine ve KKTC'ye ait olan Münhasır Ekonomik

Bölgeler’de haklarını korumaya kararlı olduğunu defalarca kez dile getirmiş uluslararası deniz hukukunun ilkelerine uymayan hiçbir sözleşme ya da anlaşmaya taraf olmayacağını beyan etmiştir (Turhan, 2011).

İsrail’in enerji politikası üzerine yapılan bu kısa değerlendirme, İsrail için nükleer güç faaliyetlerinin enerji odaklı kaynak oluşturmalarının öncelikli olmadığını göstermektedir. O halde İsrail’in nükleer faaliyetleriyle ilgili bilgisizlik ve kapalılık neredeyse İran’ın nükleer gizliliğiyle yarışmaktadır. Başbakan Netanyahu’nun 2011 yılında yaptığı ‘‘Ortadoğu’ya nükleer silah sokan ilk biz olmayacağız.’’ açıklaması, uluslararası otoritelerce fiili olarak belirsizlik bırakan bir nükleer şeffaflık politikası olarak değerlendirilmektedir (Netanyahu, 2011). Diğer yandan bunun bu sözlerin bir aldatma ifadesi olarak bilinçli kullanıldığı söylenmektedir. Benzer şekilde farklı zamanlarda İsrailli yetkililerin nükleer silah yapabilecek teknolojiye sahip olunduğuna ve gerekirse bunun kullanılabileceğini ima eden açıklamaları vardır (Kristensen & Norris, 2014, s. 97).

İsrail’in bölgesel güvenlik kompleksleri düşünülerek bir değerlendirme yapmak gerekirse, var olduğu iddia edilen nükleer silahların, İsrail devletinin varlığına tehdit oluşturan bir kriz durumunda kullanılması mümkün görünmektedir. Başta bahsedilen sebepler nedeniyle İsrail bölgede kendini oldukça güvensiz ve her zaman tehdit altında hissetmektedir. Bu nedenle bir nükleer silah varlığını net bir şekilde kabul ya da reddetmek oldukça zordur. Öte yandan bu belirsizlik içeren söylemler, İsrail’in nükleer gücü tam da amacına uygun bir caydırıcı unsur olarak ustaca kullandığını göstermektedir.

4.4. İran’ın Nükleer Enerji Politikaları

İran, köklü tarihi, kültürel mirası, jeopolitik konumu, enerji kaynakları, nüfusu ve askeri gücü ile Ortadoğu’nun güçlü küresel aktörlerinden biridir. Zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olan İran, aynı zamanda nükleer enerjiden faydalanan bir ülkedir. Nükleer programını barışçıl amaçlarla, hukuka uygun ve enerji üretimini sağlamak için kullandığını iddia eden İran’ın bu ifadesi, uluslararası toplumda inandırıcı bir karşılık bulamamaktadır. Çünkü İran neredeyse 20 yıldır deneysel miktarda ifade edilse de plütonyum ayırıştırma teknolojisine sahiptir ve 2006 yılında çok büyük sorun haline gelen

uranyum zenginleştirme tesislerini kurmuştur (Kibaroğlu, 2006, s. 5). Günümüze kadar geçen zaman düşünüldüğünde mevcut durum bölge ülkeleri ve küresel güçler tarafından şüpheyle karşılanmakta ve İran'ın gizli bir şekilde nükleer silah geliştirmeye çalıştığı endişesi taşınmaktadır. Böyle bir algının oluşmasında İran İslam Cumhuriyeti'nin, Müslüman toplumların yoğun olarak yaşadıkları ülkelere devrim ihraç etme girişimi, Yahudi İsrail devletine alenen karşı çıkması ve bu doğrultuda Hamas ve Hizbullah gibi gruplara destek vermesi, ayrıca Basra Körfezi bölgesindeki küçük ama zengin monarşik rejime sahip devletlere yönelik etki alanı oluşturma çabalarıyla birlikte liderlerinin çeşitli platformlarda ifade ettikleri fikirlerinin, ve bu çerçevede uyguladıkları politikaların çok önemli rolü olduğu muhakkaktır (Kibaroğlu, 1999, s. 271).

Tüm bu iddialar gölgesinde İran'ın nükleer enerji alanındaki çalışmaları 1950'lerden günümüze kadar devam etmektedir. Şah Pehlevi'nin iktidar döneminde ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı İran'a yaptığı destekle Tahran Üniversite'sinde kurulan 5 MW'lık araştırma reaktörü çalışmaların temelini oluşturmaktadır (www.nti.org, 2024). Bu gelişmeyle iç ve dış güvenliği açısından İran'ın temel politikaları arasında yer alan nükleer programı, dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter'in üst düzey iş birliği ile artan bir ivme kazanmıştır (Duecky & Takeyh, 2007, s. 189-205; Deliktaş, 2020, s. 7).

İran, 1968 yılında nükleer silahların yayılmasını önleme kapsamında imzaladığı uluslararası anlaşmayla (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması-NPT) nükleer enerjiyi sulhe dayalı olarak kullanmayı taahhüt etmiştir. Bu kapsamda İran, nükleer enerjiyi tehdit ve risklere karşı caydırıcı bir kalkan olarak kendi güvenliğini ve bölgesel gücünü sağlamak için araçsallaştırmıştır. Bu hedef kendisi için de o dönem müttefik konumunda olan ABD ile önemli bir mutualist siyaset zemini oluşturmuştur. Ardından İran arkasına aldığı güçlü destekle Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu ile kurumsal iş birliği ve denetimleri yapma konusunda çalışmaları hızlandırarak ülkesi atom enerjisi alanında kurumsal teşkilatlanmayı tamamlamış ve İran Atom Enerjisi Teşkilatı'nı kurmuştur (İşbilen, 2009, s. 7- 8; Deliktaş, 2020, s. 7).

İran'ın yolunda giden nükleer enerji programı, 1979 yılında Şah Rıza Pehlevi önderliğindeki monarşiye dayalı yönetim sisteminden, Humeyni'nin liderlik ettiği İslam devrimiyle, şeriat eksenli bir yönetime geçilmesinden dolayı nükleer çalışmaların askıya

alınmasına neden olmuştur. Bunun sebebi, Batı'ya bağımlı olmak istenmemesi esas gerekçesiyle birlikte yeni kurulan İran İslam Cumhuriyeti'nin dini lideri Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin nükleer enerji ve silah edinimini İslam'a aykırı ve çok masraflı bir yatırım olarak görmesiydi (Elik, 2013, s.14). Ancak 1980'li yıllarda ortaya çıkan İran-İrak Savaşı sırasında yaşananlar İran yönetiminde paradigma değişikliğine neden olmuştur: Düşünülen şey, böyle bir teknoloji ve hatta belki de nükleer silah kapasitesinin kullanılması, Irak'ın İslam Cumhuriyeti'ne yönelik ilk saldırısını ve uluslararası savaş hukukunu hiçe saymasını caydırabilirdi (Kıbaroğlu, 2007, s. 234). Bu değişikliği 1988 yılında o dönem İran Meclis Sözcüsü olan Haşimi Rafsancani'nin, İran'ın savunma ve saldırı amacıyla savaş sırasında etkili olan kimyasal, biyolojik ve radyolojik silah sistemlerine sahip olunması gerektiğine dair sözleri ispatlamaktadır (Bowen & Kidd, 2004, s. 264; Ağır & Bilgenoğlu, 2021, s. 249).

Gelişmeler ABD'nin İran'a karşı bölgesel ambargo çevrelemesi ve uluslararası diğer yaptırımları uygulamasıyla sonuçlanmış ve İran'ın kendisine nükleer teknoloji ve malzeme sağlayacak başka ortaklara yönelmesine neden olmuştur. Bu ortam Rusya'nın Ortadoğu'ya etkili bir şekilde giriş yapmasını sağlayabilecek tüm şartları sağlamıştır. Kendine ABD ve Batı'dan ciddi yaptırımlar gören İran, Rusya'ya yönelmiştir. Neticede 8 Ocak 1995 tarihinde İran ve Rusya arasında teknik eğitim, insan kaynağı ve teknolojik hizmetleri içeren nükleer iş birliği anlaşması imzalanmıştır (Kıbaroğlu, 1999, s. 277). Ayrıca Eylül 1998'de ABD'yi sıcak çatışmanın eşiğine getiren olay, İran'ın Kuzey Kore'den temin ederek geliştirdiği ve menzili 1.300 kilometreyi bulan "Shahab-3" adlı balistik füzesini ilk kez denemesi ve Ağustos 2002'de gizli nükleer tesisler yapmakta olduğunun ortaya çıkmasıdır (Kıbaroğlu, 2017, s. 16). Bunun yanı sıra İran, Çin ve Hindistan ile de iş birliklerine girişerek alandaki çalışmalarının sahasını genişletmiş ve politika etkinliğini güçlendirmiştir. Bu anlamda İran'ın politikası rasyonel eksenli olmuştur (TUBİTAK, 2006; Deliktaş, 2020, s.9). İran'ın nükleer çalışmalardaki güçlü iş birlikleri ve diğer stratejik çalışmaları Batılı ülkelerin tedirginliğini arttırdığı için Rusya, İran'ın nükleer politikalarının uluslararası standartlara uygun olduğunu beyan etmiştir (Ekinci A., 2009; Deliktaş, 2020, s.9).

İran'ın nükleer faaliyetlerinin ikinci evresi olarak bahsedebileceğimiz dönem, İran'ın Natanz ve Arak'ta bulunan gizli nükleer tesislerinin basına sızmasıyla başlamaktadır (Theguardian, 2013; Deliktaş, 2020, s.10). Böylece uluslararası toplum tarafından şüpheyle karşılanmakta olan İran'ın gizli bir şekilde nükleer silah geliştirdiğine dair endişeler

kuvvetlenmiştir. Bu doğrultuda Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA), İran'ın nükleer çalışmalarına ilişkin tüm bilgileri ortaya koymadığını ve iş birliğine yanaşmadığını açıklamış, İran'ın uluslararası prestijine büyük zarar verebilecek kınanma yaptırımını uygulayan yasa tasarısını kabul etmiştir (Deliktaş, 2020, s.11).

Sonraki dönemde İran'ın nükleer programına müdahale etmek isteyen, adlarından P5 + 1 ülkeleri diye söz edilen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri ABD, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa ve İngiltere ile Almanya'dan oluşan bir konsey daha önce yapılan Cenevre ve Viyana müzakerelerinin ardından, Türkiye'nin ev sahipliğinde İran ile nükleer müzakereler gerçekleştirmiştir (www.mfa.gov.tr, 2012). Türkiye'nin konuya dahiliyeti öncelikle bölgesel güvenlik unsurlarını barındıran bir yaklaşıma dayanmaktadır. Türkiye, İran'ın nükleer silaha sahip olmamasını istemekle birlikte, İran'a karşı herhangi askeri müdahale ya da savaş durumunu kabul etmemektedir. Tüm bu çabalar neticesinde 2015'te, İran ve P5+1 arasında Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) adlı bir nükleer anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, İran, nükleer faaliyetlerine sınırlama getirecek ve denetime açık olacak, karşılığında da uluslararası yaptırımlar kaldırılacaktır. Ancak, 2018'de ABD anlaşmanın 'ölümcül kusurlara' sahip olduğunu ifade etmiş ve Başkan Trump, anlaşmadan tek taraflı olarak çekildiklerini dile getirerek İran'a yeniden yaptırım uygulamaya başlamıştır (Khatib, 2019; Özdemir, 2021, s.753).

İran'ın nükleer politikasına karşı yaşanan süreç günümüzde hala değişmeyen karşılıklı stratejilerden dolayı kriz eksenli bir boyutta devam etmektedir. Ayrıca İran'a uygulanan yaptırımlar, İran'ın dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmasına rağmen, bu kaynakları yeterince işleyememesine ve ihraç edememesine neden olmaktadır. Bu nedenle İran'ın nükleer politikalar kaynaklı siyasi hırçınlığı her geçen gün daha da artmaktadır. Bu gerginlik İran'ın sahip olduğu varsayılan nükleer silahını caydırıcılıktan öte bir saldırı dahilinde kullanma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu durum bölge ülkelerinin askeri ve siyasi güvenlik endişelerini arttırmaktadır.

5. OYUN TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN NÜKLEER ENERJİ POLİTİKALARININ İSRAİL VE İRAN AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın buraya kadar olan bölümlerinde Türkiye, İsrail ve İran’ın tarihsel ortaklığından, diplomatik ilişkilerinden, bölgesel sorunlara yaklaşımlarından, rekabet ve iş birliklerinden bahsedilmiştir. Ayrıca Türkiye’nin bölgesel güvenlik tehditlerine, nükleer enerji faaliyetlerine ve bu faaliyetler nedeniyle karşılaşılabileceği sorunlara değinilmiştir. Ardından İsrail ve İran’ın Ortadoğu’daki rolü ve nükleer enerji çalışmalarından başlıklar sunulmuştur. Yapılan literatür taramaları, araştırmalar ve analizler sonucunda Türkiye’nin nükleer güce erişmesinin, bölgesel politikalarında daha sağlam bir zemin oluşturacağı görülmektedir. Kuşkusuz bu güçlü iradenin varlığı, bölgenin lider ülkesi olmayı amaçlayan İsrail ve İran tarafından hoş karşılanmamıştır. Türkiye’nin nükleer enerjiye sahip olması, askeri ve ekonomik envanterlerinde yıllardır nükleer güç avantajını bulunduran İsrail ve İran için en nihayetinde nükleer gücü Türkiye’ye karşı kullanılabilecek caydırıcı bir tehdit olmaktan çıkaracaktır. Ancak bu durum, tıpkı geçmişte olduğu gibi, Türkiye’nin dış politikasında ya da mevcut ulusal ve bölgesel güvenlik problemlerinde İsrail ve İran tarafından gerekli desteği göremeyeceği ihtimaliyle olumsuz sonuçlara açıktır. Bu bölümde, Türkiye’nin nükleer enerji hamlesine karşı, İsrail ve İran’ın Türkiye’nin hangi dış politika ve bölgesel güvenlik unsurlarını kullanabileceğine dair oyun teorik modellemeler çerçevesinde bir değerlendirme yapılması ve stratejik politika önerilerine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

5.1. Oyunlar ve Stratejiler

Oyun ve strateji, *oyun teorisi* ’nin temel kavramlarını oluşturur. Oyun, tüm oyuncuların hamleleri ve kararlarıyla karşılıklı etkileşimde bulunduğu, belli özelliklerle sınırlanan bir alandır. Strateji, oyuncuların oyunun her aşamasında nasıl davranacaklarını belirleyen

kurallar veya planlardır. Oyun teorisi, bu iki kavramı rasyonel analize dayandırarak birleştiren, oyuncuların karşılıklı etkileşimde bulunduğu oyunları ve stratejik karar verme süreçlerini matematiksel olarak inceleyen bir teoridir (Watson, 2002).

Başlangıçta *karma strateji* kavramıyla bir olasılık modeli gibi ortaya çıkan teori, dönemin Fransız matematikçileri Pierre de Fermat (1607-1665) ve Blaise Pascal'ın (1623-1662) 1654 yılındaki yazışmalarıyla doğmuştur. Sonrasında bir başka Fransız matematikçi Pierre Remond de Montmort'un (1678-1719) kaleme aldığı ve şans oyunları üzerine tartıştığı kitabı bugünkü anlamda oyun teorisinin temellerini atmıştır. Ancak keşfedilen stratejiyi tarihte ilk kez bir oyuna uygulamış olmalarına rağmen bu bilim adamlarından hiçbiri, bu rasyonel yöntemin başka disiplinler üzerinde uygulanarak geliştirilip geliştirilemeyeceğini sorgulamamıştır (Arrow 2003; Hykšová 2004; Şahin & Ercan, 2012, s. 267). 19.yüzyılda iktisada giriş yapan oyun teorisi, istatistikten biyolojiye, mühendislikten siyasi bilimlere kadar birçok alanda stratejik durumların matematiksel disiplininde davranış biçimlerini anlamlandırmaya çalışmıştır (Shubik & Shapley, 1971). İlerleyen yıllarda John Forbes Nash'in denge kavramını formüle etmesiyle oyun teorisi yaklaşımı farklı bir boyut kazanmıştır. Nash dengesinin ortaya koyduğu fikir, eğer hiç kimse kendi stratejisinden vazgeçmek için tek taraflı bir başka teşvik edici unsura sahip değilse her oyuncu için bir stratejiler dizisinin istikrarlı olacağıdır (Holt & Roth, 2004, s. 3999).

Oyunu iyi bir şekilde analiz etmek için, kimlerin (bireyler, firmalar, ülkeler vs.) oyuncu olduğunu, oyuncuların hangi hamlelere sahip olduğunu, her bir oyuncunun sonucu ne ölçüde değerli gördüğünü ve her oyuncunun ne bildiğini tespit etmek gerekir. O halde oyunculardan birinin sağlayacağı fayda, sadece kendi stratejisinin doğruluğuna değil, aynı anda diğer oyuncuların stratejik hareketlerine bağlıdır.

5.1.1. Oyunların Gösterimi

Oyunların iki türlü gösterimi vardır:

1. Normal (Stratejik) Biçim
2. Kapsamlı ya da Yaygın (Ekstansif) Biçim

5.1.1.1. Normal (Stratejik) Biçim

Ekonomi alanında ilk kez oyun teorisinden bahsedilmesi, John von Neumann'ın yazdığı ‘‘Oyun Teorisi ve Ekonomik Davranış’’ isimli kitabıyla gerçekleşmiştir. Kitapta iki kişili sıfır toplamlı oyunları ve koalisyon durumundaki oyunları analiz etmiştir (Çubukçu, 2016, s. 6). Bu kapsamda Neumann'ın ortaya koyduğu fayda fonksiyonu tüm disiplinler için oyun teorisinin temel amacı olan en iyi stratejiyi seçme ya da en iyi kararı verme hamlesini kolaylaştırmıştır. Ardından John Forbes Nash'in tepe noktasının bulunmadığı oyunlarda oyunun denge noktasının bulunabilmesi için Von Neumann'ın yaklaşımını genelleştirip, çözüm üretmesi, teoriye denge kavramını yerleştirmiştir (Kural, 2007, s. 53; Çubukçu, 2016, s. 13). Bu fayda maksimizasyonu ve Nash Dengesi normal gösterimdeki matrisli oyunlarda sonucun açıkça ortaya konmasını sağlamaktadır.

Bir oyuncunun oyun içerisinde sağlayacağı fayda, kendi stratejisiyle birlikte kesinlikle diğer oyuncunun stratejisine bağlıdır. Her oyuncunun amacı, kendi fayda eşğine göre oyundan sağlayacağı faydayı maksimize etmektir. Bunu P1 ve P2 isimli iki oyunculu ve U, D, L, R isimli dört oyunlu bir örnekle gösterebiliriz. Tablo içerisinde verilen değerler kardinal bir anlam ifade etmezken, oyuncuların ordinal tercih sıralamasını belirtmektedir (Şahiner & Özbuğday, 2022, s. 59).

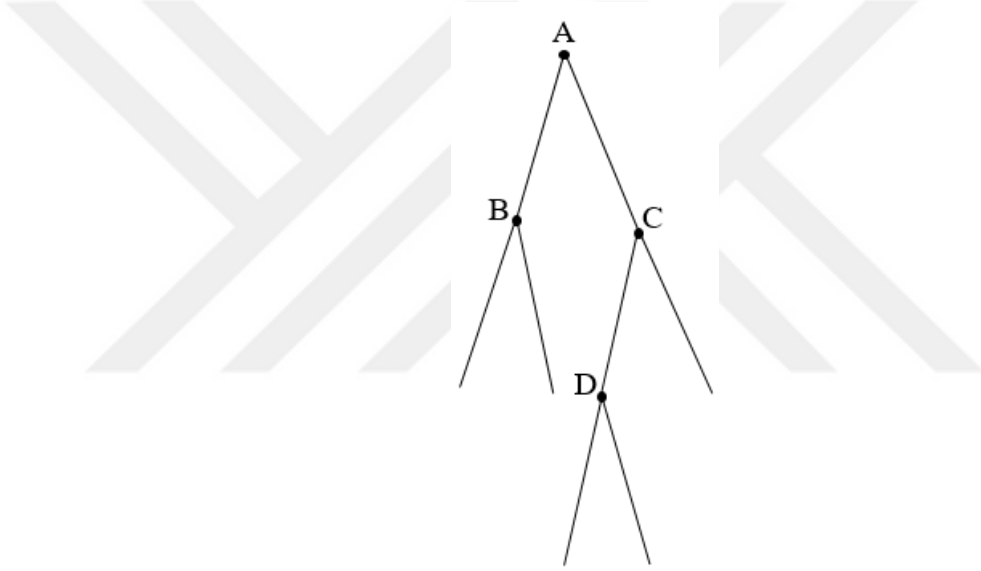
Tablo 5.1 Normal (Stratejik) Biçim Oyun Gösterimi

P1/P2	L	R
U	(1,3)	(3,4)
D	(2,1)	(4,2)

P1 oyuncusunun U ve D, P2 oyuncusunun L ve R oyunlarını oynadığını ve birbirlerinin hamlelerine göre maksimum faydayı sağladıkları tercih seçeneklerini görmekteyiz. Bu bağlamda her bir oyun kutusunda ilk sayı P1 oyuncusunun, ikinci sayı P2 oyuncusunun kararını işaret etmektedir.

5.1.1.2. Kapsamlı Biçim

Daha çok oyunun bir özet gösterimi şeklinde, her bir oyuncunun ne bildiğini, her bir oyuncuda hangi hamlelerin mevcut bulunduğunu ve her hamlenin oyunu nereye yönlendirdiğini tanımlayarak oyun hakkında tüm verileri içerir. Kapsamlı biçim; oyunu, düğümler, dallar ve yapraklardan oluşan bir ağaç olarak gösterir. Bir oyun ağacında karar noktalarının ve bu noktaları birbirine bağlayan doğruların olması gerekir. Oyun ağaçları kesinlikle yarım bırakılmamalıdır.

Şekil 5.1 Oyun Ağacı Örneği

Şekilde görüldüğü gibi A, B, C ve D noktaları düğümleri temsil eder. Bu noktalar genellikle oyuncuların isimlerini almakta ve karar vericileri nitelemektedir. Dallar, oyunun seçimlerini temsil eder. Bir düğümden diğerine giden bu yollar, oyuncuların hangi seçeneği seçtiklerini gösterir ve seçeneklerin isimleri ile etiketlenir. Ağacın sonunda bulunan ve yaprakları temsil eden düğümler oyuncuların hangi faydayı aldıklarını gösterir. Yapraklar, faydaların değeri ya da tercih edilen seçenek adıyla etiketlenir.

5.2. Nükleer Enerji Politikaları Bağlamında Türkiye, İsrail ve İran Oyunu

Veri, analiz ve istatistiksel yaklaşımların giderek önem kazandığı günümüzün sosyal bilimler anlayışında, oyun teorisi gün geçtikçe etkisini arttırmaktadır. Stratejik karar verme süreçlerinin matematiksel bir analizini sunan oyun teorisi, uluslararası ilişkiler ve dış politikada karşılaşılan çeşitli senaryoları göstermek için kullanılmaktadır. Bu nedenle oyun kuramı uluslararası ilişkilerde yalın ve formel açıklayıcı modellerin kurulmasında ana araçtır (Güner, 2003, s. 163). Dolayısıyla Türkiye'nin nükleer enerji politikaları, enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi sağlamasının yanı sıra, daha çok uluslararası ilişkiler ve dış politika hamlelerini doğrudan ilgilendiren bir stratejik adım olması sebebiyle oyun teorisiyle açıklanabilir.

Ancak ülkelerin ulusal ve uluslararası etki yaratabilecek davranışlarına dair oyun kuramsal bir yaklaşım ortaya konulurken uluslararası ilişkiler teorilerinin çizmiş olduğu çerçevenin dışına çıkmamaya gayret etmek gerekir. Bu noktada teorilerin olay ve durumlara göre farklı yaklaşımları söz konusudur. Örneğin realizm kolektif güvenlik tedbirleri ile savaşların önüne geçilemeyeceğini, çünkü devletlerin, dış politika hareketlerini belirleyen temel ögenin kolektif olmaktan çok sıfır toplamı bir oyun mantığı ile hareket etmek olduğuna vurgu yapmaktadır. İdealizm ise, milli araçlar ve sınırlı hedefler içeren ikili antlaşmalardan ve güvenlik önlemlerinden ziyade, kolektif ve çok taraflı araçlar içeren, daha geniş katılımın sağlandığı platformların tercih edilmesini ifade eder (Kegley & Wittkopf, 1993, s. 22-25; Çalış & Özlük, 2007, s. 230). Yine Burchill'e (2001) göre savaşların önlenmesi için atılması gereken ilk adım gizli diplomasinin engellenmesidir (Burchill, 2001, s. 5; Çalış & Özlük, 2007, s. 230). Ayrıca liberalizm ve yapılandırmacılık (konstrüktivizm) gibi teorilerin de, uluslararası ilişkilerin sadece güç mücadelesi olmadığına, aynı zamanda iş birliği, ortak değerler ve karşılıklı anlayış yoluyla da şekillenebileceğine dair söylemleri mevcuttur. Öyleyse ülkelerin çıkarlarını maksimize etme düşüncesiyle güçlerini arttırarak güvenliklerini sağlama yolu her durumda olumlu sonuçları beraberinde getirmeyebilir. Aynı şekilde bölgesel ve uluslararası birliklerin ve siyasi oluşumların her halde istenilen refah ortamını sağlaması mümkün görünmemektedir. Bu noktada uluslararası ilişkiler teorileri, gelecekteki diplomatik eğilimleri ve olası senaryoları tahmin etmeye yardımcı olarak devlet adamlarının daha bilinçli kararlar alabilmelerine ve ülke politikalarının şekillenmesine yardımcı olur.

Devletlerin uluslararası arenada aktif ve etkili bir siyaset yürütebilmesi, sağlayacağı fayda çerçevesinde en akılcı kararı verebilmelerine bağlıdır. Aksi takdirde yanlış verilen kararlar, ülkelerin ulusal ve bölgesel güvenliğini tehlikeye atacak sonuçlar doğurabilmektedir. Nitekim oyun teorisi, bu kararların verilmesinde her etkiye her hamlenin karşılık gelemeyeceğini göstermeye çalışırken uluslararası ilişkiler teorilerinin ortaya koyduğu yaklaşımlara karşı bir argüman üretmeden, teorilerin sunduğu yargılara destek olabilecek nitelikte ve sonuçlarıyla alakalı çok net ifadelerle varmadan çıkarımlar yapmaktadır. Bu bağlamda nükleer enerji, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi gücüne olumlu katkıları, bilim, teknoloji ve sanayide gerçekleştireceği dönüşüm nedeniyle stratejik ve rasyonel karar verilmesi gereken bir konudur.

5.2.1. Türkiye, İsrail ve İran Oyunlarının Kapsamlı Gösterimi

Çalışmanın bu kısmında model içerisinde oyuncuların tercihleri, elde edecekleri faydalar ve düğüm noktaları, oyunun özet gösterimini sağlayan oyun ağacı yöntemiyle sunulacaktır. Bundan sonraki tüm oyun kurgusu aşamalarında oyuncuların ve stratejilerin hangi harf ve sembollerle gösterileceğine dair bilgiler aşağıda verilmiştir:

Oyuncular:

Türkiye - P1, İsrail - P2 ve İran - P3 adıyla anılacaktır.

Stratejiler:

Tablo 5.2 Stratejilerin Gösterimi

Oyuncular	Strateji Adları	Stratejiler
Türkiye (P1)	a	Nükleer enerjiye sahip ol
	a ⁻	Nükleer enerjiye sahip olma
İsrail (P2)	b	Türkiye'nin nükleer enerji politikasını güçlü tehdit algıla
	b ⁻	Türkiye'nin nükleer enerji politikasını zayıf tehdit algıla
İran (P3)	c	Türkiye'nin nükleer enerji politikasını güçlü tehdit algıla
	c ⁻	Türkiye'nin nükleer enerji politikasını zayıf tehdit algıla

Tablo 5.1’de gösterildiği gibi her ülkenin mevcut koşulları ve politik yaklaşımlarına göre oynamaları beklenen stratejiler verilmiştir. Her bir stratejinin sonucunda ülkelerin sağlayacakları faydalar farklılık gösterecektir. Aşağıda her iki ülke arasında gerçekleşecek oyunlara dair fayda çıktıları sunulmuştur.

Faydalar:

Tablo 5.3 Türkiye-İsrail Oyunu Fayda Tablosu

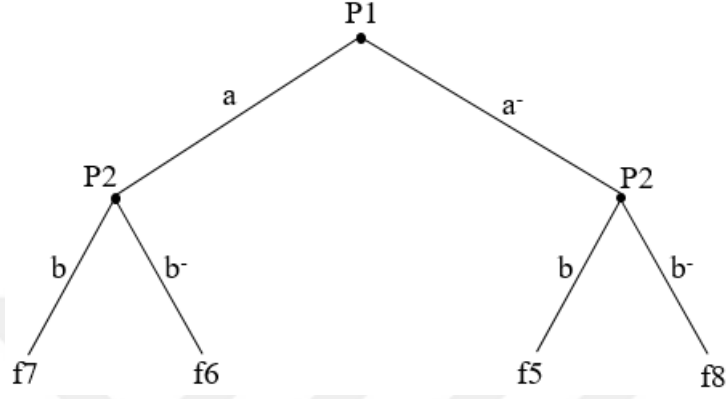
Oyuncular	Fayda Adları	Faydalar
Türkiye (P1)	f1	Enerji kaynaklarını çeşitlendirme
	f2	Doğu Akdeniz’de tek taraflı politika
	f3	Daha etkili bir Ortadoğu politikası yürütme
	f4	Filistin’in desteklenmesi
İsrail (P2)	f5	Doğu Akdeniz’de Türkiye ile iş birliği
	f6	Filistin’de hakimiyet
	f7	Terör örgütlerinin Türkiye’ye karşı desteklenmesi
	f8	Türkiye’ye ticari yaptırım, ambargo uygulanması

Tablo 5.4 Türkiye-İran Oyunu Fayda Tablosu

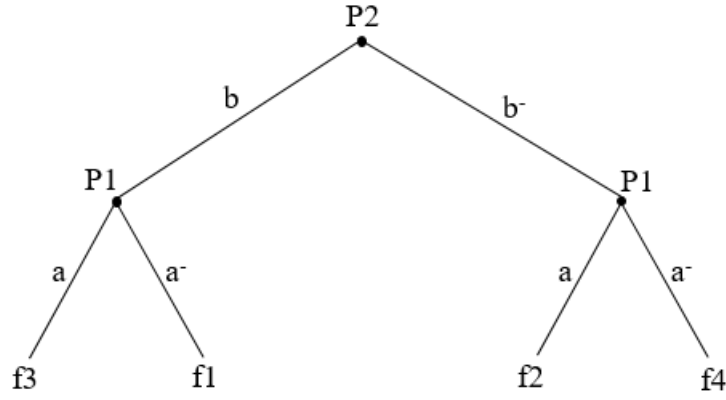
Oyuncular	Fayda Adları	Faydalar
Türkiye (P1)	f9	Başka bir enerji tedarikçisi bulma
	f10	İsrail ile Suriye’de iş birliği
	f11	İran’ın nükleer politikalarına fırsat verilmesi
	f12	Doğu Akdeniz’de İran’ın engellenmesi
İran (P3)	f13	Doğu Akdeniz’e dâhil olmak
	f14	Suriye’deki terör örgütlerinin Türkiye’ye karşı desteklenmesi
	f15	Türkiye’ye düşük fiyatlı petrol ve doğalgaz ihracatı
	f16	Türkiye’ye petrol ve doğalgaz ambargosu

Tablo 5.2 ve Tablo 5.3’te verilen faydalar, ülkeler arasında geçmişten günümüze kadar yaşanmış siyasi, askeri ve diplomatik olaylara dayanmakla birlikte, günümüzün bölgesel ve küresel dengelerini etkileyecek olayları da barındırmaktadır. Aşağıda bu oyunlar ve faydalar

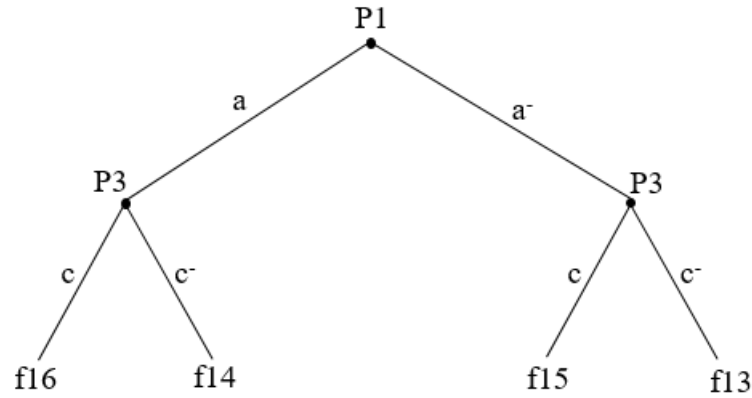
çerçevesinde, oyunun farklı başlangıç noktaları, bilgi yapıları ve fayda fonksiyonlarına göre oyun ağaçları verilmiştir.

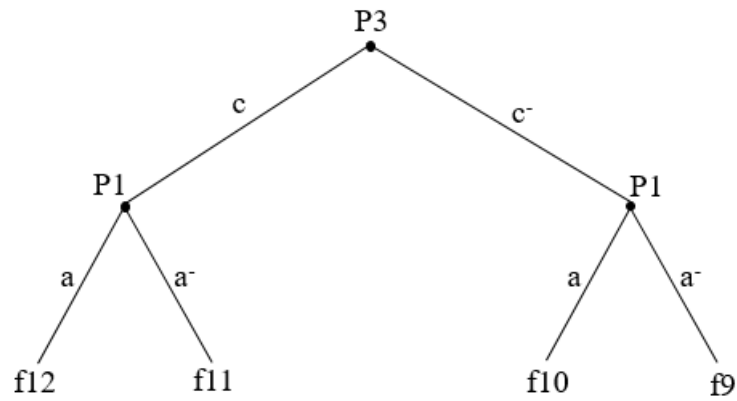
Şekil 5.2 Türkiye'nin Stratejilerine Göre İsrail ile Oyun Ağacı

Şekil 5.3 İsrail'in Stratejilerine Göre Türkiye ile Oyun Ağacı

Şekil 5.4 Türkiye'nin Stratejilerine Göre İran ile Oyun Ağacı

Şekil 5.5 İran'ın Stratejilerine Göre Türkiye ile Oyun Ağacı

5.2.2. Türkiye, İsrail ve İran Oyunlarının Normal Form (Stratejik) Gösterimi

Stratejik analizde oyuncu sayısı, strateji kümeleri, fayda-değer fonksiyonları ele alınmaktadır. Bu düzey, her strateji kombinasyonuna oyuncuların faydalarını iliştiiren bir fonksiyondur (Aumann, 1987, s. 460; Güner, 2003, s. 171). Bu gösterimde oyunlar matrislerle gösterilir. Aşağıda önceki bölümde oyun ağacı ile kapsamlı oyun kurulumunu verdiğimiz Türkiye-İsrail ve Türkiye-İran oyunlarının stratejik gösterimi verilmiştir:

Tablo 5.5 Türkiye-İsrail Oyunu

		İsrail (P2)	
		b	b ⁻
Türkiye (P1)	a	f3, f7	f2, f6
	a ⁻	f1, f5	f4, f8

Türkiye'nin a stratejisi ‘‘nükleer enerjiye sahip ol’’ ve İsrail'in ‘‘Türkiye'nin nükleer enerji politikasını güçlü tehdit algıla’’ , yani b stratejisinin birleştiği matris hücresinde Türkiye f3, İsrail f7 faydalarını sağlamayı hedeflemektedir. Türkiye'nin nükleer enerji politikasını güçlü tehdit algılayan İsrail'in olası hamleleri, bölgesel güvenlik ve istikrarı korumak için diplomatik çabaları arttırmak ve savunma sistemlerini modernize etmek gibi stratejileri içermesinin yanı sıra bölgede güçlü bir Türkiye varlığını istemediğinden dolayı terör örgütlerinin Türkiye'ye karşı desteklenmesi (f7) şeklinde gelişebilir. Böyle bir ortamda nükleer enerji faaliyetlerinde başarıya ulaşmış bir Türkiye, bölgesel güçlülüğünü bir nebze daha hissettirdiği varsayımıyla Suriye, Irak ve Filistin üçgeninde daha etkili bir Ortadoğu politikası yürütme (f3) faydasını elde etmek isteyecektir. Türkiye'nin bu arzusunun temelinde, enerji güvenliğiyle birlikte son yıllarda yaşanan Suriye İç Savaşı'nın yarattığı ulusal ve bölgesel güvenlik sorunu, Irak'ın kuzeyinde konuşlanan terör örgütleri ve Filistin'in özgürlüğü hususları yer almaktadır.

Türkiye'nin a stratejisini, İsrail'in b⁻ , yani ‘‘Türkiye'nin nükleer enerji politikasını zayıf tehdit algıla’’ stratejisini oynadığı matris hücresinde Türkiye'nin f2, İsrail'in f6 faydalarını sağlamak istedikleri görülmektedir. Türkiye'nin nükleer enerji politikalarının İsrail tarafından zayıf tehdit olarak değerlendirildiğini varsaydığımızda, Türkiye'nin İsrail'in tepkisiz kaldığı bu fırsat ortamını Doğu Akdeniz politikasını tek taraflı (f2) ve tamamen kendi stratejik hamlelerine uygun bir şekilde yürütmesi beklenmektedir. Türkiye tarafında yaşanan nükleer gelişmeleri dikkate alınacak seviyede görmeyen İsrail ise, Filistin'de hakimiyetini (f6) daha sürdürülebilir bir hale getirmek ve Büyük İsrail ideasına ulaşmak için sivil, kadın, çocuk demeden, tüm insancıl hukuk kurallarını hiçe sayarak saldırılarına şiddetli bir şekilde devam edip bölgedeki etkisini arttırmak isteyebilir.

Türkiye'nin a^- stratejisi "nükleer enerjiye sahip olma" ve İsrail'in b stratejisinin birleştiği matris hücresinde Türkiye $f1$, İsrail $f5$ faydalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin nükleer enerji sürecini devam ettirmediği ve İsrail'in Türkiye'nin nükleer enerjiye sahip olmasını güçlü tehdit olarak algıladığı bir stratejik oyunda Doğu Akdeniz politikalarının her iki taraf için de önem kazandığı görülmektedir. Çünkü Türkiye'nin olası nükleer enerji varlığını güçlü tehdit olarak algılayan İsrail, bu durumun devamlılığını sağlamak ve Ortadoğu'daki ağırlığını korumak için Türkiye'nin Doğu Akdeniz rezervindeki payına sahip olması hususunda iyi niyetini gösterebilir. Böylece İsrail, Doğu Akdeniz politikalarına Türkiye ile iş birliği ($f5$) içerisinde devam ederek Türkiye'nin nükleersiz enerji kaynaklarını çeşitlendirmesini ($f1$) sağlarken bir yandan da Yunanistan-GKRY tarafında yaşanabilecek olumsuz bir durumda Türkiye'nin desteğini isteyebilecektir.

Oyunun son hücresinde, Türkiye'nin a^- , İsrail'in b^- stratejisiyle, $f4$ ve $f8$ faydalarını elde etmek istedikleri görülmektedir. Türkiye'nin nükleer enerji faaliyeti yürütmemesi ve İsrail'in Türkiye'deki olası bir nükleer faaliyeti zayıf tehdit olarak algılaması, iki ülke açısından da birbirinden bağımsız hareket edebilecekleri bir ortamı ve ülkelerin bölgede birbirlerine karşı yürütecekleri politikaları güvenlik eksenine kaydırma potansiyeli barındırmaktadır. Tarihi, siyasi, dini birtakım sebeplerin yanı sıra, Türkiye'nin barışın bölgeye gelmesi için iki devletli çözüm kapsamında egemen ve bağımsız bir Filistin devletinin varlığını istemesi, İsrail tarafından kabul görmemektedir. Bundan dolayı Türkiye'nin Filistin halkının davasını savunması ($f4$), İsrail'in Türkiye'ye karşı ticari yaptırım ve ambargo uygulamasıyla ($f8$) sonuçlanabilir. Bu netice, Türkiye'nin ekonomik ve ticari politikalarının olumsuz etkilenmesi ve üretim faaliyetlerinde aksamaların yaşanması açısından tehlikelidir.

Tablo 5.6 Türkiye-İran Oyunu

		İran (P3)	
		c	c^-
Türkiye (P1)	a	f12, f16	f10, f14
	a^-	f11, f15	f9, f13

Türkiye'nin a stratejisi "nükleer enerjiye sahip ol" ve İran'ın "Türkiye'nin nükleer enerji politikasını güçlü tehdit algıla" , yani c stratejisinin birleştiği matris hücresinde Türkiye f12, İran f16 faydalarını sağlamayı hedeflemektedir. Türkiye'nin nükleer enerji politikasını güçlü tehdit olarak değerlendiren İran, enerjide dışa bağımlılığı oldukça fazla olan Türkiye'ye petrol ve doğalgaz ambargosu (f16) uygulayabilir. Türkiye, enerji üretiminde büyük oranda fosil enerji kaynaklarını kullanmakta olup, enerji tedarikinde %90'lar üzerinde ithalata dayalıdır (IEA Turkey Report, 2021; Aydın, 2022, s. 88). Bu ithalat miktarı içerisinde İran'ın önemli bir payı söz konusudur. Dolayısıyla Türkiye'nin geldiği konum itibarıyla henüz istenilen seviyeye ulaşmamış olan nükleer gücü, İran'ın ambargosunu telafi edebilecek düzeye gelemeyecektir. Bu nedenle duruma Türkiye'nin f12; Doğu Akdeniz'de İran'ın engellenmesi hamlesiyle karşılık vermesi mümkün olabilir. İran'ın jeopolitik hedefleri çerçevesinde Doğu Akdeniz'e inme, bölge hakimiyetini elde etme ve kara koridoruna sahip olarak bölgedeki ekonomik ve siyasi çıkarlarını garanti altına almak arzusu vardır. İran bu amacı için özellikle Lübnan Hizbullahı üzerinden bölgede etkili olmaya çalışmış ve Irak ile Suriye'deki gelişmeleri Doğu Akdeniz'e karadan bağlanmak için lehine kullanmıştır (Askeroğlu, 2020).

Türkiye'nin a stratejisini, İran'ın c , yani "Türkiye'nin nükleer enerji politikasını zayıf tehdit algıla" stratejisini oynadığı matris hücresinde Türkiye'nin f10, İran'ın f14 faydalarını elde etmek istedikleri görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin nükleer enerji politikalarını zayıf tehdit olarak gören İran, bölgedeki hedeflerine ulaşmak için her dönemde Türkiye'nin güvenliğini olumsuz etkilemek üzere kullandığı terör örgütü saldırılarını Suriye'deki milis grupları kışkırtarak (f14) devam ettirebilir. Buna karşılık Türkiye, İran'ı Suriye politikasında etkisiz bırakmak ve Suriye'nin kuzeyindeki hakimiyetini korumak için, mevcutta İran ile Suriye toprakları üzerinde farklı hamlelerle kozlarını paylaşan İsrail'i Suriye'de iş birliği (f10) sağlamak için anlaşma zeminine taşıyabilir.

Türkiye'nin a stratejisi "nükleer enerjiye sahip olma" ve İran'ın c stratejisinin birleştiği matris hücresinde Türkiye f11, İran f15 faydalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin nükleer enerji sürecini devam ettirmediği ve İran'ın Türkiye'nin nükleer enerjiye sahip olmasını güçlü tehdit olarak gördüğü bir stratejik bir oyunda, Türkiye'nin enerji kaynaklarında ya daha ekonomik ya da daha verimli alternatifler üretmesi beklenmektedir. Bu durumda İran'ın, nükleer enerji politikalarına Türkiye tarafından ses

çıkarılmaması (f11) halinde, Türkiye'ye düşük fiyatlı petrol ve doğalgaz ihracatı (f15) mümkün olabilir.

Oyunun son hücresinde, Türkiye'nin a⁻ stratejisi, İran'ın c⁻ stratejisiyle f9 ve f13 faydalarını elde etmek istedikleri görülmektedir. İki ülkenin bu yaklaşımı tamamen enerji odaklı politikalarına yöneliktir. Türkiye'nin nükleer enerjiye sahip olmadığı ve İran'ın Türkiye'nin olası nükleer enerji gücünü zayıf tehdit algıladığı durumda, İran bölgedeki enerji faaliyetlerine devam etmek ve Ortadoğu'da kurulacak yeni düzende söz sahibi olmak niyetiyle Doğu Akdeniz'e daha etkin bir şekilde eklemlenmek (f13) isteyebilir. Bu durumda Türkiye'nin İran'ı etkileyebilecek karşı hamlesi başka bir enerji tedarikçisi bulma (f9) yoluna gitmek olabilir.

Oyunların Değerlendirilmesi

Türkiye'nin, İsrail ve İran ile ikili çıkar ve çatışma noktaları analiz edilerek iki ülke için de ayrı ayrı oyunlar oluşturulmuştur. Oyuncuların uyguladıkları stratejiler neticesinde, siyasi, askeri ve ekonomik güvenliği ön planda tutmaları nedeniyle bu başlıklardaki fayda fonksiyonlarına yöneldikleri görülmektedir. Bu bağlamda ülkelerin enerji ve güvenlik perspektifindeki mevcut politikalarını kısaca dile getirmek gerekirse; Türkiye bölgedeki enerji kaynaklarına erişerek enerji arz merkezi olmayı ve uluslararası pazarlara erişim sağlamayı amaçlamaktayken, İsrail Doğu Akdeniz'deki enerji planını tamamlamak, İran ise bölgedeki petrol ve doğalgaz hakimiyetinin yanı sıra nükleer güç ile etkisini sürdürmek niyetindedir.

Nitekim Türkiye-İsrail oyunu incelendiğinde, uygulanan stratejilerin her oyuncu için en iyi seçenek olduğu, 2.matris hücresindeki, Türkiye için f2; Doğu Akdeniz'de tek taraflı politika ve İsrail için f6; Filistin'de hakimiyet faydalarının *nash dengesi* oluşturduğu gözlemlenmiştir. Diğer seçenekler oyuncuların daha maliyetli sonuçlara katlanacağı stratejileri içermektedir. f2 fayda tercihi, Türkiye açısından Doğu Akdeniz'in sadece doğal kaynaklar merkezli önemini değil, aynı zamanda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin güvenliğini de nitelemektedir. İsrail ise f6 fayda tercihinde, Filistin'de sağlayacağı hakimiyetle beraber Büyük İsrail ideasına biraz daha yaklaşırken Doğu Akdeniz'deki etki alanını güçlendirecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin Filistin'i desteklemesinin dini, siyasi, tarihi ve politik birtakım vazgeçemeyeceği sebepleri söz konusu

olsa da devlet politikası niteliği kazanmış nükleer güç hamlesinden imtina etmesi beklenemez. Bu minvalde Türkiye'nin İsrail'in bölgedeki politikasını, iki devletli çözümü oluşturabilecek ve Filistin halkının güvenliğini sağlayabilecek sınırlar ve şartlar çerçevesinde kabul görmesi mümkün olabilir.

Türkiye-İran oyunu incelendiğinde, karşılıklı stratejiler ve faydaların biri diğerine tercih edilebilecek kazançları sağlamadığı görülmektedir. Bu durum sıfır toplamli oyun, yani oyuncuların kazançlarının toplamının sıfır olduğu bir oyundur. Bu tür oyunlarda, bir oyuncunun kazancı, diğer oyuncunun zararı kadardır. Bu durumda karşılıklı fayda sonucuna en yakın olan Türkiye için f11; İran'ın nükleer politikalarına fırsat verilmesi ve İran için f15; Türkiye'ye düşük fiyatlı petrol ve doğalgaz ihracatı seçeneklerinin *nash dengesi* oluşturduğu düşünülebilir. Ancak İran'ın nükleer silah kapasitesine ulaşması, bölgesel güç dengesini değiştirebilir ve Türkiye'nin güvenlik stratejilerini yeniden değerlendirmesini gerektirebilir. Bölgede nükleer silahların yayılması, stratejik belirsizliği artırabilir ve kriz anlarında yanlış hesaplamalara yol açabilir. Dolayısıyla bu oyun, Türkiye'nin düşük fiyatlı petrol ve doğalgaz ithal edebilecek olmasıyla ikame edilemeyecek kadar tehlikelidir. Ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu ve Kıbrıs'a ilişkin planları da dahil olmak üzere Akdeniz'deki politikalarıyla uyusmamaktadır. Öte yandan İran, Doğu Akdeniz kıyısında yer almamasına rağmen bölgedeki güç mücadelesinde kendisinin dahil olmayacağı planları istememekte ve bölgesel güçlerle yaptığı anlaşmalarla hamlelerini sağlamlaştırarak Doğu Akdeniz'de söz sahibi olmayı hedeflemektedir (Karaaslan, 2010, s.28). Sonuç olarak İran'ın bölgedeki etkinliğini nükleer silah yoluyla sağlayabilecek güce ulaşması Türkiye'nin bölgesel strateji planları ve güvenlik politikalarıyla ters düşmektedir. Dolayısıyla (f11, f15) oyunu, sadece İran için istenilen sonuçları ortaya koyabilecektir.

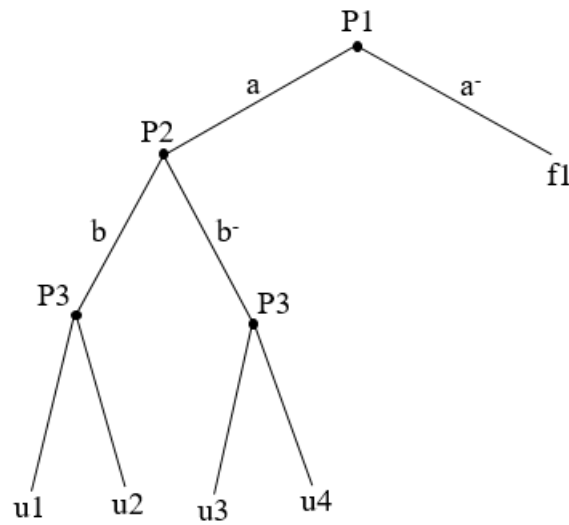
5.2.3. Türkiye-İsrail-İran Üç Oyunculu Oyun

Yukarıdaki bölümde oynanan ikili oyunlar ve oyunların analizi sonucunda, Türkiye'nin nükleer enerji hamlesini sürdürülebilir bir politik zemine taşıması ve bundan kaynaklı oluşabilecek güvenlik tehditlerini engelleyebilmesi için bölgede en doğru stratejik oyunu İsrail ile kurabileceği kanısı oluşmuştur. Çalışmayı bu kanıya ulaştıran, iki oyuncu arasında faydanın maksimize olduğu *nash dengesinin* bulunmasıdır. Bu durumda İran'ın

oyuna dahil olabilmek için hem Türkiye'ye hem de İsrail'e yönelik birtakım tehdit unsurlarını öne sürebileceği kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle Türkiye-İsrail-İran üçlü oyununda, Türkiye'nin nükleer enerji politikasını sürdürürken İsrail'in bunu zayıf tehdit algısıyla değerlendirmesi ve sonuçta Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de, İsrail'in Filistin'de hakimiyetlerinin meydana getirdiği stratejik reflekslerin İran tarafından iki ülkeye yönelik hangi hamlelerle sonuçlanabileceğine dair bir analiz sunulmuştur. Oyun ağacı olarak verilen analizde, önceki bölümde uygulanan stratejik yaklaşımlar kullanılırken İran'ın tercihleri değişkenlik göstermiştir. Çünkü oyuncu 1'in stratejisini oyuncu 2 ve oyuncu 3 bilirse, oyunun farklı bir ağacı ve tercihleri söz konusu olabilir. Yeni oyunda Türkiye ve İsrail'in karşılıklı fayda maksimizasyonu durumu bilinmektedir.

Tablo 5.7 İran'ın Türkiye-İsrail Nash Dengesinde Tercihleri

Oyuncu	Tercih Adları	Tercihler
İran (P3)	u1	Doğu Akdeniz'de İsrail ile iş birliği
	u2	Suriye'de İsrail ile iş birliği
	u3	Nükleer silah tehdidi
	u4	Terör örgütlerinin Türkiye ve İsrail'e karşı desteklenmesi

Şekil 5.6 Türkiye-İsrail-İran Oyununun Oyun Ağacı

Türkiye-İsrail oyununda *nash dengesi* sağlandığının bilindiği ve İsrail'in Türkiye'nin nükleer enerjiye sahip olmasını güçlü tehdit algıladığı bir yaklaşımda, İran'ın u1; Doğu Akdeniz'de İsrail ile iş birliği ve u2; Suriye'de İsrail ile iş birliği tercih seçenekleri söz konusu olabilir. İran, Türkiye ve İsrail'in maksimum fayda elde ettikleri bir durumda bölgedeki etkisinin azalmasına müsaade etmeyecektir. Bu durumda Türkiye'nin nükleer güç potansiyeline, Doğu Akdeniz'e dair politikalarına ve etkili Ortadoğu stratejilerine karşı İran, İsrail ile anlaşma zemini arayabilir. Kibaroglu'na (1999) göre İslam devriminden sonra dahi görünürde düşmanca olan ilişkilere rağmen, ortak bazı çıkarların olduğu noktalarda, özellikle ekonomik ve teknolojik alanda dolaylı da olsa belli bir seviyede bu iki devlet arasında ilişki kurulmuştur. 2023 Ekim ayında başlayan İsrail'in Filistin'deki saldırılarının ardından, 2024 yılının ilk çeyreğinde İran Devrim Muhafızları Ordusu, İsrail'deki hedeflere yönelik kapsamlı bir İHA operasyonu düzenlemiştir. Sonrasında İsrail medyası, İsrail ordusunun İran'a ve vekillerine nasıl bir karşı saldırı gerçekleştireceğine karar verildiğini, ancak zamanlama konusunda henüz kesin bir kararın olmadığını bildirmiştir. Dolayısıyla İsrail ve İran'ın, her ne durumda olursa olsun dünya kamuoyunda algı yaratmak üzere kurguladıkları savaş senaryoları sadece bir aldatmadan ibarettir. Perde arkasında Ortadoğu'da kurulacak yeni düzende söz sahibi olmak ve başka güçlü aktörün yer almadığı, yani Türkiye'nin stratejik varlığının zayıf kaldığı bir kurgu söz konusudur.

Öte yandan İsrail'in Türkiye'nin nükleer enerji politikalarını zayıf tehdit algıladığı bir oyun kuramsal yaklaşımda, İsrail'in kendi stratejilerini herhangi bir engellemeye maruz kalmaksızın uygulaması durumu muhtemeldir. Bu durumda hem Türkiye'nin nükleer güç elde etmesinden hem de İsrail'in yayılmacı politikalarından rahatsızlık duyan İran'ın u3; nükleer silah tehdidini öne sürmesi beklenebilir. İran ısrarla nükleer politikalarının barışçıl niyetle sürdürüldüğünü ve bu teknolojinin sadece nükleer enerji için kullanıldığını ifade etmektedir. Ancak İran'ın, kesin olarak aktif bir nükleer silah geliştirme programına sahip olduğu bilinmemekle birlikte, farklı istihbarat teşkilatlarının topladığı deliller, bu programın olduğunu destekler niteliktedir (Schwarzbach, 1997, s. 62; Şahin vd., 2023, s. 34). Buradan hareketle İran'ın son raddede uranyum zenginleştirme faaliyetlerini silah geliştirmeye oldukça yaklaştırmış olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla İran'ın, nükleer silahı bölge ülkelerine karşı aktif tehdit olarak kullanması söz konusu olmasa da caydırıcı etkisi artmış olacaktır. Bu noktada nükleer strateji bağlamında önemli terimlerden birisi olan *second strike* (ikinci vuruş) kavramını dikkate almak gerekir. *Second strike*, Soğuk Savaş

döneminde ortaya çıkan ve bir ülkenin ilk nükleer saldırıyı absorbe edip, ardından saldırgan ülkeye karşı caydırıcı bir misilleme yapma yeteneğini ifade eden bir terimdir. Kendall'a (1979) göre ABD'ye yönelik hiçbir Sovyet saldırısı, Sovyetler Birliği'ne yönelik yıkıcı bir karşı saldırıyı engelleyemez. Çünkü herhangi bir düşmana yüksek seviyede hasar vermek için az sayıda nükleer silah yeterlidir. O dönemde ABD'nin çeşitli araçlarla taşınabilecek binlerce nükleer savaş başlığı bulunmaktadır. ABD'yi benzeri görülmemiş bir yıkıma yol açacak ikinci bir saldırı için gereken savaş başlığı sayısından mahrum bırakacak kadar başarılı bir saldırının teknik olarak imkanı yoktur. Örnekte olduğu gibi İran'ın nükleer silah kullanma davranışını öne sürerken İsrail'in *second strike* yapabilecek potansiyelinin olup olmadığını iyi değerlendirmesi gerekir. Nükleer faaliyetlerin daha çok yeni başladığı Türkiye tarafında aynı tehdit beklenmeyebilir. Sonuç olarak İran'ın nükleer silah tehdidini sadece caydırıcı bir unsur olarak ifade etmekle kalması *second strike* kavramına dayandırılabilir.

Aynı oyun kuramsal yaklaşım içerisinde İran'ın son tercihi u4; terör örgütlerinin Türkiye ve İsrail'e karşı desteklenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Türkiye ve İsrail için bölgedeki iş birliklerine, ekonomik ve güvenlik odaklı bölgesel politikalarına zarar verici niteliktedir. Öte yandan stratejik açıdan gücünü sürdürmek isteyen İran, İsrail'e karşı büyük bir koz olarak kullandığı Hizbullah'ı Suriye'nin yardımıyla desteklemektedir (Bilgetürk, 2018, s. 403). İran'ın bu tercihi, Türkiye ve İsrail'in menfaatlerinin önüne geçmek için kullanması muhtemeldir.

Diğer bir yandan Türkiye, nükleer enerjiye sahip olmadığı bir ortamda en iyi ikinci tercihi fl; enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi seçeneği üzerine çalışmalar yürütecektir. Bu da güneş, rüzgar, hidroelektrik, jeotermal ve biyokütle gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmakla, enerji tüketimini azaltmak için verimlilik artırıcı teknolojiler ve uygulamalar geliştirmekle ve enerji depolama yöntemleriyle sağlanabilir. Ancak Türkiye'nin mevcut nüfusuyla beraber, coğrafi ve demografik yapısı, yatırım maliyetleri ve enerji güvenliği gibi başlıklarda potansiyel riskler barındırmaktadır. Ayrıca jeopolitik anlamda bu planlamalar enerji ithalatı ve ihracatı, uluslararası ilişkiler ve politikalarla yakından ilişkilidir, bu da enerji güvenliğini etkileyebilir.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Çalışmada; Türkiye'nin bölgesel güvenlik ve nükleer enerji politikaları, Türkiye, İsrail ve İran'ın siyasi, askeri ve diplomatik ilişkileri, oyun teorisi bağlamında Türkiye'nin nükleer enerji faaliyetlerinin İsrail ve İran açısından nasıl değerlendirildiğine ve hangi sonuçları doğuracağına dair muhtemel senaryolar ve oluşabilecek güvenlik tehditleri tüm bulgularıyla ortaya konularak tartışılmıştır. Ayrıca Türkiye, İsrail ve İran'ın bölgedeki rollerinin önemine değinilmiştir.

Birçok medeniyete, kültüre, dine ve etnik gruba ev sahipliği yapmış, dünyanın en zengin yer üstü ve yer altı kaynaklarını topraklarında barındıran, tarihin en önemli olaylarına, savaşlarına, devrimlerine ve liderlerine tanıklık etmiş ve üç kıtayı birbirine bağlayan Ortadoğu stratejik önemini her dönem korumuştur. Bölgenin dünya siyasetinde merkezi bir rol oynaması, atılacak her adımın, yapılacak her hamlenin küresel ve bölgesel güç unsurları tarafından dikkatle takip edilmesine neden olmaktadır. Türkiye, güçlü iradesi, küresel ve bölgesel siyasete yön veren hamleleri, bilim, sanayi ve teknolojiye gelişmeleri, bölge ülkelerinin egemenliğine saygı duyan yaklaşımı ve uluslararası saygınlığıyla bu coğrafyanın vazgeçilmez aktörüdür. Dolayısıyla Türkiye'nin siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal her faaliyeti, tüm dünya tarafından yakın bir şekilde izlenmektedir. Bu nedenle Türkiye, ulusal ve bölgesel güvenliğini tehdit eden terör saldırıları, casusluk faaliyetleri, ambargo ve yaptırımlarla sık sık karşı karşıya kalmaktadır. Bu tehditler kimi zaman küresel güçlerden, kimi zaman da komşu ya da coğrafi yakınlığı bulunan bölge ülkelerinden gelmektedir. Türkiye'nin uzun yıllardır hayalini kurduğu nükleer enerji hamlesi, stratejik ve ekonomik güç üstünlüğü sağlayacağı için Türkiye yine bu tehditlerin tehlikesi altındadır.

Bir devletin, başka bir devletin prestij, güç ve etki kazanacağı teknolojik, bilimsel ya da ekonomik bir çalışmasından duyacağı rahatsızlığın öncelikli sebebi, bölgesel güç

rekabetidir. İsrail ve İran'ın Türkiye'nin nükleer enerji faaliyetlerine razı gelmemesinin sebebi de budur. Çalışmanın tarihsel çerçeveyi konu alan bölümlerinde İsrail'in bölgede kurulmuş olduğu günden beri tamamen kendi menfaatleri çerçevesinde Türkiye ve İran ile uzaklık ya da yakınlık ilişkisi kurduğu görülmektedir. Esas olan Ortadoğu'da Büyük İsrail ideasını gerçekleştirmektir. Aynı şekilde İran'ın amacı, mevcut Şii yönetimini devam ettirmek adına rejim ihracını sağlayarak bölgede nüfuzunu arttırmaktır. Bu nedenle İran, İslam Devrimi'nden sonra yakın coğrafyasında Şii nüfusun yaşadığı yerleri etki bölgesi olarak görmüş ve buralarda yıkıcı politikalar izlemiştir. Türkiye ise, bölgede barış, istikrar ve iş birliğinin daima korunmasını öncelikleyerek nükleer enerji politikasıyla enerji arz güvenliğini sağlamak ve Ortadoğu'daki yerini daha da güçlendirmek istemektir. Bu rekabet denklemi içerisinde İsrail ve İran, Türkiye'ye ulusal ve bölgesel güvenlik odaklı risk oluşturabilecek bazı hamleleri yapmaktan geri durmayacaktır.

Çalışmanın oyun teorik kısmında, İsrail ve İran'ın stratejik yaklaşımlarına göre bu hamlelerin Türkiye açısından etkilerine ve karşı hamlelere yer verilmiştir. Yapılan analizler neticesinde Türkiye'nin nükleer enerji politikasına karşı İsrail ve İran'ın, Türkiye'nin askeri güvenliğini hedef alan tehditlerin yanı sıra, bazı ekonomik yaptırımları da kullanabileceği görülmüştür. Çünkü kaynakların arz edilebilirliğinin milli güvenlikten bağımsız kalamayacağı günümüz dünyasında ekonomik refah, silahla korunması gereken bir sınır gibidir. Dolayısıyla Türkiye'nin, İsrail'in ticari yaptırımlarına ve İran'ın petrol/doğalgaz ambargosuna maruz kalması söz konusudur.

Türkiye'nin nükleer enerji faaliyetleriyle beraber Doğu Akdeniz politikasındaki etkinliğinin artacağı görülmüştür. Akdeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye, dolayısıyla kıta sahanlığı ve deniz yetki alanı en geniş ülke konumundadır. Ancak İsrail'in Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi saf dışı bırakmak için Yunanistan ve GKRY ile anlaştığı bilinmektedir. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin Kıbrıs politikasına bölgesel güvenlik tehdidi oluşturabilecek bir hamledir. Nükleer enerji politikasının güç etkisi, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de, İsrail, Yunanistan, GKRY konsorsiyumunun konuya dair karar ve etkilerinden daha bağımsız ve daha güçlü bir şekilde hareket etmesine zemin oluşturacaktır.

Üç oyunculu oyun teorik yaklaşımın sunulduğu bölümde, Türkiye ve İsrail'in maksimum fayda sağladığı denge durumunda, İran tarafından verilecek tepkiler ve

Türkiye'nin nükleer politikasının İsrail tarafından güçlü tehdit görüldüğü takdirde İsrail-İran iş birliğinin nasıl gerçekleşebileceği tartışılmıştır. İsrail'in Türkiye'nin nükleer politikasını etkili gördüğü durumda, İran ile Doğu Akdeniz'de çıkar ortaklığı söz konusudur. Ayrıca Suriye'nin kuzeyini güvenliksiz bir bölge haline getirerek Türkiye'yi güçsüzleştirmek ve terör odaklarına hedef göstermek için iş birliğine gidilmesi olasıdır. Öte yandan Türkiye'nin nükleer enerji politikalarını İsrail'in zayıf tehdit olarak gördüğü tabloda, nükleer silah çalışmalarında sona gelindiğine ilişkin varsayım neticesinde İran'ın, bu tehdidini caydırıcı bir unsur olarak öne sürmesi kuvvetle muhtemeldir. Ancak bu tahmin, İran'ın nükleer silahını askeri amaçlı kullanmayacağı anlamını taşımamaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin nükleer enerjiye sahip olmasıyla birlikte elde edeceği güç, İsrail ve İran ile yeni oluşacak bölgesel ilişkilerini ve çatışma alanlarını doğrudan etkilemektedir. Üç ülke arasında nükleer enerji odaklı rekabetin gelecekteki olası senaryoları, Türkiye'nin ulusal ve bölgesel güvenliğine tehdit oluşturabilecek siyasi, askeri ve ekonomik unsurları içermektedir. Bu bağlamda oyun teorisinin, ülkelerin stratejilerini, tercihlerini ve faydalarını dikkate alarak en iyi seçimi yapmaya çalıştıkları durumları ortaya çıkarması çalışmanın rasyonelliğini arttırmıştır.

6.2. Öneriler

Politika Önerileri

- ❖ Türkiye nükleer enerjiyle ilgili çalışmalarına uzun yıllar önce başlamış, ancak politik nedenlerden dolayı devamlılık sağlayamamıştır. Dolayısıyla bu ileri teknolojinin getireceği yeniliklerden ve dönüşümden uzun yıllar mahrum kalmıştır. Bu nedenle tüm sebeplerden bağımsız Türkiye'nin nükleer enerji politikasına kararlılıkla devam etmesi gerekmektedir.
- ❖ Bölgedeki tüm ülkelerin politikaları, İsrail ve İran'ın Türkiye'ye karşı olan tutumları ve çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde; İsrail'in güvenlik politikaları ve bölgesel güç dengesi konusundaki hassasiyeti göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin nükleer enerji hamlesine dikkatle yaklaşması ve bu hamlenin bölgesel etkilerini değerlendirmesi muhtemeldir. Ancak, Türkiye'nin

nükleer enerji hamlesi barışçıl amaçlarla gerçekleştirildiği ve uluslararası denetimlere açık olduğu sürece, bu durumun İsrail tarafından doğrudan bir tehdit olarak algılanması beklenmez. Diğer yandan son dönemde Filistin’de yaşanan sorunların hemen öncesinde iş birliğine oldukça yaklaşılan İsrail, Batı ve ABD ile olan ilişkilerinin avantajı ve Akdeniz havzasındaki ülkeleri etkileyebilecek ekonomik ve psikolojik gücü nedeniyle Türkiye ile yeniden bir iş birliği noktasına gelebilir. İran ise Türkiye’nin nükleer enerji politikasını İsrail’in nükleer güç stratejileri kadar tehlikeli görmemektedir. Nitekim Türkiye, nükleer enerji çalışmalarına oldukça yakın bir tarihte başlamıştır. Dolayısıyla İran’ın yaklaşımı, genel olarak Türkiye’nin farklı ülkelerin barışçıl nükleer enerji çalışmalarını desteklediği ve İran’ın da barışçıl nükleer enerji hakkını desteklediği yönündedir.

- ❖ Türkiye bugüne kadar İran’ın barışçıl nükleer faaliyetlerini desteklediğini açıkça beyan etmiştir. Nitekim İran’ın son dönemde uranyum zenginleştirme faaliyetlerinin nükleer silah teknolojisine dönüşmeye oldukça yaklaşması, barış ve güvenliği sağlayacak tutum ve davranışlarla ters düşmektedir. Öte yandan Akkuyu Nükleer Güç Santrali, İran’ın en büyük destekçilerinden Rusya tarafından inşa edilmektedir. Bu nedenle Türkiye’nin İran’a karşı uluslararası siyaset yaklaşımı, dostane ilişkilerin yürütülmesi şeklindedir. Ancak yaşanan nükleer silahlanma gelişmeleri neticesinde, Türkiye’nin İran’a karşı daha temkinli bir siyasi tavır içinde olması gerekmektedir.

Akademik Öneriler

- ❖ Oyun teorisi, matematiksel analiz yönüyle her ne kadar stratejik karar verme süreçlerini rasyonel bir zemine taşımaya çalışsa da uluslararası ilişkiler ve dış politikayı basitleştirmek ve soyutlamak zorunda kalabilir. Ortaya koyduğu varsayımların, gerçekliği yansıtmaması veya eksik kalması söz konusu olabilir. Bu nedenle oyuncuların tam bilgiye sahip oldukları ve sabit tercihlerle tek bir amaca yöneldikleri gibi varsayımlar yanlış sonuçlara ve dolayısıyla yanlış analizlere sebep olabilir. Araştırmacıların bu uyarılar çerçevesinde oyun teorisini kullanırken uluslararası ilişkiler teorilerinden mutlaka faydalanmaları gerekmektedir. Oyun teorisi uluslararası ilişkiler teorilerini ve siyaset bilimi yaklaşımlarını destekler nitelikte bir yöntemdir.

7. KAYNAKLAR

- Ağır, B. & Bilgenoğlu, A. (2021). İran'ın Nükleerleşmesi: Sebepler, Aktörler ve Olasılıklar. Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 23(2), 220-242.
- Akbayır, M. & Savaş, C. İ. (2021). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kuramı'nda Yalıtıcı Kavramı: Doğu Akdeniz ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Akdeniz İİBF Dergisi, 21 (2) , 226-244 . DOI: 10.25294/auibfd.882382.
- Aktaş, K. (2018). Suriye ve Irak Örnekleri Üzerinden Türkiye-İran İlişkileri: İşbirliği mi Rekabet mi? Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 5(1), 163-184. <https://doi.org/10.26513/tocd.427808>.
- Akyüz, E. (2015). Türkiye'nin Nükleer Enerji Politikası Ve Terör Tehdidi. International Journal of Social Science, Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3156>, Number: 40, p. 523-536, Winter I 2015.
- Albright, D. (2015). Israel's Military Plutonium Inventory. Institute for Science and International Security, 1-5.
- Altay, H. & Nugay, U. (2013). Orta Doğu Bölgesi Enerji Kaynaklarının 21. Yüzyıl Dünya Ekonomisi İçin Stratejik Önemi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (3) , 1-35 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaksosbil/issue/21641/232609>.
- Ami, Shlomo Ben. (2009). "Nuclear Weapons in the Middle East: The Israeli perspective." Regional Meeting of The International Commission on Nuclear Non-Proliferation and Disarmament, Cairo.

Apaydın, Ş. (2023). Nükleer enerji ve Türkiye. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aras, B. (2014). Arap baharı sonrası jeopolitik, İŞİD ve Türkiye (Post-Arab spring geopolitics, ISIS and Turkey). Ortadoğu Analiz, 6(65), 10-13.

Arrow, K. J. "Introductory remarks on the history of game theory." Games and Economic Behavior 45:1, 2003, 15-18.

Askeroğlu, S. (2020). İran'ın Doğu Akdeniz Koridoru: Stratejik Hedefler ve Engeller. <https://iramcenter.org/iranin-dogu-akdeniz-koridoru-stratejik-hedefler-ve-engeller-129>. (Erişim Tarihi: 02.05.2024).

Aydın, C. (2022). Enerji Arz Güvenliği Ve Türkiye – Doğal Gaz Tedarik Ve Bağımlılıkları Açısından İnceleme. Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme Ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(2), 87-103.

Aydın, M. K. (2020). Türkiye ve Bağdat Paktı. International Journal of Social Science Research, 9(2), 135-153.

Aydın, N. (2018). NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ: ETNOLOJİ. Uluslararası Beşeri Ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, 2(2), 60-71.

Bağcı, H. (2001). Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, METU Press, 2. Baskı, Ankara,2001.

Bağcı, H. , & Sinkaya, B. (2006). Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: AK Parti'nin Perspektifi. Akademik Ortadoğu, 1(1), 21-37.

Bahgat, G. (2005). Nuclear Proliferation in the Middle East: Iran and Israel. Contemporary Security Policy, 26(1), 25-43.

- Bakan, S. & Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü Ve Yeni Tehditler. The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences, 4 (2) , 135-152 . DOI: 10.34137/jilses.470686
- Bakan, Z. A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları. 21. Yüzyıl Dergisi, 1(3), 35-50
- Balcı, A. (2011). Türkiye'nin Dış Politikası ve İsrail: 1990'lar ve 2000'lere İlişkin bir Karşılaştırma. Ortadoğu etütleri, 2(2), 117-136.
- Balcı, A. (2013). Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar, İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Balcı, R. (2015). Arap-İsrail Savaşları ve Türkiye. Genç Kalemler Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 80-84.
- Baldwin, D. A. (1997). The Concept of Security. Review of International Studies, 23(1), 5-26.
- Barnett, Michael N. (1996). "Identity and Alliances in the Middle East", The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics, Peter J. Katzenstein (ed.), Columbia University Press, New York, pp.400-447.
- Baş, A. (2018). 1958 Türkiye-İsrail Periferik Anlaşması. Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- Başar, B. (2015). Doğu Akdeniz doğal gazının Türkiye İsrail etkileşimi Bağlamında oyun teorisi ile analizi (Doctoral dissertation, Harp Akademileri).
- Baylis, J. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s. 69-85.

- Benhür, Ç. (2015). İkinci Dünya Savaşında İran'ın İşgali Ve Türk Basını (1941). *Electronic Turkish Studies*, 10(9).
- Bilgetürk, İ. (2018). İran'ın Suriye Politikası Bağlamında Şiilik ve Şii Milisler. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 398-438.
- Birdişli, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (31), 149-169. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/23765/253335>
- Birdişli, F. (2012). İran'ın nükleer teknoloji politikası ve Türkiye için yaratacağı sonuçlar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(15), 33-53.
- Boran, T. K. (2020). Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Türkiye-İsrail İlişkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 28-42.
- Bostancı, M. (2013). Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı. *Gazi Akademik Bakış*, (13), 171-184.
- Bowen, W. Q. & Kidd, J. (2004). The Iranian nuclear challenge. *International Affairs*, 80/2, 257-276.
- Brauch, H. G. (2008). "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 1-47.
- Bulut, S. (2008). Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. Ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası. *Atatürk Yolu Dergisi*, 11(41), 35-61.
- Burchill, S. (2001). "Realism and Neorealism", *Theories of International Relations*, (ed), Scott Burchill, New York: Palgrave.

Buzan, B. (1983). *People, States and Fear; The National Security Problem in International Relation*. The University of North Carolina Press.

Büyükdeniz, D. (2022). 1980-1993 yılları arasında Türkiye'nin Orta Doğu politikası (Master's thesis, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Bykge, . (2020). XXI. Yüzyılın Başlarında Türk Diş Politikası erevesinde Türkiye–İran İlişkileri (Doctoral dissertation).

Cihangir, İ. (2010). İkili ve bölgesel güvenlik unsurları ve Türkiye–İran ilişkilerine yansımaları (Master's thesis, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Cochran, E. S. (2000). Israel’s Nuclear History, *Israel Affairs*, 6 (3-4), 129-156, Doi: 10.1080/135.371.20008719576.

Çağatay Balcı, “İran, Pragmatizm ve PKK”, *Uluslararası Politika Akademisi*, <http://politikaakademisi.org/2012/09/11/iran-pragmatizm-ve-pkk/>, (Erişim Tarihi: 14.01.2024).

alış, ř., & zlk, E. (2007). Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(18), 225-243.

Çelebi, İ., & ÇELİK, V. (2020). 1960’da Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşundan 2004 Annan Planı’na Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Meselesi. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(2), 168-193.

elik, M. E. (2019). İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Bağdat Paktı’na Geçen Süreçte Türkiye’nin Ortadoğu Politikası. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(64), 475-497. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4097>

Çetin, E. Demokrat Parti Dönemi İran İle İlişkilere Dair Bazı Tespitler. (yılı bulunamadı)

Çubukçu, H.A., 2016. Oyun Teorisi Ve Bir Uygulama. Ekonometri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi.

Davutoğlu, Ahmet (2004), “Türkiye Merkez Ülke Olmalı”, Radikal, 26 Şubat.

Dedeoğlu, B. (2003). Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Derin Yayınları, İstanbul, s. 9.

Deliktaş, B. (2020). *İslam Devrimi sonrası İran nükleer programı: Türkiye için riskler ve fırsatlar* (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).

Demirci, A. (2014). Literatür taraması. Coğrafya araştırma yöntemleri, 73, 108.

Demirci, E. (2019). Ulusal Yazında Oyun Teorisi Üzerine Genişletilmiş Bir Literatür Taraması. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(29), 530-549. <https://doi.org/10.20875/makusobed.595643>

Duecky, C., & Takeyh, R. (2007). Iran's Nuclear Challenge. Political Science quarterly, 122, 189-205.

Dursun, D. (2010). Ortadoğunun Ekonomik, Sosyal Ve Siyasi Yapı Özellikleri Üzerine Genel Tespitler. Journal of Social Policy Conferences(50), 1231-1274.

Dursun, S. (2008). Türkiye'nin güvenlik algılamasındaki değişim: 12 Eylül 1980 askerî müdahalesi sonrası dönem. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 7(16), 421-433.

Elik, S. (2013). Nükleer teknoloji ve kitle imha silahlarının yayılması sorunu ekseninde Türkiye-İran ilişkilerine tematik bir yaklaşım 1945-2013. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 13/2, 1-24.

Elik, S. (2014). Türkiye-İran İlişkileri Tahlillerine Kuramsal ve Yöntemsel Bir Yaklaşım. Bilge Strateji, 6(11), 15-28.

Ekinci, A. (2009). İran Nükleer Krizi. Ankara: *Uşak Yayınları*.

Eminoğlu, A. (2016). Tarihsel Süreçte Türkiye İsrail İlişkilerinin Değişen Yapısı. Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 7(15).

Erdal, İ. (2020). 1950-1980 Dönemi Türk-İran İlişkileri Bağlamında Kurulan Dostluk Cemiyetleri. Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2(4), 471-480.

Eroğlu, H. (2002). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 18(54), 735-793.

European Comission, Questions and Answers on the EU Taxonomy Complementary Climate Delegated Act covering certain nuclear and gas activities, Brussels, 2 February 2022.

Evron, Y. (1994). Israel's Nuclear Dilemma, New York: Routledge.

Farr, W. D. (1999). The Third Temple's Holy of Holies: Israel's Nuclear Weapons. USAF Counterproliferation Center, Air University.

Fitzpatrick, M. (2011). Nuclear Capabilities in the Middle East, 2. <https://www.files.ethz.ch/isn/142904/fitzpatrick.pdf>

Genç, S. Y., & KADAH, H. (2018). Oyun Teorisi ve Nash'in Denge Stratejisi. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(14), 419-440.

Genççiftçi, K. (2015). AK Parti Hükümetleri Döneminde Türkiye-İran ilişkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gözler, K. (2007). Devletin Genel Teorisi. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Green, D. (2018), "From friends to foes", Haaretz, 8 May, available at: www.haaretz.com/middle-eastnews/iran/MAGAZINE-how-israel-and-iran-went-from-allies-to-enemies-1.6049884 (Erişim Tarihi: 07.01.2024).

Gümüş, T. (2000). Dışsallık ve Kayıt dışı Ekonomi Kavramına İlişkin Bir Değerlendirme. Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(3), 63-70.

Güner, S. (2003). Oyun kuramı ve uluslararası politika. METU Studies in Development, 30(2), 163.

Gürcanlı, Zeynep; "İsrail Türkiye'den Özür Diledi" 23 Mart 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/israil-turkiyeden-ozur-diledi-22876115> (Erişim Tarihi: 07.01.2024)

Harmanda, B. G. (2020). Türkiye ve nükleer enerji: Güvenlik odaklı strateji tercihi (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).

Haydaroğlu, C., & Tatlısu, S. (2016). Turgut Özal Dönemi Yeni Sağ Devlet Ve Ekonomik Liberalizm: Devlet Ve Piyasa İlişkisinin Politik Ekonomisi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 27-41.

Holt, C. A., & Roth, A. E. (2004). The Nash equilibrium: A perspective. Proceedings of the National Academy of Sciences, 101(12), 3999-4002.

Hykšová, M. "Several Milestones in the History of Game Theory", VII. Österreichisches Symposium zur Geschichte der Mathematik, Wien, 2004.

İnce, O. M. (2023). İsrail'in Enerji Güvenliği Stratejisi. Yüksek Lisans Tezi.

İstikbal, D. (2022). Türk Savunma Sanayii Modeli Ve Teknolojik Dönüşüm. Seta Yayınları 197, I. Baskı: Haziran 2022 ISBN: 978-625-8322-00-2.

İşbilen, E. (2009). İran ve Nükleer Silahlanma Politikası (1.Baskı). İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Kahraman E. (2013). 2000'li Yıllarda Türkiye-İran İlişkilerini Etkileyen Faktörler. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü. Antalya

Kamburoğlu, A. (2011). Nükleer Kriz Süreci'nin Türkiye-İran İlişkileri 'ne Etkisi. Yüksek Lisans Tezi.

Karaaslan, N. (2021). Tahran'ın Doğu Akdeniz Koridoru. EURO Politika, (11), 28-55.

Karakaya, İ. (2023). Soğuk Savaş Sonrası Siyasi, Sosyo-Ekonomik ve Askeri Açından Türkiye-İsrail İlişkileri. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(Özel Sayı), 186-200. <https://doi.org/10.33206/mjss.1326963>

Karataşlı, M. , Özer, T., & Varinlioğlu, A. (2016). ENERJİ ve ÇEVRE. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 8(30), 103-124.

Kaya, F. & Göral, E. (2016). TÜRKİYE NİN NÜKLEER ENERJİ POLİTİKASI. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (57), 421-438.

Kegley, C. W. & Wittkopf, E. R. (1993). World Politics: Trend and Transformation, New York: St. Martin Press.

Kendall, H. W. (1979). Second Strike. Bulletin of the Atomic Scientists, 35(7), 32-37.

Khatib, A. S. A. & Koleilat, D. (2019). "The US Policy Of Containing Iran From Obama To Trump 2009-2018". Global Affairs, 2-22 /10. doi:10.1080/23340460.2019.1701951

Kibaroğlu, M. (1997). Turkey's quest for peaceful nuclear power. The Nonproliferation Review, 4(3), 33-44.

Kibaroğlu, M. (1999). İran bir nükleer güç mü olmak istiyor?. Avrasya Dosyası, 5(3), 271-282.

Kibaroğlu, M. (2006). İran'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri ve Alınabilecek Tedbirler. İstanbul, Harp Akademileri, Türkiye'nin Çevresinde Meydana Gelen Gelişmelerin Türkiye İçin Güvenlik Politikasına Etkileri Sempozyumu, 1-2.

Kibaroğlu, M. (2007). Iran's Nuclear Ambitions from a Historical Perspective and the Attitude of the West. Middle Eastern Studies, 43(2), 223-245.

Kibaroğlu, M. (2013). İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye. Bilge Strateji, 5(9), 1-8.

Kibaroğlu, M. (2017). İran Dış Politikasında ABD'nin Yeri ve Trump Dönemi. The Strategist.

Kibaroğlu, M. (2018). Akkuyu'nun 40 Yıllık Macerası Sona Eriyor (mu?). The Strategist.

Kirgöz, S. (2016). AKP Dönemi Türkiye-İran İlişkileri.Yüksek Lisans Tezi.

Koç, R. (2022). Doğu Akdeniz'in Yeni Jeopolitiği Ve Kıbrıs. Türk Dünyası Araştırmaları, 132(260), 13-40.

Koçpınar, A. T. (2023). Devamlılık veya Değişim? Caydırıcılık ve NATO'nun Nükleer Stratejik Tutumu. Savunma Bilimleri Dergisi, 2(43), 313-330.

Kreps, D. M. (1989). Nash equilibrium. In Game Theory (pp. 167-177). London: Palgrave Macmillan UK.

Kristensen, H. M., & Norris, R. S. (2014). Israeli nuclear weapons, 2014. Bulletin of the Atomic Scientists, 70(6), 97-115.

Kürkçüoğlu, Ö. (1972). Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970). Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 27(02).
https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001071.

Maher, N. (2020). Balancing deterrence: Iran-Israel relations in a turbulent Middle East. Review of Economics and Political Science, (ahead-of-print).

Mangör, H. Z. (2020). Demokrat Parti dönemi Türkiye-İran ilişkilerinin kronolojik olarak incelenmesi. Cappadocia Journal of Area Studies, 2(2), 166-187.

Mearsheimer, J. J. (1983). Conventional Deterrence. Cornell University Press.

Mehdevi, Abdurrıza Huşeng (1380), Siyaset-i Harici der Devran-ı Pehlevi, Neşri Peykan, Tahran.

Mehmetcik, H. (2015). 21. Yüzyıl için Caydırıcılık: Teori ve Pratikte Neler Değişti?. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 11(22), 31-59.

Morgan, P. M. (1977). Deterrence: A Conceptual Analysis. Sage Publications.

Muminov, N., & Keleşoğlu, E. (2013). Vladimir Jabotinsky'nin Büyük İsrail Düşüncesi Ve İsrail Dış Politikası.

Neff, D. (1991). The US, Iraq, Israel, and Iran: Backdrop to War. *Journal of Palestine Studies*, 20(4), 23-41.

Netanyahu B (2011) Interview with PM Netanyahu on CNN ” Piers Morgan Tonight. March 17. Israel Ministry of Foreign Affairs. Available at: http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2011/Pages/Interview_PM_Netanyahu_CNN_17-Mar-2011.aspx.

Nia, M. M. (2010). “Holistic Constructivism: A Theoretical approach To Understand Iran’s Foreign Policy”, *Perceptions*, Spring/Summer 2010.

Okyar, O. (2018). Ortadoğu’nun Ezoterik Ortaklığı: İran-İsrail Dikotomisi. *İkinci Uluslararası İsrail Ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı 2018 Bildiri Ve Öz Kitabı*, 331.

Oruç, H. (2016). Stratejik Ortaklıktan Radikal Söyleme Evrilen İlişkiler Örneği: 1979 Sonrası İsrail-İran İlişkileri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 3-34.

Öke, K. (2000). Yalnızlıktan saygınlığa: Demokrat Partinin dış politikası. *Demokratlar Kulübü Yayınları*.

Özcan, G. (2005). Türkiye-İsrail ilişkilerinde dönüşüm: güvenliğin ötesi. *TESEV*.

Özdamar, Ö. (2007). Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(15), 33-65.

Özdemir, L., & Akbaş, Z. (2020). Türkiye-İsrail ilişkilerinin Amerikan dış politikası eksenli değerlendirmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 11(1), 48-74.

Özdemir, S. (2021). İran-ABD İlişkileri ABD’nin Ortak Kapsamlı Eylem Planı’ndan Ayrılması (2015 - 2020). *International Journal of Social Inquiry*, 14(2), 741-782. <https://doi.org/10.37093/ijsi.927518>

- Özkan, A. (2023). İç ve Dış Politik Gelişmeler Işığında Erdoğan Döneminin Güvenlik Algısı. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 6(2), 469-488. <https://doi.org/10.33712/mana.1245520>
- Özkaya, M., & Bakkaloğlu, A. (2023). Askeri Açıdan Denk Olmayan İki Ülke Savaşının Oyun Teorisi ile Modellenmesi. Journal of Advanced Research in Natural and Applied Sciences, 9(2), 268-275. <https://doi.org/10.28979/jarnas.1204904>
- Paritzky, E. J. (2003). Removing Opacity: Putting Israel's Nuclear Capability Under the LAMP, International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, 16(3), 389-408. Doi: 10.1080/713830444
- Parsı, T. (2007). Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran and The US, New York: Yale Press.
- Pekar, Ç. (2023). Nuclear Power Program in Turkey as a Nuclear Newcomer Country. İzmir Journal of Social Sciences, 5(1), 58-66. DOI:10.47899/ijss.1311365
- Resmi Gazete. "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Akkuyu Sahası'nda bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliği Anlaşması", 6 Ekim 2010.
- Resmi Gazete. "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Japonya Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Nükleer Güç Santrallerinin ve Nükleer Güç Sanayisinin Geliştirilmesi Alanında İşbirliği Anlaşması", 23 Mayıs 2015.
- Revolutionary Era", British Journal of Middle Eastern Studies, Vol. 41 No. 4, pp. 442-460.
- Rezaei, F. and Cohen, R.A. (2014), "Iran's nuclear program and the Israeli-Iranian rivalry in the post

Saçı, C. (2020). Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti ve Türkiye. *Uludağ Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 4(2), 135-153.

Sarı, B. (2018). The Strategic Interaction between Turkey and Iran in the Syrian Crisis: A Game Theoretical Analysis of the Time Frame from 2011 to 2015. *Bilgi*(87), 203-227.

Sarıaslan, F. (2019b). Türkiye-İsrail ilişkilerinde değişmeyen dinamik: Ekonomi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1065–1102.

Schelling, T. C. (2008). *Arms and Influence*. Yale University Press.

Schofield, Julian (2014). *Strategic nuclear sharing*. US: Palgrave Macmillan.

Shaker, M. (1980). *The Nuclear Non-Proliferation Treaty*. London: Oceana.

Shubik, M., & Shapley, L. S. (1971). *Game Theory in Economics: Chapter 1, Introduction, The Use of Models*.

Sinkaya, B. (2011). Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 1(1).

Süvari, K. (2017). Türkiye'nin Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi (Nsyö) Antlaşmasına Katılımı: Nedenleri Ve Etkileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2) , 167-194. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/basbed/issue/38797/456368>

Şahin, M. (2010). Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik Ve Değişim. *Akademik Orta Doğu*, 4(2).

Şahin, M. (2021). Ortadoğu'da İsrail'in Enerji Politikaları.

Şahin, M. O., Korkut, Y., & Kibar, M. V. (2023). İran'ın Nükleer Programının Gelişimi ve Türkiye'nin Tutumu. *Econharan*, 7(11), 33-46.

Şahin, S., & Ercan, E. (2012). Oyun teorisinin gelişimi ve günümüz iktisat paradigmasının oluşumuna etkileri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 265-274.

Şahiner, M. K., & Özbuğday, F. C. (2022). Oyun teorisi bağlamında Suriye İç Savaşı'nın geleceği. *Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 6(1), 51-65.

Şenel, B. (2014). İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin İsrail'i Tanıma Süreci. *Akademik ORTA DOĞU*, 9 (1), 157-178.

Taflioğlu, M. S. (2013). II. Pehlevi Dönemi İran Dış Siyaseti Üzerine Bir Deneme. *Electronic Turkish Studies*, 8(7).

Tektaş, T. (2019). Terörizm ve PKK Terör Örgütü (1980-2012 yılları arası). Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topuz, Z. Ç. (2024). İsrail'in Nükleer Belirsizlik Politikasının Orta Doğu'nun Güvenliğine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 12(1), 65-85.

TUBİTAK. (2006). Nükleer Dosya. *Bilim ve Teknik*, 44.

Turan, S., & Örki, A. (2017). Türkiye-İsrail İlişkilerinde Gerilimden Normalleşmeye Giden Yol: 2010-2017. *Küresel Siyasette Yeni Yönelimler*, 41.

Turhan, T. (2011). GKRY ve İsrail Doğu Akdeniz'de Neyin Peşinde. *DAÜ Hukuk Fakültesi, Kıbrıs Gazetesi* (14 Ağustos 2011).

Turgutoğlu, K. (2017). Güvenlik Perspektifinden Ekonomiye Bakış: Ekonomik Güvenliğin Ulus Devlete Etkilerinin Analizi. *Uludağ Journal of Economy & Society*, 36(1).

Turkey Energy Policy Review, (2021). International Energy Agency.

Tümlü, F. (2022). Devlet Destekli Uluslararası Terörizm: İran ve PKK Terör Örgütü İlişkisi. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 6(1), 253-293.

Udum, Ş. (2008). Enerji Güvenliği ve Bölgesel Güvenlik Sorunları Arasında Türkiye'nin Nükleer Enerji Planları. Demokrasi Platformu, 4(16).

Ullman, R. H. (1983). Redefining Security. International Security, 8(1), 129-153.

Ürküt, H. (2013). İran Nükleer Programının Uluslararası Aktörlerin Tehdit Algılamalarına Ve Türk Dış Politikasına Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazici, E. (2014). A game theoretic analysis of the strategic options available for Israel in response to İrans nuclear program (Master's thesis, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Yesevi, Ç. G. (2020). İsrail-Türkiye İlişkilerinin Değerlendirilmesi. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü.

Yeşiltaş, M., & Balcı, A. (2011). AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi(2), 9-35.

Yılmaz, H. (2016). Ortadoğu'nun Geo-Ekonomik Önemi Ve Abd'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri . Tesam Akademi Dergisi, 3 (1) , 0- . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tesamakademi/issue/12947/156450>

Yücealtay, C. (2022). İran-İrak Savaşı Ve Türkiye Üzerine Etkileri. Bellek Uluslararası Tarih Ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 4(1), 21-34. <https://doi.org/10.52735/bellek.1129480>

Zhan, L., Bo, Y., Lin, T., & Fan, Z. (2021). Development and outlook of advanced nuclear energy technology. Energy Strategy Reviews, 34, 100630.

Watson, J. "Strategy: An Introduction To Game Theory", New York: W.W.Norton&Company,Inc. , 2002.

Wolfers, A. (1952). " National security" as an ambiguous symbol. Political science quarterly, 67(4), 481-502.

2945 Sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu, Md. 2 a.

“State Sponsors of Terrorism, Bureau of Counterterrorism”, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/state-sponsors-ofterrorism/>, (Erişim Tarihi: 27.01.2024).

<https://akkuyu.com/tr/about/history> , (Erişim Tarihi: 22.01.2024)

<https://arsiv.sabah.com.tr/2005/05/01/gnd93.html> Başbakan Erdoğan İsrail Cumhurbaşkanı Katsav ile görüştü

<https://disarmament.unoda.org/wmd/nuclear/npt/text/> (NSYÖ) Antlaşması

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-62067593>

<https://www.enerji.gov.tr/neupgm-nukleer-enerji> , (Erişim Tarihi: 21.01.2024)

<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/enerji-bakani-3-nukleer-santral-igneadayaplanlaniyor-30309135>

https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

<https://www.mfa.gov.tr/p5-ulkeleri-ile-iran-arasindaki-yeni-tur-m%C3%BCzakereler-istanbulda-gerceklestirildi.tr.mfa>

<https://www.ndk.gov.tr/sinop-nukleer-santral>

<https://www.nti.org/learn/countries/iran/nuclear/> (Erişim Tarihi: 01.02.2024)

https://www.ntv.com.tr/dunya/netanyahudan-ozur-aciklamasi,1l1G-oC_yE22tseOfRb5fA
Netanyahu'dan 'özür' açıklaması - Son Dakika Dünya Haberleri | NTV Haber (Erişim Tarihi: 07.01.2024)

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/israilden-baris-ve-is-birligi-ucagi-662147.html>

<https://www.tunas.gov.tr/tr/faaliyetlerimiz#faaliyet?2> (Erişim Tarihi: 29.05.2024)

Theguardian. (2013). *Timeline of Iran's Nuclear Programme*, Theguardian: (<https://www.theguardian.com/world/2013/nov/24/iran-nuclear-timeline>); (Erişim Tarihi: 01.02.2024)

TUBA (Türkiye Bilimler Akademisi) Açık Ders Malzemeleri Portalı, Oyun Teorisi, https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/2399/mod_resource/content/1/HAFTA_09_OYUN_TEORISI.pdf, (Erişim Tarihi: 28.01.2024).